

ВІСТІ
КОМБАТАНТА

3

ТОРОНТО — НЬЮ-ЙОРК 1989

HUMBERVIEW

INSURANCE

BROKERS LTD.

337 Roncesvalles Ave., Toronto, Ont., M6R 2M8

Тел. 531-4647

FAX 531-2396

АСЕКУРАЦІЯ

- ДОМІВ • АВТОМОБІЛІВ
 - КРАМНИЦЬ • ПІДПРИЄМСТВ
-

HUMBERVIEW

TRAVEL

337 Roncesvalles Ave., Toronto, Ont., M6R 2M8

- ЗАПРОШЕННЯ • ВІЗИ
- ЗАМІНА ПАШПОРТІВ
- АСЕКУРАЦІЯ ШПИТАЛЬНА
ДЛЯ ВІДВІДУВАЧІВ
- КВИТКИ НА ЛІТАКИ

531-4648

ЗМІСТ**КОМЕНТАР**

Мирослав Малецький: «В сім'ї вольній, новій» 3

СУЧАСНЕ

Іван Кедрин: Щілини у будівлі комунізму 7

Ярослав Курдидик: Японія — нова назриваюча суперпотуга 12

Василь Федорович: Українське питання в записках Шембека 15

УГС: Рік тому... 24

ЛЮДИ Й ОПІНІЇ

Василь Верига: Військо і його значення 29

Володимир Гоцький: Про запорожців 34

МИНУЛЕ

Роман Колісник: Українська дивізія і Військова Управа (прод.) 39

Роман Данилевич: Допомога военнополоненим 48

Степан Женецький: Як американські українці прогавили нагоду 55

ІЗ ДОКУМЕНТІВ

Остап Сокольський: Із німецьких документів 57

ЛІТЕРАТУРА

Любов Колесняк: Коли шумлять ясени... 60

ФЕЙЛЕТОН

Ро-Ко: Добра порада 65

З ЖИТТЯ КОМБАТАНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Б. Штогрин: Богдан Ясінський — керівник розбудови 67

Остап Сокольський: Відзначення Василя Вериги 69

Добромир Казанівський: Річні З. Збори Ст. Кетеринс 69

О. Го.: Відділ ОБВУА — Чікаго 71

Володимир Молодецький: Хор «Бурлака» 72

З НОВИХ КНИЖОК

Віктор Поліщук: Незавидна доля... 73

*: Появився 17-ий том «Літопису УПА» 77

ВІСТІ З УКРАЇНИ 78**ПРЕСОВИЙ ФОНД** 88**БРАТСТВО «БРОДИ-ЛЕВ»** 90**ТІ, ЩО ВІДІЙШЛИ**

Свв.п. Іван Олексинин, Дмитро Ковч, Юрій Матковський, Василь Палідвор, Володимир Бойко, Теодор Сенковський, Ярослав Баб'як, Яків Грицай і Ярослав Габа 92

ВІЙСЬКОВІ НОВИНИ 99

ВІСТІ КОМБАТАНТА УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ЖУРНАЛ

РЕДАКТОРИ: І. Кедрин-Рудницький і д-р М. Малецький

ВИДАВЦІ: Головна Управа Об'єднання б. Вояків Українців
в Америці, Головна Управа Братства кол. вояків
1 УД УНА

СПІВУЧАСНІ: Братство Українських Січових Стрільців,
Об'єднання кол. вояків УПА, Броди-Лев, Інн.,
Українська Стрільська Громада в Канаді

VETERANS' NEWS, bimonthly, published jointly by:

United Ukrainian War Veterans in America, Brotherhood of Former Soldiers of 1 Ukrainian Division UNA in association with: Brotherhood of Ukrainian Sichovi Striltsi, Former Members of the Ukrainian Insurgent Army, Inc., Brody-Lev, Inc, Ukrainian War Veterans' Association in Canada.

Address:

**VETERANS' NEWS — P. O. Box 279, Stn. "D", Toronto, Ont., Canada
M6P 3J9**

Editorial office in USA:

**Mr. I. Kedryn-Rudnytsky, 100-E Montgomery St.,
Jersey City, N. J. 07302 U. S. A.**

Статті, підписані прізвищем чи ініціалами автора, не завжди відповідають поглядам Редакції.

Редакція

застерігає собі право скорочувати статті і справляти мову.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ НА 1989 РІК:

В Канаді річна передплата 22.00 дол. В США і інших країнах 20.00 ам. дол.

АДРЕСИ ПРЕДСТАВНИКІВ:

Англія:
**AUFC — H.Q.
49 Linden Gardens
Notting Hill Gate
London, W2 4HG
ENGLAND**

або:
**Mr. S. Wasylko
4 The Hollows
Silverdale
Nottingham, NG11 7FJ
ENGLAND**

Австралія:
**Mr. N. Vysotsky
P.O. Box 293
Salisbury, S.A.
5108
AUSTRALIA**

Коментар

Мирослав Малецький

«В СІМ'І ВОЛЬНІЙ, НОВІЙ»

Під таким кличем відзначає сьогоднішня Україна 175-ліття з дня народження великого українського поета Тараса Шевченка. Проминуло багато часу, заки правлячі Україною, зрештою примушені подіями, завважили цей рядок, написаний приблизно 150 років тому. Він є з «Заповіту» Шевченка, в якому поет звертається до своїх земляків з закликом згадати його в вільній незалежній державі українського народу, в колі таких же вільних і суверенних держав.

Справа перебудови політичного й економічного життя в Советському Союзі набрала швидкого темпа. Заторкнула вона своєю, здається вже щораз тяжче контрольованою і покищо мирною революційною хвилею і батьківщину наших батьків. Мимоволі насувається питання, чи є — і якщо так, то які — можливості дійсної реалізації цього гасла в Україні. Думки різні — тут в поселенні, і там — в Україні. Одні вважають процеси перебудови методом на дорозі до поправки катастрофічного стану советської економіки, черговим обманом західних суспільств, засобом закріпити владу Горбачова та його однодумців. Як доказ, наводять час ленінського НЕП-у (Нової економічної політики) початку 1920-их років. Інші думають, що суспільні відносини в державі дійшли до абсурду і вже дозрів час на основні зміни, бо господарство країни без капіталовкладень і технології, які можуть вплинути тільки з Заходу, зближається до банкрутства, а рухи поневолених народів захитають і остаточно розвалить імперію. Це протилежно скрайні погляди, а між ними існує низка варіантів. Не багато, однак, рахується поважно з можливістю повороту режиму до методів правління Сталіна й його наступників. Вправді, пригадують, що перебудова ще не дійшла до знаряддя і підпори советського КГБ (Комітет державної безпеки — поліції), але все таки існує більша свобода слова, критики й засудження 71-річного терору комуністичної партії та її провідників. На цій підставі вважають, що органи безпеки КГБ вже не такі всесильні та що їх влада, принаймше в час, коли пишуться ці рядки, дещо обмежена.

Спираючись на доступні інформації, можна до деякої міри уявити собі та приблизно оцінити сьогоднішню ситуацію в Україні. Вона не стабільна. Революційна енергія країни почала діяти, а несподіваний донедавна скорий ріст національної свідомости дозволяє сподіватися змін на краще, бо люди, які щойно почали втішати крихіткою свободи, мабуть, не дадуться скоро запрягти в нове невільництво.

В Україні постало і постає низка організованих рухів льокально-

го й всеукраїнського значення. До них належать формальне «Товариство української мови ім. Т.Г. Шевченка», Товариство «Меморіал», ще не узаконнений «Народний рух за перебудову» та неформальна Українська Гельсінкська Спілка, до якої належать інші менші організації. Всі вони мають свої програми, мету та дороги до неї, а спільне їм засудження минулого советської влади.

Не є метою цього коментаря детально аналізувати поодинокі програми й позиції цих рухів. Зрештою, вони міняються, наприклад, УГСпілка замінила вимогу конфедерації і стала на позиції повної незалежності. Слідкуючи одначе за подіями, голосами й дискусіями в Україні, можна запримітити існуючі або наростаючі сили, які можуть впливати, навіть вирішально, на вислід боротьби за усамостійнення України. Дійсні наміри советської влади не так легко уточнити. Утруднює це советська реторика, загально знана з своєї неправдивості. В минулому нею покривали сумну дійсність та замилювали очі своїм і чужим. Сьогодні реторика ця говорить про найкращі ідеали народів, про свободу, гуманізацію суспільства, соціальну справедливість, демократизацію, мир і т.п. одним духом з твердженням, що «нова форма блоку комуністів та безпартійних» виборє «корінне соціалістичне оновлення в усіх сферах державного, громадського та господарського життя»... Тяжко повірити в таку настанову, бо ніхто інший, а тільки комуністична партія очолювала і кермувала усіма акціями, які спрямовувались на фізичне й духове знищення українського народу. Горбачов говорив: «Двадцятимільйонова КПРС (комуністична партія) є сьогодні авангардною суспільною силою, здатною забезпечити перехід до основної демократичної моделі соціалізму без небезпечних катаклізмів, з мінімальними витратами для суспільства. Будучи за природою своєю партією робітничого класу, виражаючи як правляча партія загально народні інтереси, вона виконує функцію об'єднання, інтеграції всіх політичних сил». На ділі дійсність зовсім протилежна. В імені «робітничого класу» правили бюрократи, а сама партія заступала бюрократію, а не загально народні інтереси, не об'єднувала, а роз'єднувала.

В Україні керівники «старого» режиму вважають себе комуністами, насправді вони безхребетні апаратчики, які пробують малими поступками тут і там рятувати свої позиції. Все ж таки між членами партії немале число таких, які на правду хочуть перебудови. Якщо вони вірять, що з такою скомпромітованою і скорумпованою ідеологією можна оновити «победний соціалізм», то це небезпечна ілюзія. Офіційна балаканина про ідеї советського комунізму — це радше перешкода для перебудови цілого Советського Союзу, а для України зокрема. Вибори минулого березня, хоч ще не зовсім демократичні, показали, що «трудящі» не дуже захоплені кандидатами комуністичної партії, і там, де була нагода, їх відкинули — не вибрали.

З комуністичною ідеологією пов'язані питання інтернаціоналіз-

му. Спирається воно на гаслі, що пролетаріят не має батьківщини. Неправдивість цього твердження вже давно доказана. На тему взаємовідношення між народами Союзу Горбачов висловився так: «Весь нагромаджений нами досвід і проведений аналіз доказують, що національні і міжнаціональні питання можуть знайти розв'язання, як оригінальні і міжнаціональні питання можуть знайти розв'язання, як оригінальна складова частина цього революційного процесу (перебудови, — ред). Будьякі спроби досягти цієї мети поза, а тим більше всупереч перебудові, явно приречені на невдачу». «Йдеться про те, щоб знайти оптимальне співвідношення між правами федерації і республік на основі загального принципу: сильний центр і сильні республіки». («Молодь України», 25 лютого 1989). Читаючи це, насувається питання, хто і де вирішуватиме «оптимальність співвідношення», та про це, що є «органічною складовою частиною перебудови». Чи знову у Москві?

Наше розуміння добросусідських відносин з росіянами й ближчими й дальшими сусідами спирається на вимозі взаємного пошанування суверенних прав кожного народу. Це в першу чергу повинні осмислити росіяни. Очевидно, ані федерація, ані конфедерація ані жодна інша форма правової залежності України від Росії не актуальна. Понад 300 літ неприязної політики російської верхівки супроти українського народу потверджують цю думку. Від Переяслава досьгодні методи цієї політики не потрапили досягнути мети росіян зрусифікувати свого південного сусіда, не помогли терор, заперечування, заборони вживання української мови, Валуєва політики «не було, нема і бути не може», ані врешті т.зв. «ленінська політика гармонійного співжиття народів», а в дійсності це була русифікація. Не помогли і гарні та шляхетні гасла спільних інтересів одної православної віри, панславізму та міжнародного соціалізму. Всі ці методи показали засобами імперіальної політики кремлівських царів — білих і згодом червоних. Всім треба пам'ятати про цей історичний досвід і, либонь, чи сьогодні ідея «оновленого соціалізму» ще раз обмане українську політичну думку. У світі панує тепер тенденція взаємно співпрацювати, особливо в економічній ділянці. Можна думати, що майбутня українська держава радо співпрацюватиме економічно та стане членом міжнародних організацій типу західно-європейської економічної спільноти, як ці організації будуть ґрунтуватися на принципі дійсного визнання незалежності заінтересованих держав.

Програми рухів в Україні підкреслюють своє прихильне ставлення до живучих в Україні меншин і заповнюють їм рівні українцям права. До цього можна додати, що права меншостей залежатимуть, зрозуміло, від їх лояльності до майбутньої української держави.

Від довгих років безупинно турбує українських патріотів стан національної свідомості українського народу. Довгі роки поневолення та русифікації приспали її в глибокій підсвідомості. Щойно від перелому XVIII-XIX століть, під впливом письменників та культурно-гро-

мадських діячів, вона почала відроджуватися, а дійсним батьком цього відродження став Тарас Шевченко. Про Шевченка маляра, поета і пробудителя української політичної думки багато написано. На цьому місці треба тільки підкреслити всеактуальність його думок. І без сумніву можна ствердити, що сьогодні у великій мірі під їхнім впливом росте і скоро поширюється національна свідомість народу. І це не тільки в західних областях України, але і на тих землях, які багато вважало вже зовсім зрусифікованими.

«Шевченко сьогодні повернувся в Україну», — висловився один з активних учасників українського відродження при нагоді щогорічних Шевченківських читань в Торонті. В дійсності Шевченко завжди був, говорив він, але його скривлював режим, примітизував і цензурував. Тепер він повертає з всіма думками своїх оригінальних творів.

Непокоїть українських патріотів ще питання української легковірності. Легковірність та вміння захоплюватися гарнозвучними ідеями стали не раз причиною невдач і терпінь українського народу. Була нагода переконатись, що ці ідеали інші народи розуміють і інтерпретують з позиції своїх інтересів. Вони в першу чергу пильнують їх і дбають за себе, не оглядаючись на некорисні наслідки, які їх дії можуть мати для інших народів. Особливо «інтернаціональний соціалізм» — не лише в советському виданні — доказав, що поодинокі народи вище ставлять національне за інтернаціональне. Тому непокоїть думка, що деякі сьогоднішні народні рухи за перебудову в Україні знову грішать легковірністю. В деяких програмах проявляється риторика — залишки комуністичної ідеології. Якщо цю риторіку вважати як конечну данину сильному ще режимові, то це можна зрозуміти; гірше, якщо цією риторикою знову себе одурманюють.

Закінчуючи, треба зацитувати ясні і недвозначні погляди з праці теперішнього голови Української Гельсінкської Спільки, Левка Лук'яненка, яка незабаром появиться друком. Пишучи про ситуацію в Україні, він стверджує: «Перебудова і розвиток національних визвольних рухів в інших союзних республіках висувують перед Україною необхідність сформувати — поряд з культурно-просвітянськими та українозаторськими течіями — і такої течії, що поставила б собі за мету вихід України зі складу Союзу РСР і створення незалежної республіки».

Виглядає, що така течія сформувалась, що її ідеї скоро поширюються, а з тим росте надія, що український народ може вже в недалекій майбутності виконає заповіт Шевченка і пом'яне «його в сім'ї вольній, новій».

2 квітня, 1989

Іван Кедрин

ЩІЛИНИ У БУДІВЛІ КОМУНІЗМУ

Нижченаведені міркування — це наче продовження статті з 1-го цього річного числа «Вістей Комбатанта» п.з. «Знак запиту над Східною Європою». Збережено ту саму тему тому, що 1) немає важливішої і болючішої справи для всіх українських людей, як справа відзискання рідної державности і 2) з усіх сучасних проблем і подій у широкому світі, те, що відбувається в Советському Союзі і його сателітах, — найцікавіше і найважливіше. Коли у згаданій вище статті в минулому числі нашого журналу проблему дальшого існування чи невідхильного упадку комунізму з розвалом імперії розглядалось радше теоретично, то тут дозволимо собі навести низку фактів з покликанням на вірогідні джерела, беручи до уваги також дещо змінену закордонну політику Америки за її нового президента Джорджа Буша.

Уся міжнародна преса повна щораз нових інформацій про прецікавий процес, який тепер проходить у Советському Союзі та його сателітних країнах. Уважливий читач англійської преси не знайде в нижченаведених міркуваннях якихось ревеляцій. Але не всі мають час, нагоду і можливість перечитувати різномодні англійські часописи, газети і журнали. Тому не зашкодить навести бодай жменю із маси існуючих матеріалів — про той повільний але невідхильний упадок комуністичного експерименту, який коштував мільйони людських жертв, безмір терпіння і сліз — також українського народу.

Поважний і авторитетний американський тижневик, ілюстрований журнал «ЮС Ньюс енд Ворльд Репорт» з дати 27 березня 1989 р. приніс аж три статті, кожна кількосторінкова, під промовистими заголовками: «Щілини у бльоці», «Вихід з нужди, пробіск надії» і «Мадярщина над новим кордоном». Усі вони присвячені подіям, що вказують на заламання комунізму в самому Советському Союзі, у Польщі й на Мадярщині. Автори тих статей обережні. Вони не керуються своїми бажаннями, а тільки коментують факти, події. Всі ті факти, всі події, які тепер відбуваються в СССР і особливо у названих двох сателітських країнах — у Польщі і на Мадярщині — у сумі мусять доводити до висновку, що постали поважні щілини у колісах ніби незнищимому будинку комунізму.

Найбільше занепав комунізм у Польщі. Її диктатор, генерал Войцех Ярузельський виявився таки більше поляком, як комуністом. Коли коментатори раніше вважали, що він слухняний Москві і виконує функцію московського градоначальника, то у світлі його оста-

нньої поведінки такий погляд виявився невірний. Він мав до вибору два шляхи: або силою здавити масові страйки, знову виарештувати провідників «Солідарности» і опозиційних інтелектуалів і завести знову виїзтковий стан, або піти на згоду із «Солідарністю». Він вибрав цей останній шлях. Після довгих переговорів викувано компроміс, за яким легалізується «Солідарність» та реорганізується законодавче тіло — сойм — добавивши скасовану за комуністичної влади вищу палату — сенат. Будуть переведені вибори до сойму й сенату з допущенням також безпартійної листи, чи пак листи демократичної Робітничої партії. Опозиції згори признано одну третину мандатів у соймі. Всіх подробиць того компромісу ще не проголошено і, мабуть, не узгоджено. Мають появитися окремі декрети чи розпорядки, які з'ясують, як далеко поступилася керівна Комуністична партія Польщі і як далеко поступила тамопня демократизація цілої державної системи. За твердженням американських знавців відносин — на рішення Ярузельського вирішальний вплив мала недавня промова Міхаїла Горбачова у Києві, в якій він признав право крайовим комуністичним партіям вирішувати, що даній країні найкраще. Та заява була перекресленням так званої доктрини Брежнєва, яку Брежнєв проголосив після збройної окупації Чехо-Словаччини у 1968 році: що у випадку «загроженої безпеки комунізму» СРСР «має право» поспішати туди «з допомогою», себто — практично — рятувати комунізм сталінсько-брежнєвського типу збройною силою. Войцех Ярузельський зрозумів, що він не може рахувати на Москву, яка підтримала б його репресійні заходи проти свободолобного руху поляків і тому рішив наслідувати «перестройку» Горбачова, тільки не фразами і поверховними та половинчастими реформами, а такими, які треба перевести в порозумінні з опозиційною «Солідарністю». У Польщі все ще біда — і харчова, і одягова, і мешканева. Найбільша польська турбота — шалене задовження супроти Заходу. Те задовження йде у більйони доларів,— тим часом польська валюта щоразу далі втрачає на вартості. Польська щаднича каса — ПКО — платить уже 2.900 злотих за одного доляра. У крамницях нема не тільки м'яса і масла, — за советським законом постали довжелезні черги господиень, які ждуть у сподіванні купити фунт м'яса чи півфунта товщу.

Така сіра дійсність примушує комуністичну державну верхівку покладатися тільки на демократичний Захід, щоби той рятував польську економіку. Знову ж у внутрішніх відносинах та верхівка наслідуює «перестройку» Горбачова, з тією різницею, що у Польщі припинено вже ту хронічну тиху боротьбу проти «твердої лінії» в компартії, бо її не стало, коли Ярузельський примирився з Валенсою. І є у Польщі ще один могутній чинник по стороні антирежимного руху, якого в СРСР нема: Церква. Війну, яку комуністичний режим вів у Польщі проти Церкви, він програв. Убивство поліціантами духовника Попелюшка зробило його мучеником і його могила стала предметом па-

домництва. Папа Павло Іван II — польський патріот, розумний Вселенний Патріарх, прийняв на авдієнції генерала Ярузельського, і та візита була формальним припечатанням компромісу між Церквою і режимом: у католицьких святинях в Польщі перестали ширити з проповідниць протирежимні заклики, зате режим дав повну свободу церковній ієрархії в ділянці культу й внутрішньої адміністрації без найменшого втручання державно-партійного міністерства врівизнань. У розмовах з прибулими із Польщі інтелігентами можна дізнатися не тільки про невідомі з преси життєві подробиці, але й почути, що всі вони — великі оптимісти. Вони не скривають, що комунізм у Польщі існує тепер здебільша на папері, бо він пішов на демократизацію куди швидше і глибше, як це діється з перестройкою в СРСР. І вони передбачають, що це тільки питання часу, коли той комунізм зникне і формально. Тоді він мусить вплинути на відносини в Советському Союзі та в інших сателітських країнах.

Із тих сателітських країн зараз після Польщі приходить Мадярщина. Там теж Церква грає велику ролю. Але там все ще не забули повстання проти верховної влади Моковщини у 1956 році і кривавої масакри, яку тоді перевели советські танкові дивізії, що залили Мадярщину. Тодішній лідер того повстання, комуніст Імре Надь виявився був теж більше мадяром, як комуністом. Його заманили до головної квартири советського війська «на переговори», арештували і розстріляли. Тепер мадяри жадають від Москви офіційної реабілітації Імре Надя, самі вже реабілітували і плянують поставити йому пам'ятник. Мадярські патріотичні історики й публіцисти пригадують своєму народові, що Московщина двічі збройною силою нівечила мадярський свободолюбний рух. Бо вже в 1848 році, під час «весни народів» в Австро-угорській монархії, центральний уряд у Відні звернувся до царської Росії з проською здавити гін Мадярщини до відірвання від монархії та створення своєї окремішньої держави — і Росія покwapно вислала своє військо під команду генерала Пашкевіча, яке перемаршувало українські Карпати і по-дикунськи повелось на Мадярщину. Тепер на Мадярщині найпопулярнішою фігурою є лідер Соціалістичної робітничої партії Імре Пожгай, який ніби дістав «зелене світло» від Горбачова на ведення власної мадярської «перестройки».

Погляд, що упадок комунізму в усьому світі та розвал імперії почнеться від котроїсь сателітської держави — поляки твердять, що від Польщі — базується на так званій «теорії ланцюгової реакції» — по-англійськи «чейн рієкшен». Мовляв, одна зірвана ланка в ланцюзі тягне за собою другу. У даному випадку, в пристосуванні до імперії і її сателітів можна простіше вяснити, що в нашій добі бездротного телефону і літаків із суперсонічною швидкістю та ракет — Советський Союз не відмежований від Заходу таким китайським муром, щоби міг опертися впливам течій, що залеречують його власну кому-

ністичну систему. Віра у правильність тієї системи і так вже сильно підірвана. Відлига, яка безумовно прийшла на всьому терені ССРСР, надхнула людей більшою відвагою. Один з українських дисидентів заявив: «Ми перейшли важку операцію і нам вирізали страх». Найменше страху тепер у громадян трьох прибалтійських держав. Може тому, що вони зберегли свою державність аж до 1940 року і щойно тоді прийшла — за згодою від Третього Райху — советська окупація. Забагато естонців, литовців і латишів живе ще, тямлючи період власної державности. Тому тамешні «Народні фронти» охоплюють теж формальних комуністів, які проте є більшими патріотами своїх батьківщин, як звеличники Маркса. Московський центр це толерує, але теж тільки до часу, бо московська офіційна «Правда» вже почала критикувати своїх прибалтійських комуністичних однопартійців. Однак виринає запит: чи Москва зможе зліквідувати свободолюбний рух у Прибалтиці та в мусульманських країнах, де найсильнішим заборолом супроти русифікації є цілком різна від московської мова і віра, чи можна той рух здавити збройною силою? Дуже сумнівно, — бо це потягло б за собою замість допомоги від Заходу — економічні санкції, які при сучасній економічній ситуації в Імперії були б для неї убивчі.

Зрештою, і на просторі корінної Московщини, у всьому Советському Союзі почався теж відворот від основних принципів марксизму. Марксизм не визнає плюралітету в політичному житті — одна партія, один наказ.

Проте в неділю 26 березня ц.р. відбулися в ССРСР перші від часу жовтневого перевороту у Москві, тому 70 років, сяк-так свобідні вибори до нового советського 1.500-членного парламента. Тому, що згори в отій виборчій ординації застережено більшість для комуністичної партії, то комуністична система від «свобідних», дійсно тайних виборів не загрожена. Безпосередньо — ні, посередньо — так. Ті вибори, далекі від демократичного зразка, принесли таки несподіванки, яких Горбачов, ініціатор і автор того експерименту, не сподівався. У цілому ряді виборчих округ програли кандидати з партійної верхівки і виграли їх безпартійні противники. Найболючіше вдарили по тій верхівці і по цілій системі поразки комуністичних ставлеників у Москві і в Ленінграді, двох центрах новітньої революції на Сході Європи. Вибори виявили трагікомічну відсталість ССРСР: голосування відбувалося картками, на яких виборці писали олівцем прізвище свого кандидата і вкидали до дерев'яних скриньок. Коли не було масового фальшування виборів, то тільки тому, що влада допустила до перелічування виборчих карток також журналістів і що один член перевіркої комісії пильнував другого. Але який це примітивизм, що у 1989 році голосується картками з користуванням дерев'яних скриньок! Яка це відсталість і яка безпорадність, що остаточний вислід виборів може бути відомий аж за два тижні! Очевидно, за большеви-

цького правління все можливе, все, навіть найменш вірогідне може статися. Але, за рахунком вірогідності, програ різних комуністичних «достоїнників», включно з генералом, командувачем радянських військ у Східній Німеччині, вказує, що люди таки почали думати і діяти — по-людськи.

У прибалтійських країнах, у країнах Ісляму і в корінній Московщині виборці склали іспит, може не на найвищу ноту, але добру. На превеликий жаль — не можна цього сказати про Україну. Там не знайшлась ні одна особа, чоловік чи жінка, яка мала би відвагу зголосити свою кандидатуру проти Володимира Щербицького, генсекретаря компартії України, русифікатора, справжнього яничара. Коли б знайшлась така людина і мала відвагу кандидувати на плятформі боротьби за українізацію та проти русифікації — може сталося б чудо і може провалили б того злочинця. Але Володимир Щербицький не мав ніякого суперника і вийшов величезною більшістю голосів, напевне також українськими голосами. Виявилося ще раз, що процес відзискування національної гідності проходить в українському народі дуже поволі.

Проте існують позначки, що таки розпочався процес відвороту від стану, що його Шевченко схарактеризував яскраво словами: «Від моддованина аж до фіна все мовчить». Згаданий тут уже американський тижневий журнал з дати 3-го квітня приніс тристорінкову статтю п.з. «Україна: критична республіка». Автор стверджує правильно, що радянська імперія скорчилась би і перестала б бути імперією після усамостійнення України і що «Україна була б другою найбільшою державою в Європі». «Горбачов — читасмо там далі — усвідомлює собі важливість України і свою власну турботу і під час недавньої подорожі по Україні апелював до українців: «Ми, слов'яни, мусимо бути солідарними. Майбутність Радянського Союзу залежить від нашої єдності». Слов'янофільство Горбачова те саме, як воно було в половині минулого сторіччя: тотожне з російським експансіонізмом та єдинонеділством. Американський журнал стверджує, що «існують в Україні групи, які вимагають автономії, а то й незалежності, — але це не подобається однаково Щербицькому, як Горбачову». Покищо йде боротьба за культуру, за удержавлення української мови. Але на місцях українські батьки, маючи до вибору для своїх дітей школу російську чи українську, посилають їх до російської. Коли це скінчиться, чи вирине якийсь несподіваний пророк, який своїм пламенним словом, як Шевченко своїм «Заповітом», потрясе сумління народу?

ЯПОНІЯ — НОВА НАЗРІВАЮЧА СУПЕРПОТУГА

У загальному є прийняте твердження, що декотрі народи перемінуються в імперії, які, однак, з часом стають переможені або втрачають свою історичну вагомість і значення у світі.

Із тої причини чимало історичних теоретиків ставлять собі доволі драстичне питання: Чи теперішні держави, як для прикладу США і СРСР, що їх можна назвати сучасними суперпотугами чи імперіями, теж не наближаються до прийнятої в історії істини, що, не зважаючи на їхню мілітарну силу й важновладство неімовірних розмірів, вони готові «постарітися» і зробити місце для нових назриваючих суперпотуг.

З аналіз чільних політичних і мілітарних знавців виявляється, що під цю пору, в однаковій мірі США і СРСР, неначе ввійшли в стадію повільного, але неминучого сумерку. Причини цього слід добачувати в тому, що обидві суперпотуги не є спроможні вив'язуватися із їхніх всесвітніх політичних, мілітарних та економічних зобов'язань і вдержувати належний і всебічний контроль.

Тепер на політичному горизонті починають зарисовуватися і формуватися нові політичні та силові центри. Серед них вельми помітно вибивається на чільне місце Японія, яка зовсім неочікувано перебудовується на подивогідну індустріюну і кредитову націю. За найбільше переконливий факт слід прийняти модернізацію її технологічних надбань, а зокрема в електронічній царині. Цим Японія починає вмоцнюватися і на свій спосіб перебирати «монополі в архипрецизності» у формуваннях та будові сучасних світових збройних сил.

А при тому вилонюється важке і скомпліковане питання. Ця держава, яка підбила та окупувала в 1930-х роках майже всю Східню Азію та мала у плянах підкорити собі обшир цілого Тихого океану, але їй на перешкоді стояла Америка зі своїм велетенським бойовим морським арсеналом. І ось сталася неймовірна подія. Японія перевела 7 грудня 1941 р. блискавичний налет великими повітряними силами на американську військову флоту в Перл Гарбор. Більшість тодішньої американської флоту була там знищена. Але могутня економічно промислова мобільність допомогла Америці відбудувати знов її силу й примусити Японію 15 серпня 1945 р. до повної й беззастережної капітуляції. Задуми Японії стати світовою суперпотугою розвіялися. Японію приборкано й обезсилено та дослівно поставлено навколішки. Одне, однак, предивне виходить на яв, що після того повного розгрому Японія перемінилася у своєрідного «побідоносця і передовика» на земському глобусі.

Можна щоправда довідатися з помітного твору П. Кеннеді під наголовком «Зростання і упадок великих потуг», чому США, які ви-

грали останню війну з Японією, опинилися в незавидній ситуації. США подиктували Японії безумовну капітуляцію і встановили для неї таку строгу конституцію, щоби ця колишня найзагрозливіша для Америки мілітарна потуга — не то, щоби не поважилася більше на будь-яку підбійну авантюру, але в загальному, щоби вона не змогла прийти до замітнішого силового значення.

А як же змінилися політичні умовини за останнє 40-річчя? Тепер Японія має найвищий поголовний прибуток між державами, вищий, як Америка. А її економічна сила привела до неімовірних політичних успіхів.

Звідкіля взявся цей політичний і культурний ентузіазм, що допомагає цій країні вибитися на чолі місце? — Японія найшлася тепер на межі конфронтації і стоїть перед дилемою: Де, коли і в якій формі вжити її свою силу? І П. Кеннеді у своєму вищезгаданому творі перестерігає, що могутність США послаблюється, а сила Японії зростає. Кеннеді пояснює, що Японія, як відокремлений острів, що на ньому японський нарід був відділений від інших націй, відрізняється своєю зовсім відокремленою своєрідністю. І не тільки Кеннеді, але й інші політичні аналітики Далекого Сходу висловлюють думку, що ця країна не мала ніколи приготованої і заздалегідь устійненої закордонної політики. Щоправда, Японія вела вельми успішні війни й колонізувала була частину Азії, яка тоді своєю територією перевищувала 20-тикратно її материк, але у спілкуванні з іншими державами мала дуже примітивне взаємовідношення.

Клейд Пресовіц, бувший заступник секретаря економічних справ США, переповідає дуже цікаво, «як ми дозволили Японії перебрати провідництво» в творі під таким же самим наголовком. А це тому, твердить Пресовіц, що основною причиною у цьому розмахистому крокуванні Японії, це її відокремлена «японська специфічність», яку важко наслідувати будь-котрій нації у світі.

У міжнародній світовій opinio цікавляться не лиш неімовірним та приспішеним зростанням, але в першу чергу її підбоями «мобілізування та монополізування» чимало ринків, навіть в деяких зіндустріялізованих державах. Японія просовується у міжнародній торгівлі не тільки своїми дуже солідно сконструйованими автомобілями, але теж і заавансованою технологією, в першу чергу електронікою із щоразу то все кращими комп'юторними системами. Розглядаючи цю електронічну заавансованість із точки погляду її сучасного приміювання, передові світові речники намагаються розгадати, якою дорогою піде Японія у своїх майбутніх не лиш політичних, але й мілітарних плянуваннях і настановах? Може цей «японський» «майбутній типаж» виявиться в деякій мірі з її найбільшої та постійної загрози.

Японії потрібне забезпечення на постачання нафти. А знову СРСР потрібна японська заавансована технологія. Але ж основною перешкодою в цьому являється зтяжний спір ще з останньої світо-

вої війни за Курильські острови, які Москва окупувала вже після закінчення війни, а тепер перебудувала і перетворила їх на вельми потужні військові бази.

Справа цього спору затягнулася навіть і тепер, тобто в «періоді» Горбачова, який теж не спішиться висунути в цій проблемі ніякої компромісової пропозиції на будь-яку розв'язку. Є щоправда чимало натяків у дипломатичних колах, що Горбачов буцім то має у плянах віддати ці острови, але тільки за повну демілітаризацію цілого Тихого океану, тобто доосновно змінити стратегію оборони цього обширу, що в ньому США верховодили до цього часу і ледве чи погодяться на таку своєрідну «капітуляційну пропозицію»? Зате Москва вратила б ці острови, але в заміну за це вона отримала б таку переважливу японську технологію для всесвітньої перебудови своєї економіки й мілітарного сектора, якщо захоче вдержатися і надалі міжнародною потугою.

У загальному доводиться прийняти факт, що політично-мілітарні аналітики просто не хочуть разом з усіма довкільними сусідами, щоби Японія перемінилася знову у загрозливу бойову машину. Наразі Японія обмежила свої збройні сили до суто кінцевої самооборони.

Якщо ця «самооборонна доктрина» змінилася б, то тоді перехід до «оборонно-наступальної доктрини» перейшов би в дуже короткому часі в неймовірну бойову силу. Про це, яку «метаморфозу» Японія готова прийняти, рішатиме вже сучасна нова післявоєнна генерація, яка серед майже 150 млн. населення у понад 60% відсотках народилася вже після війни. Вона не має в тямці проаналізувати все жорстоке минуле, що його переносили їхні батьки.

Якраз саме із цього приводу США станули перед неабияким скомплікованим питанням: Які вимоги і в якій потенційній силовій наявності поставити перед Японією, щоби її все ж таки втягнути в загальну протикомуністичну оборону вільного світу?

Сьогодні японські оборонні збройні сили начислюють 180.000 війська із призначенням та розподілом на всі роди дій. На це складаються: 1.350 танків, 175 джетових винищувачів «Ф-15», понад 100 бойових літаків проти підводних човнів і вдвоє більше фрегат, як їх має сучасна фльота Великобританії. Вся вищенаведена зброя наймодерніша. І вся вона є призначена, — очевидно, теоретично міркуючи, — відбити перший евентуальний напад на її територію, аж поки США не поспіють з всесторонньою допомогою.

При тому теж і цікаво знати, що США наполягають, щоби Японія потроїла свої дотогочасні оборонні витрати. (Досі вона витрачувала на ту ціль заледве 1% своєї загальної валової продукції). Дуже вагомим почином — це факт, що Японія погодилася перебрати 40 відсотків із 6-ти білльйонів дол. на втримування американського війська на базах, що є на території її материка.

Хоч японців зараховують до вельми прагматичного народу, але ж їм таки доведеться розбудувати вже у найближчому майбутньому свою збройну силу і включитися чимхутчіше у т.зв. «протикомуністичний тріюмвірат» — Японія, Філіппіни і Півд. Корея, якщо Японія не хоче перемінитися у горезвісного і безборонного сов. сателіта.

Міжнародні теоретики і знавці перестерігають, що коли б Японія вирішила не ввійти до того пакту, то це привело б до сильного струсу вагомості США у світі й відбилося нищівно по Японії.

В Америці викристалізовується погляд, щоб до якоїсь міри толерувати скріплення Японії, як «супутнього і цінного союзника». Бо, як би до цього не підходити, але після 40 років витрат і намагань Америки закріпити своє мілітарне можновладство на Тихому океані, де США є самотнім гарантом стабільності і миру в цьому обширі, США не захочуть поступитися перед будь-якою загрозою.

І це теж загально відома істина, що така гарантія не спирається на саму тільки флоту, літаки, ракети і т.п., але теж в умінні втримувати своїм авторитетом мирову історію.

Василь Федорович

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ В ЗАПИСКАХ ШЕМБЕКА

Польський дипломат Ян гр. Шембек (1884-1945) почав свою кар'єру в 1919 р. Спершу був послом Польщі в Будапешті, а згодом амбасадором в Брюсселі та Бухаресті. В 1932 р. вернувся до Варшави, де став заступником міністра закордонних справ Й. Бека. На тому пості був до вибуху Другої світової війни в вересні 1939 р. З того свого останнього періоду своєї служби Шембек залишив спомини-записки, що вперше вийшли друком в 1952 р. в Парижі французькою мовою п.з. «Journal 1933-1939». Друге їх видання появилася в 1962 р. в Лондоні в польській мові п.з. «Dziariusz i teki Jana Szembeka».

З рації свого становища Шембек мав до діла з дипломатичними представниками багатьох держав і з ними обговорював актуальні політичні справи. Це знайшло віддзеркалення в його записках. В них присвячено деякі розділи українському питанню, що напередодні Другої світової війни було доволі актуальне в міжнародній політиці. В записках представлені погляди на українську справу представників Польщі, Німеччини, СРСР, Румунії, Мадярщини, Чехословаччини, Італії, а навіть далекої Японії. Наведені тут також думки Ватикану в справі української гр.-кат. церкви в Польщі.

Записки Шембека про українські справи можна поділити на три частини: Велика Україна, Галичина, Закарпаття. Крім того є тут мова про українську церкву під Польщею та про поодиноких церковних діячів.

Велика Україна

В січні 1935 р. Герінг був на офіційній візиті в Польщі й тоді на обіді в німецькій амбасаді в Варшаві мав з Шембеком розмову, в якій між іншим — нібито щиро — підкреслив значення Польщі як того зена, що з'єднує Балтійське море з Чорним, й тому перед Польщею є великі можливості на Україні, бо Німеччина нею не є зацікавлена. Місяць пізніше той же Герінг в розмові з ген. Сосиковським пропонував Польщі створити спільно з Німеччиною протисоветський союз, згідно з яким Україна мала б бути сферою польських впливів, а Німеччина взяла б під свою «опіку» північно-західні землі СРСР. Москва знала про ті пляни, а потвердив це французький прем'єр Ляваль, що в тому часі відвідував СРСР і там завважив, що Кремль не довіряє Польщі, яка wraz з Німеччиною має агресивні заміри щодо України.

Німецькі дипломати постійно заявляли перед поляками, що вони не є зацікавлені Україною. Звичайно, це не відповідало правді. Вже на конгресі націонал-соціалістичної партії в Нюрнбергу в вересні 1936 р. Гітлер у своїй промові виступив з протибільшовицькими кличками, що вказували на імперіялістичні цілі Німеччини. Він тоді ясно сказав: «Якби Німеччина мала під своєю владою Урал з його величезними природними багатствами, Сибір з розлогими лісами та Україну з урожайними полями, то кожний німець міг би жити в достатках». Кінець Гітлерової промови був такий гострий, що грозив можливістю зірвання дипломатичних взаємин між Німеччиною і СРСР. Проте, незалежно від того Герінг далі ще в серпні 1938 р. твердив, що німці не зацікавлені Україною. Тоді теж японський амбасадор в Берліні Сако — напевно в порозумінні з Гітлером — знову повторив Шембекові тезу про незацікавлення Німеччини Україною, при чому зазначив, що здогадана концепція німецького походу на Україну через Закарпаття є по думці Гітлера чистим абсурдом. Гітлер — твердив далі Сако — бажає приятні з Польщею і через те підхід до українського питання мусить бути узгоднений між Німеччиною, Польщею і Румунією. Всякі погослки про німецькі політичні пляни щодо України є звичайною видумкою. Це тільки Розенберг має свою окрему розв'язку української справи, але Гітлер з ним не погоджується. Зредткою, якщо в німців є якісь пляни щодо України, то вони — на думку японських дипломатів — мають виключно економічне підложжя і їх можна буде здійснити тільки при співпраці з Польщею. На запит Шембека, чому німці попирають українську еміграцію, що явно діє на шкоду Польщі, амбасадор Сако відповів, що так звану українську акцію німецькі урядові чинники трактують як протисоветську демонстрацію з наміром вжити її включно проти СРСР. Він переконаний, що в тій справі прийде до порозуміння між Польщею і Німеччиною.

За здогадами інших дипломатів, німці поки що відложили справу

України на пізніше, а тим часом цікавляться більше наддунайським районом, а саме Малярщиною і Румунією.

В листопаді 1938 р. Шембек мав довшу розмову з проф. Смаль-Стоцьким, який в поворотній дорозі з Берліна інформував його про німецькі погляди на українську справу. І так — серед старших представників німецької армії, в міністерстві закордонних справ та в колах німецьких промисловців панує стара концепція порозуміння і співпраці з Росією по думці трактату в Рагалло з 1922 р. Серед вищих німецьких сфер починає переважати погляд, що завданням Німеччини є шукати шляхів для своєї економічної і політичної експансії по лінії Дунаю. Ті кола переконані, що більшовизм не є виключно жидівською експозитурою, але новою формою російського імперіалізму та виразником азійських впливів. Звідси їх негативне ставлення не тільки до більшовиків, але й до Росії взагалі. І саме ці міркування диктують вимогу розчленування СРСР на національні держави. З тої теж причини Німеччина прив'язує велику вагу до проблеми Великої України над Дніпром. Розбиття СРСР може наступити внаслідок внутрішньої революції чи збройного конфлікту з Японією. Тут може відграти поважну роль розумна пропаганда, яка вже дала Німеччині бажані результати в Надренії, в Судетах та в Австрії. Пропагування по радію націоналістичних кличів і принципу самовизначення народів, що входять в склад СРСР, може мати тут вирішальний вплив. В тій ділянці німці могли б співпрацювати з Польщею. В міністерстві закордонних справ загально прийнято, що в справі України Німеччина не може нічого зробити без співучасті Польщі. Натомість в генеральному штабі є думки, що Польщу можна в тій справі поминути, а притягнути до неї Румунію. В зв'язку з тим в Берліні кружляють голоси, чи не добре було б мати спільну границю з Румунією через Закарпаття. (Гітлер вважає це абсурдом!) Деякі німецькі кола мають сумніви, чи можна приступати до розв'язки українського питання спільно з Польщею, якщо її ситуація на терені Східньої Галичини є непевна, як про це свідчать рапорти німецького консуляту у Львові та останні заворушення в тому місті.

Українські організації, що можуть мати вплив на вирішення української справи, мають різнорodne обличчя. Скоропадського українці вважають зрадником і його значення дуже мале, можна сказати — рівне зеро. Друга група — це українські націоналісти, що тепер мають свій осередок у Відні. В їх проводі є емігранти, головню з Галичини, як нпр. Мельник і Ярий. Цю фракцію фаворизує німецький штаб, який хоче при її допомозі вести свою розвідку та вживати її для диверсійних цілей у Польщі. Такий погляд заступають німці старшої генерації, що є ворожо наставлені до Польщі; але Гітлер поступово усуває їх від влади. Фракція, що її репрезентує проф. Смаль-Стоцький, йде по лінії політики Петлюри, що діє в порозумінні з польським урядом. На запит Шембека Смаль-Стоцький заявив, що

його середовище визнає польську державну територію і не провадить протипольської ірреденти, а поза тим не лучать його з Польщею ніякі зобов'язання.

В часі берлінських розмов Смаль-Стоцький стрінувся з негативною оцінкою Мадярщини в справі Закарпаття і Віденського арбітражу. В Берліні є переконання, що Польща і Мадярщина змагають до спільного кордону коштом Закарпаття. На підставі особистих спостережень Смаль-Стоцький має сумніви щодо тривалості осі Берлін-Рим, бо не зважаючи на офіційні запевнення, німецько-італійські взаємини не виявляють належного тепла і щирости. Під час візиту Ріббентропа дійшло в Римі до неприємних інцидентів і сутичок.

В закордонній політиці рішальним чинником без сумніву є Гітлер, але крім нього тими справами займаються також інші бюро: міністерство закордонних справ, міністерство пропаганди, бюро Ріббентропа, гестапо, генеральний штаб, Східно-європейське Товариство, тощо. Кожна з тих клітин старається перефорсувати свою тезу. В таких обставинах хіба найвищий час, щоб в українській справі прийшло згори якесь «махтворт».

На маргінесі Шембек зазначає, що Смаль-Стоцький мав в Берліні розмови не з найвищими, але з середніми урядовими чинниками та нижчими референтами.

Якщо мова про СРСР, то польський амбасадор в Москві Гжибовський в листопаді 1936 р. повідомив Шембека, що Сталін готується до війни, в першу чергу з Польщею, але зволікає з тим рішенням з причини національних рухів на Кавказі, в Грузії і в Україні, бо вони можуть довести до розвалу імперії. Советський уряд брутально переслідує й викорінює ті рухи, нпр. на Україні частину місцевого населення вивезено, а на його місце спроваджено виходців з Росії. Але і в них може з часом зродитися льокальний патріотизм.

В грудні 1938 р. Гжибовський заявив Шембекові, що шанси утворення Великої України є тепер 20 разів менші ніж перед 20-ма роками. Цині умови на Україні змінилися на гірше через примусове виселення українського населення. Гжибовський обчислює, що около 10 мільйонів українців переселено до Азії, де вони розпилися в безмежних просторах серед місцевої людности. На місці виселених українців уряд встановив колонії — жидівські, російські, вірменські та інші. Проте, Гжибовський є приклонником нормальних відносин між Польщею і СРСР, а говорячи про українське питання, він переконаний, що відносно України Польща не буде мати конфлікту з СРСР.

На кінець немов мимоходом Гжибовський звірився Шембекові, що він особисто стоїть на принципі кордонів Польщі з 1772 р. Такі думки не були в Польщі винятком. Відгомін того, доволі посередній — знаходимо в тогочасній французькій пресі. Нпр. «Ле Петіт Журналь» з квітня 1936 р., критикуючи політику Бека, пише, що польські пертрактації з Німеччиною в справі Гданського коридору мають

на меті звернути німецьку загрозу проти Франції, а Польща хоче порозумітися з нацистами, щоб задержати ті території, до яких мають претенсії Литва, Україна, Чехословаччина; взагалі польський уряд «полковників» мріє далі про Польщу від Клайпеди до Одеси.

Закарпаття

Багато уваги присвятив Шембек питанню Закарпаття чи радше Карпатської України (в тексті: Карпатської Русі), якою тоді цікавилися різні дипломати. Вперше порушив він ту справу з проф. Смаль-Стоцьким, який між іншим звернув увагу на те, що Бродій і Фенцик є росіянами, вони були свого часу асистентами гр. Бобринського, а по війні перейшли на мадярську службу і вважають Карпатську Україну частиною Росії. Хоч чехи не дуже популярні на Закарпатті, то евентуальний плебісцит тепер не випав би на користь мадярів. Якщо мова про спільний польсько-мадярський кордон, то в Німеччині є переконання, що це робота скерована проти Німеччини і за нею стоїть Англія.

Більше світла на Карпатську Україну кидає розмова між Шембеком і мін. Франком (пізнішим володарем ІГ в Кракові), що відбулася на прийнятті в німецькій амбасаді в Варшаві в грудні 1938 р. До речі Франк на вступі розмови заявив, що він не є належно обзнайомлений із справою Карпатської України й тому просив Шембека, пояснити йому, що це за край та Карпатська Україна, про яку передтим ніхто не чув, а яка тепер стала європейською проблемою. Шембек на свій лад схарактеризував національне обличчя Закарпаття, при чому не забув підкреслити його низький соціальний, культурний і господарський рівень та брак національної свідомости так, що поняття української національності не є тут поняттям етнографічним, тільки політичним. Правда — твердив Шембек — Карпатська Україна не загрожує Польщі, але польський уряд робить все можливе, щоб перешкодити пропаганді, яка приходить з Закарпаття і є для Польщі дошкульна, бо викликає в Галичині ферменти і впливає від'ємно на політику польсько-німецького порозуміння.

Франк зазначив, що Віденський арбітраж розв'язав справу Карпатської України згідно з національним принципом. Тепер же, коли арбітраж став доконаним фактом, Будапешт виступив з територіяльними претенсіями, про які раніше не було мови. Німеччина й Італія є в тій справі морально заангажовані й не можуть себе заперечувати, щоб признавати Мадярщині якісь нові права й задовольняти її вимоги. Тепер не можна винести нового рішення в справі Карпатської України, з тим треба подождати кілька місяців або й довше, а крім того завжди можна буде скористати з можливих заворушень в Хусті чи в Севлюші й почати інтервенцію. на думку Франка Польща повинна порозумітися з урядом Волошина, який запевнює, що не має

ніяких ворожих замірів супроти Польщі. Шембек не погоджувався з такою пропозицією Франка і заявив, що Польща не може починати розмов з урядом Волошина, який послуговується загальновідомими ворогами Польщі, нпр. тими, що є замішані у вбивство мін. Перацького. Такі розмови не мали б ніякого сенсу. З черги Франк хотів довідатися, чи плебісцит в Карпатській Україні був би корисний для мадярів, якщо б він відбувся тепер під міжнародною, нпр. англійською, контролею. У відповідь Шембек заявив, що такий плебісцит, переведений на початку чеської кризи, дав би був 90% голосів для Мадярщини, а тепер він дасть зовсім інші результати, бо в нинішніх умовах плебісцит — на думку Шембека — не дав би правдивої картини ситуації і його не можна б вважати за спонтанний вияв волі населення, тільки за технічно і штучно приготовану роботу. Франк додав, що в часі Віденського арбітражу нікому на думку не приходило питання Карпатської України. «Вер дахте ан Русінско?» — згадав Франк, підкреслюючи вдруге, що підставою Віденського арбітражу був етнічний принцип, а прецінь на Закарпатті нема мадярської людности; зрештою мадяри й так дістали 500 тисяч словаків. Кінець кінцем Карпатська Україна не є більше правною квестією «кайне рехтсфраге», бо Польща й Німеччина вже устійнили свої кордони з Чехословаччиною, хіба що Польща захоче Закарпаття для себе. Шембек відповів на це негативно, але додав, що можливо Румунія хотіла б перевести незначні вирівняння кордону з Закарпаттям. На закінчення розмови Франк ще раз зазначив, що ніхто не міг передбачити, що проблема Карпатської України може стати джерелом міжнародних конфліктів, проте він вважає, що це дрібна справа і вона не повинна впливати на польсько-німецькі взаємини. З полагодженням тієї справи не треба спішитися, а радше подождати, бо властиво вся вина по боці Мадярщини, яка в часі Віденського арбітражу не поставила ясно своїх вимог.

Справу Карпатської України порушив Шембек також у розмові з італійським амбасадором Ді Валентіно. Він запитував амбасадора, чи неполагодження тієї справи згідно з вимогами Мадярщини треба приписати Німеччині чи Мадярщині. Ді Валентіно відповів, що вина по боці Мадярщини, бо її дипломати не виявили належної ініціативи. На початку чеської кризи мадяри могли здійснити свої вимоги до Карпатської України і були б дістали загальне попертя, а тепер справа більш скомплікована і не дасться розв'язати.

Згідно з опінією японських амбасадорів Сако і Ошіми, Карпатську Україну спомагає до деякої міри Німеччина, щоб колись використати її для своїх цілей. Але німці не дають їй ніякого озброєння ані не інвестують своїх капіталів, бо для них Карпатська Україна не є метою, тільки засобом до вищої мети, вона не цікавить їх ані економічно ані стратегічно, вона не може бути пунктом опору для більшої військової операції. Ошіма зазначив Шембекові, що хоч карпато-

українська акція Німеччини заторкує посередньо також Польщу, він певний — на підставі розмов з Гітлером — що яканебудь протипольська акція в Карпатській Україні не лежить в німецьких інтенціях. Німці будуть можливо використовувати Карпатську Україну в сенсі «української акції», веденої не проти Польщі, тільки проти СРСР. Зрештою справа Карпатської України має для німців тільки другорядне значення й тому не повинна мати впливу на формування польсько-німецьких взаємин. (Знову для заспокоєння Польщі.)

Подібно теж амбасадор Ліпський, реферуючи Шембекові про зустріч Бека з Гітлером в Берхтесгаден в січні 1939 р., твердив, що Гітлер хоче мирного співжиття з Польщею. Німеччина і Польща мають спільні інтереси на Сході, бо Росія — все одно чи царська чи більшовицька — є небезпечна для Заходу. Гітлер також невдоволений ствленням Мадярщини до Віденського арбітражу, бо справу Карпатської України там розв'язано згідно з етнографічним, а не політичним принципом.

На закінчення варто додати, що після зайняття мадярами Карпатської України Польща негайно вислала до Будапешту ноту про визнання тієї окупації.

Галичина

Східня Галичина зі своїм націоналістичним активом стала центром увагу сусідніх держав. Вже в січні 1935 р. сов. амбасадор в Варшаві Давтян скаржився Шембекові на діяльність українців звернену проти СРСР. При кінці того самого року зложив Бекові «гостру і брутальну» ноту в справі української вистави у Львові, де критиковано Сталіна і сов. консуля у Львові. Одночасно українські націоналісти закордоном розпочали протипольську пропаганду. В зв'язку з тим амбасадор Ліпський зложив в Берліні протестну ноту. В грудні 1935 р. амбасадор Рачинський повідомив Шембека про діяльність ОУН в Швейцарії та про допомогу, що її дає українським революціонерам литовський уряд. Тоді теж стала кружляти в Швейцарії погоска, що українські націоналісти групи Коновальця приготують атентат на мін. Бека. В результаті Бек не відважився всідати до поїзду в Женеві, тільки виїхав з Льозанки. Поляки були переконані, що за тією українською акцією стояли німці. Але ту думку опрокинув польський ген. Зарицький, сенатор із станіславівського воєвідства, який твердив, що українці, подібно як і чехи, хваляться, що мають німецьке попертя, хоч насправді Німеччина не зацікавлена Україною.

В грудні 1938 р. директор львівської залізничної округи — Гросер скаржився перед Шембеком про напружені політичні відносини в його терені. На 28 тисяч залізничних працівників є 6 тисяч «русинів» — звичайних робітників і нижчих службовців. Серед них є поляки греко-католики, старорусини, а найбільше українців, що ставляться

дуже ворожо до польської держави. З тим елементом є великі труднощі. Саботажі на денному порядку.

В Галичині поляки почали репресії супроти українського населення. Цей новий польський курс знайшов відгомін навіть у Ватикані. Сюди наспів лист від станіславівського єпископа Хомишина, який в принципі є льюальний супроти Польщі. В своєму листі єпископ скаржився на поступування польських властей супроти українського населення Галичини. Папський нунцій Кортезе порушив ту справу в розмові з Шембеком і вказував на труднощі, що виникли з тієї причини. Нунцій хотів мати запевнення Шембека, що уряд полагоди́ть ту справу позитивно так, щоб він міг вислати відповідне повідомлення до Ватикану й для єпископа Хомишина.

В записках Шембека присвячено чимало місця українській церкві під Польщею. В січні 1939 р. папський нунцій Кортезе відвідав Галичину, зложив офіційну візиту митрополитові Шептицькому, а потім мав розмову з Шембеком про стан української Церкви в Польщі. Він звернув увагу на переслідування гр.-кат. Церкви, нап'ятував польськi протицерковні виступи в Любліні й постановив предложити польському урядові відповідний меморіал в тій справі.

В травні того ж року нунцій мав другу розмову з Шембеком і тоді порушив справу виселювання українських священиків з їхніх парафій. В тій справі він одержав листа від перемиського єпископа, який жалівся на таке поступування польської влади, яка адміністраційною дорогою виселювала священиків без подання єпископові причини такого зарядження, хоч згідно з конкордатом уряд має повідомити єпископа про такі випадки, щоб парафія не була без священика. Нунцій навів конкретний випадок священика Бадана з Завадки турчанського деканату, якому наказано впродовж 14 днів залишити парафію. Причиною такого зарядження було те, що цей священик не годився, щоб поляки співали в його церкві польський національний гимн. Шембек оправдував зарядження влади тим, що свящ. Бадан був нельюальний супроти Польщі, раз він мав говорити своїм парафіянам, що незабаром сюди прийдуть січовики з Закарпаття і наведуть порядок. Крім того — говорив Шембек — ще й інші священики є нельюальні, бо не відмовляють молитви за «благо» Польщі і її президента, фальшують метрики та взагалі ведуть протидержавну діяльність. Нунцій дав на це свої зауваження: В гр.-кат. Церкві нема при кінці Служби Божої окремої молитви за державу і президента, як це є в латинському обряді, такі молитви є в тексті літургії. Щодо фальшування метрик, то в гр.-кат. метрикальні книги ведуться українською мовою і тому можуть бути різниці між кирилицею та латинською абеткою, а того не слід вважати фальшуванням. Голословне є також твердження про протидержавну діяльність священиків, бо того не стверджено судовим процесом. З тих причин нунцій апелював до Шембека, припинити виселювання священиків, а щодо свящ. Бадана

тимчасово здержати виконання виданого зарядження.

Нунцій ще звернув увагу на незаконне переписування гр.-кат. на латинський обряд. Того не можна робити без згоди Ватикану, а священників, що самовільно таке роблять, треба притягнути до відповідальності.

В 1939 р. мав приїхати до Польщі з візитою канадський примас кард. Вільнев, який мав у пляні відвідати митр. Шептицького у Львові. Для Польщі така зустріч канадського церковного достойника з митр. Шептицьким була небажана й тому уряд робив заходи, щоб до тої візити не допустити або принаймні відложити її на пізніше.

Будучи в Римі на похороні папи Пія XI, Шембек мав довшу розмову з кард. Ледоховським, з яким порушував також справу української гр.-кат. Церкви в Польщі. Шембек зазначив, що та Церква щораз більше очищується від латинських впливів і в своїй літургії та обрядах робиться більш подібною до православної Церкви. Поза моментами чисто догматичними властиво нема різниці між гр.-кат. і православною Церквами. Догмами вірні не цікавляться, вони знають свого пароха і його дружину, а не думають про папу ані навіть про свого єпископа. Дійшло до того, що коли в польському соїмі дискутували справу поунійних маєтностей, то греко-католицькі послі попирали «схизматиків». Ватикан — на думку Шембека — підходить до української Церкви надто теоретично й абстрактно, а в східніх справах взагалі поступає так, як Гітлер.

В розмові з кард. Ледоховським Шембек згадав також про гр.-кат. духовну академію у Львові, що її очолює ректор Сліпий. Між українцями є тенденція переіменити ту академію на університет, а це може викликати небезпечні політичні наслідки. Тому Шембек радить, пильно стежити за подіями в духовній академії.

В березні 1939 р. приїхав до Варшави з «куртуазійною візитою» ректор академії Й. Сліпий. В розмові з Шембеком ректор говорив про положення в Галичині, надто гострий курс супроти українців, багато арештів, підкреслюючи, що такі потягнення непожані, бо вони ще більше напружують ситуацію. Про ту розмову з ректором Сліпим Шембек повідомив мін. Бека й питав його, чи не було б вказане нав'язати ближчий контакт з українцями. Бек відповів, що він не є проти таких контактів.

На контакти вже не було часу, бо надійшов всресень 1939 р...

**

Стільки про Україну в записках Шембека. Відомості неповні, фрагментарні, але все таки бодай частинно навітлюють українську проблему і її значення в європейській політиці нред Другою світовою війною.

«РІК ТОМУ, МИ НАВІТЬ ПРО ТАКЕ ДУМАТИ ЩЕ НЕ ВІДВАЖУВАЛИСЯ»

Україна 1988 року

Нова відвага признаватися до своєї віри

Рік 1988 — для Української Католицької Церкви на Україні відбувся в першу чергу під знаком тисячоліття Хрещення Руси-України. Святкування цього ювілею в третій рік перебудови показали, однак, що помимо проголошеної генеральним секретарем Михаїлом Горбачовим — повторно під час 19 партійної конференції в червні в Москві — демократизації радянського суспільства, справу українських католиків власті далі трактують за засадами етапу застою хрущовськобрежневської доби.

В пошуках за союзниками для необхідної реформи господарства, і для неминучої в цім зв'язку зміни суспільної свідомости громадян уряд пішов далеко назустріч Російській Православній Церкві: нові релігійні закони, що вийдуть в силу в січні 1989 року значно полегшать щоденне парафіяльне життя православних громад та нададуть Російській Православній Церкві характер юридичної особи.

В той же сам час українські католики далі даремне домагаються істотного права — права на легальне існування в СРСР.

Сьогодні в Президії Верховної Ради тисячі заяв українських католицьких громад та десятки звернень Комітету для оборони Української Католицької Церкви свідчать про рішучість вірних покинути нарешті 42-літнє існування в катакомбах. Ці десятки тисяч підписів свідчать також про те, що поволі, але поступово, зникає серед громадян УРСР страх, що характеризував їхню поведінку впродовж останніх десятиліть.

Ця нова відвага відкрито признаватися до своєї віри виявилася особливо під час святкувань ювілею тисячоліття влітку минулого року. В колишніх відпустових центрах Зарваниці, Гошеві та Грушеві десятки тисяч вірних брали участь в ювілейних відправах. По селах Львівщини, Івано-Франківщини та Закарпаття священники правили та святяли ювілейні хрести, незважаючи на всі перепони та на грошеві покарання.

А 1 листопада на Янівському цвинтарі у Львові кілька тисяч людей взяли участь у панахиді в пам'ять Січових Стрільців; вперше від 1945 року власті цій відправі не перешкодили. І вперше при цій відправі католицьких священників були також представники офіційного життя УРСР, письменники та творча інтелігенція!

Півофіційний статус УКЦ

Впродовж цього року Українська Католицька Церква домагалася якщо не легалізації, то хоч півофіційного статусу в УРСР. Священники та єпископи правлять відкрито, за що їх переслідують грошовими карами. Але, як вияснює один із молодших представників духовенства в Україні: «Власті свідомі того, що ми живемо в час інтеррегнум. Старі закони — де факто вже не дійсні, а нових ще немає».

До такої неофіційної терпимости з боку органів спричинився факт, що визначив 1988-ий рік як один із досі важливіших в історії Української Като-

лицької Церкви: вперше, від дати своєї ліквідації 1946 року, Українська Католицька Церква в СРСР вийшла дійно з підпілля — на світову арену. Вийшла не тільки заявами — як 1987 року — але таки в дійсності й практиці.

До цього значно спричинилася перша після війни зустріч українських єпископів і священників з України з представниками Святого Престолу 10 червня 1988 року в Москві: під час півторагодинних розмов делегація українського духовенства перемовнювала справи, м.ін. з державним секретарем Святої Столиці, кардиналом Августином Касаролі.

Зміст цих переговорів залишився тайним, відомо стало тільки, що головною темою розмов була справа легалізації Української Католицької Церкви.

Будні українських католиків від цієї історичної зустрічі не покращали. Але на політичну ситуацію Української Католицької Церкви в СРСР такі переговори з представниками Святого Престолу мали безперечний вплив. Доказ на це: 25 жовтня делегація українських католиків була прийнята в бюрі уповажненого для справ релігії при раді міністрів СРСР. Делегація передала меморандум, в яким наголосила, що так званий Львівський Собор 1946 року не представляє ніякого релігійного, правового та морального зобов'язання для українських католиків. У книгу відвідувачів установи єпископи та священники підписалися явно своїм чином; і це — історична подія! Це також аргумент проти постійних і тривалих тверджень радянської преси, що українські католики — фантазія Ватикану і ЦРУ (*Сільські вісті*): «Тепер уже не зможуть твердити, що Українська Католицька Церква — це лише кілька німечних старичків», — коментує про цю подію представник Церкви з України.

Місяць пізніше, знову прибула делегація українських католиків до Москви: 17 листопада, єпископ Павло Василик та священники Михайло Гаврилів, Григорій Сімкайло та президент Комітету для оборони Української Католицької Церкви, Іван Гель і член Комітету, Марія Гель, взяли участь у міжпарламентарній зустрічі представників радянського уряду та американських парламентаристів і сенаторів. Вислухавши уважно аргументи єпископа Василика, що обороняв Церкву від закидів радянських урядників, сенатори обіцяли підтримати справу легалізації УКЦ.

Українську делегацію прийняв 18 листопада заступник посла австрійської амбасади в Москві та передав їй листа австрійського президента Курта Вальдгайма, що обіцяв підтримати справу легалізації Української Католицької Церкви.

Сьогодні справа українських католиків стала темою переговорів між представниками урядів Заходу та урядом СРСР. Привернення легального статусу Українській Католицькій Церкві стає в свідомості західних політиків одним з істотних доказів дійсної демократизації радянського суспільства.

Тим часом католики УРСР з свого боку все виразніше домагаються від властей дотримуватися конституції СРСР, що гарантує всім громадянам однакові права. Щоб наголосити своє конституційне право на вільне віровизнання, священники, монахи та монахині висилають до районних прокуратур скарги за пограбовання церковного добра, що вони вважають порушенням конституції.

Місцеві власті не змінилися

Однак, місцеві власті з свого боку готуються до можливої легалізації Української Католицької Церкви: на сторінках преси і в передачах радіо

Київ останніми тижнями знову роздалили атаки на католиків, при чому пропагандисти далі повторюють, при допомозі деяких православних священників, старі аргументи, що Унія була ворогом нашого народу. Католики сьогодні хочуть акцією масових листів відповідати на такі стереотипи.

Під впливом сталої антикатолицької пропаганди, православні священники по селах Західньої України навіть закликають своїх вірних до антикатолицьких акцій: у селі Труханів на Львівщині, наприклад, православні спалили кузню католицького коваля. А водії автобусів бойкотують католицьких пасажирів, що змушені добиратися до свого села пішки.

Але війна проти католиків має також набагато більш драматичні наслідки. На Івано-Франківщині помножується число знищених або пограбованих церков. В *Українському віснику* Михайло Горинь в статті «На старих позиціях» цитує урядника з львівського бюро уповноваженого для справ релігії: «Ми допускаємо можливість узаконення УКЦ, — каже службовець, — щоби недіючі храми не попали в руки греко-католиків, прийшлося вдатися до непопулярних заходів. Ці заходи — наїзди на сільські церкви загонами міліції, що вивозять ікони та хрести, палять церкви, або перетворюють їх в склади. Так сталося м.ін. в церквах сіл Бропнове, де церкву після пограбування перетворили на «Дім прогресу», в селі Ілмені, в селах Білогірка, Будзина, Грянівці, Долини, Колинців, Докіток, Надорожне, Одаїв, Остриня».

Впродовж років селяни безпомічно терпіли таке нищення своїх історичних пам'яток. Сьогодні вони починають ставити опір. Після спустошення церкви в селі Білобірка доярки вступили в дводенний страйк. А на церкві віруючі повісили таблицю «Дім трауру»...

Однак католики безрадіні проти більш субтильної відповіді властей на активізацію їх громад. Упродовж цього року бо районні виконавчі комітети на спілку з представниками Російської Православної Церкви почали відкривати недіючі досі церкви в селах з особливо активними католицькими громадами.

Найбільш сенсаційна акція цього роду відбулася у вересні в Гошеві, де після святкування тисячоліття Хрещення, в якому взяло участь кілька тисяч католиків, закритий 1945 року василіяньський монастир, відкрили — для російських православних монахів.

Такі кроки властей, одначе, радше збуджують опір серед католиків. Набагато більш деморалізуюче на них діє постійна, незмінна пропаганда — і советизація щоденного життя.

Типовий християнин в Україні живе в двох світах

Понад 40 років радянської системи не залишилися без впливу на духовний і моральний стан західних українців. Християнський календар вже не живучий, пише католик з України. Час визначається серією радянських свят. Піст має значення хіба ще для бабусі або прабабці. Різдво замінили святкуванням Нового Року. Молоді люди, навіть з вищою освітою, знають мало про історію спасення, як вона представлена в Біблії, про історію Церкви і про релігійні народні звичаї. Зате широко поширений алкоголізм, і протиялькогольний закон дає лише незначні наслідки. Число абортів та розводів в Україні належить до найвищого у світі. Щоденні матеріальні труднощі не полегшують умов для духовних пошуків...

Дискримінація та переслідування віруючих в минулому залишили гли-

бокі сліди серед населення. Можна говорити про психологічну та релігійну шизофренію, продовжує автор листа. Типовий український християнин живе в двох світах: один зовнішній, публічний і офіційний, другий — внутрішній, особистий і домашній. Тому що вимоги сучасного радянського життя і структури цього суспільства часто замінюють родину як місце духовного розвитку і вишколу (садочки, обов'язкові Піонери, ідеологічне виховання в Комсомолі та на місці праці), перший світ входить у другий і часто опановує його... Тільки селяни та робітники мають трохи більше свободи, ніж вище освічені кляси. Вони не загрожені такими економічними та соціальними карами як втрата посади, кінець кар'єри або закриття для дітей можливості вищої освіти. Зате — на них спрямована вся артилерія антирелігійної пропаганди...

Такому песимістичному образу протиставляються активісти серед українських католиків. Вони числяться з дальшою мобілізацією населення в часах перебудови; з поступенною демократизацією зникає страх. У зв'язку з цим, 14 жовтня 43 католицьких священиків із Закарпаття післали прохання про легалізацію до Генерального Секретаря КПРС та президента Верховної Ради СРСР, Горбачова: «Можливість для греко-католицьких священнослужителів публічно сповняти свої обов'язки, а для віруючих греко-католиків — задоволити їх духовні потреби... відіграє основну роль при підвищенні життєвого рівня всього нашого суспільства», — пишуть священики.

Тим часом рух за легалізацію Української Католицької Церкви знайшов також широку підтримку серед широких кіл української інтелігенції. І навіть неукраїнські поступові громадяни СРСР готові заступатися за українських католиків. Під час Конференції неофіційної преси, що відбулася 19 і 20 листопада в Москві, з 52 делегатів 33 заголосували за резолюцію Івана Геля, і звернулись до уряду СРСР змінити рішення т.зв. Львівського собору як не-правосильне та насильне і встановити легальний статус УКЦ.

Сьогодні більше, ніж в минулому, такі домагання мають вигляди на позитивне рішення. Нині ж бо, коли заплановані і неминучі для господарства СРСР реформи мають увінчатися успіхом, уряд потребує більше, ніж будь-коли підтримки якнайширшого кола громадян. «Ставлення партії до релігії не змінилося», висяєсноє голова Ради в справах релігії при Раді міністрів УРСР, М.П. Колесник; — «змінилося ставлення до ленінської атеїстичної спадщини, зокрема до висновку В.І. Леніна про те, що для партії більш важлива єдність боротьби трудящих за створення раю на землі, ніж єдність їх думок про рай на небі».

Однак — до раю сьогодні в СРСР дорога виглядає все труднішою. Поліці в крамницях далі порожні. Навіть на селах України часто не стає хліба. Про м'ясо та ковбасні вироби, головню для жителів менших міст, це мрія.

Зате духовна пожива на Україні в 1988 році значно збагатилася: перебудова сьогодні стосується, як показується, головню культурного життя.

Українська культура перебудовується

Майже щотижня на сторінках республіканської преси читачі відкривають нові прізвища: сьогодні реабілітовані письменники і науковці, що їх твори впродовж минулих 50 років вважались антирадянськими. Але Україна 1988-го року відкриває разом з поетами і мистцями Розстріляного Відродження 20-их і 30-их років навіть такого «контрреволюційного» письменника, як Миколу Хвильового!

І коли ще два роки тому згадка про голод 1933-го року вважалася анти-

радянським наклепом, то сьогодні на сторінках радянської преси відверто дискутують про вісім мільйонів жертв сталінізму. А львівські студенти зібрали фонд на пам'ятник жертвам голоду.

Демократична ревізія історії сягає так далеко, що офіційний письменник Ростислав Братунь 1-го листопада під час панахиди за Січових Стрільців у Львові заявив, що пора іншим поглядом глянути на Січових Стрільців, борців за волю України.

Українські письменники відіграють сьогодні важливу роль у численних клубах та неформальних товариствах, що розпочали боротьбу за українізацію життя в УРСР. Того, що ще рік тому вимагали тільки правозахисники, сьогодні члени Спілки Письменників України на сторінках *Літературної України* домагаються для української мови статусу державної мови — як це вибороли сусіди УРСР у Балтиці.

До їх національного фронту приглядаються в Україні з особливою увагою: представник литовського національного фронту виступав на екологічному мітингу 15 листопада в Києві перед кілька десятками тисяч людей.

Щомісяця — нова екологічна катастрофа

Сьогодні ж бо на Україні рух за збереження довкілля згуртовує найширше коло свідомих громадян: в численних екологічних товариствах дискутують не тільки справи перевантаження країни важкою промисловістю і атомною енергетикою. Протест проти безоглядної експлуатації України — житниці, кузні та реактора СРСР, як писала Українська Гельсінкська Спілка, — веде впрост до підставового сьогодні в СРСР питання про взаємовідносини окремих республік, чи вірніше, про відносини окремих республік — та РСФСР з центральною владою в Москві.

Сьогодні не проходить місяць без вістки про нову екологічну катастрофу в Україні. І обурення населення наслідками безвідповідальної політики центральних бюрократів виявляється все гострішими протестами. В досі спокійних Чернівцях, наприклад, перші дні грудня стояли під знаком громадських зборів та маніфестацій у центрі міста. Жителі глибоко затривожені долею 35 тисяч дітей з Чернівців, — коли 137 дітей захворіло внаслідок затроєння важким талієм. Більшість дітей вивезені з міста. Хворі лічаться в Києві, Москві та Ленінграді. «Винні всі, — пише письменник Анатолій Крим в *Літературній Україні*, — всі ті, в чиїх руках сьогодні подальша доля міста». Після порушень в стривоженому місті, де дійшло до сутичок між громадянами і міліцією, власті закрили — як повідомило 29 листопада Радіо Київ, — «14 підприємств, цехів і дільниць, неблаготворних в екологічному відношенню».

Питання загроженого довколишнього середовища на Україні стає таким драматичним, що українські правозахисники надіються, що широкий екологічний рух змобілізує якнайкращі кола українців, і що саме цей рух допоможе збудити національну свідомість головно також на Східній Україні.

Але представники офіційної інтелігенції, наприклад, з Києва набагато більш скептично оцінюють перспективи добитися подібної ситуації щодо національних прав, як це досягнули їх балтійські сусіди. Україна — друга величиною республіка СРСР. І на її території знаходиться половина всієї індустріальної промисловості та половина всього сільськогосподарського виробництва Радянського Союзу. «Ніколи вони нас не відпустять», — зідає киянка на високій офіційній посаді. «Але правда, рік тому, ми навіть про таке думати ще не відважувалися»...

Українська Пресова Служба

Люди і опінії

Василь Верига

ВІЙСЬКО І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ

Вже на самому початку необхідно підкреслити, військо — це один із найважливіших чинників у збереженні існування кожної держави, а тим більше у змаганнях поневоленого народу за здобуття чи привернення йому державности. Це власне тому кожна, навіть найменша, держава виділяє величезний відсоток свого державного бюджету на утримання своїх збройних сил. Так як сьогодні справа стоїть, то український нарід не має ані своєї держави, ані свого війська, і в той же час він змагає до відродження своєї державности. Військо, в якому поголовно служать українці на рідних землях — це не українське військо, але советське, яке стоїть на сторожі неподільности Російської імперії, яку сьогодні називають Советьким Союзом. Це військо, яке складається із багатьох різних національностей, яким командують в основному росіяни, або зрусифіковані і зденаціоналізовані члени народів, з яких складається СРСР. Советська армія служить також як засіб русифікації української молоді і перетворення її у ворогів свого власного народу. Очевидно, це надто упрощене ствердження й воно вимагає уточнення. Хоча політична русифікація дає для росіян, чи пак, для російсько-советського режиму позитивні висліди, найважливішу ролю тут відігравав і відіграє постійний терор — страх перед усякого роду донощиками, яким переповнена не тільки армія, але й ціле цивільне суспільство. Отже, говорити про якунебудь підпільну організацію в советській армії — це ставати на дуже слизький ґрунт. Про це ми мали нагоду переконатися в 1988 р. у зв'язку з аферою Панчишина і спілки. Крім того, дуже важливим фактором, який утруднює якунебудь підпільну діяльність в армії — це те, що частини є перемішані різно-національним елементом, а якщо в деяких з них більшість становлять українці — то вони стаціонують далеко від України, на території, з народом, якої у них мало, або зовсім не має спільної мови, хоча й можуть бути спільні інтереси.

Однак і тут не можна справи пересуджувати, знаючи політичні умови в Советському Союзі, де людина змушена жити подвійним життям — говорити одне, а вірити в щось інше, або прямо в ніщо не вірити, а тільки вдавати, що вірить. Ми знаємо, що українці там знаходяться на різних посадах і мають різні військові ступені від найнижчих до найвищих, з генералами включно, і займають різні командні посади, деякі навіть на ключових позиціях. Ми знаємо, що всі вони змалку виховані в комуністичній системі і патріотизмі до т.зв. «со-

ветської родини», тобто батьківщини, якою є не Україна, але Советський Союз, дійшли до тих високих ранг і посад завдяки не тільки своїй талановитості і професійному знанню, але тому що зуміли здобути до себе повне довір'я. Але в той же час ми знаємо, що серед тих високої рангі старшин є й такі, яким скоріше чи пізніше отворяться очі на те, що політика, яку проводить советський уряд у союзних республіках, це не інтернаціоналізм, який голосить рівність і братерство всіх народів, але найгіршого сорту русифікація, як це слушно завважив Іван Дзюба у своїй феноменальній праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Не можна ж забувати, що сучасні молоді офіцери советської армії — це освічені люди, які зміють дивитися на дійсність відкритими очима, зміють бачити, думати і робити свої власні відповідні висновки. Щоб не бути голословними, наведемо два дуже маркантні приклади.

Микола Руденко — старшина, політрук Советської Армії, орденносець, не міг знести советського несправедливого трактування його народу, на його власній землі, чи пак, як це офіційно називається — «соціалістичної законности» і в нього відізвалася українська душа. А тому що в Советському Союзі, як це заявляє офіційна пропаганда, національне питання позитивно розв'язане, то Руденко мусів «помилятись», і тому йому треба було «політикуватися» у «психушці». Або, якщо він заразився «буржуазним націоналізмом», то за те його не тільки усунули з партії і зі Спілки Письменників України, але ще й запроторсно його до горезвісних советських тюрем і концтаборів, щоб він там запізнався із «советською законністю».

Другий, ще більш маркантний і ще більш скомплікований випадок — це генерал Петро Григоренко, професор Військової Академії ім. Фрунзе, який через кривду зроблену кримським татарам, побачив і кривди українського народу і став борцем за незалежну українську державу. За те, що він прозрів, не питаючи на те дозволу Комуністичної Партії, йому, як і Руденкові, відібрали його орден, партбилет і, zdeградувавши його, посадили до «психушки», як умовнохворого. А випустивши його на лікування до Америки, відмовили Григоренкові права повороту. Перебуваючи в Північній Америці, Григоренко пропагував потребу української держави на кожному кроці, де тільки на це була відповідна нагода.

Ми знаємо, скільки ще є руденків і григоренків сьогодні, які носять орден і рахуються за довірених советських офіцерів, але в серці вони вже давно перестали бути советськими патріотами й готові боротися за незалежну українську державу. Ми не знаємо, скільки їх є, але не може бути сумніву, що їх там не бракує. Григоренко і Руденко — це тільки вершок величезного льодовика, який всім своїм кольосом захований під водою і який своїм буттям загрожує також кольосальному кораблеві, якому на ім'я СССР.

Не маючи змоги нав'язати безпосереднього контакту з україн-

ським воїном на рідних землях, доводиться звернути очі на країни нашого поселення, зокрема більших українських скупчень, де могли б бути українці вояки, зокрема військові старшини. Велико-Британія, де є поважне число українців, не може входити в рахубу прямо тому, що там існують ще такі закони, які не допускають ані чужинців, ані їхніх дітей, народжених уже там, до військової кар'єри. Як нам відомо, у Франції є професійний старшина українець — полковник авіації (?) Лазуренко, як також ще кількох старшин резерви, бо ж сам Лазуренко є в активній службі. Залишаються отже країни американського континенту.

Декілька років тому в Аргентині було двох старшин братів Скаляних, один генерал, а другий підполковник, і оба вони пов'язані з українською громадою. Крім них було ще двох полковників, з якими, на жаль, зв'язки з організованою громадою ще не налаштовані, хоча оба вони признаються до українства. Крім того, є ще один інспектор поліції, генерал Лотоцький, який живе близько з українською організованою громадою. В Аргентині є ще кількох старшин нижчої ранги в армії і при поліції, які також не пов'язані з українським аргентинським життям. У Венесуелі є старшина українець — підполковник розвідки, Сергій Мазняк, який є спеціалістом від електроніки.

З приємністю доводиться ствердити, що в армії З'єднаних Штатів Америки вже є українці високої ранги, включно з генералами. В Канаді також є кількох високої ранги старшин, але, на жаль, Канада не має армії, про яку можна було б говорити навіть як про потенційну силу. Але якщо йдеться про міжнародну політику, то Канада відіграє там не останню ролю. І тому наявність високої ранги старшин у канадській армії є абсолютно позитивним явищем.

Єдиною потугою із великою армією є З'єднані Штати Америки, де не бракує вже й українців, з якими слід було б нав'язати і тримати тісний контакт. Щоправда, ми не можемо сподіватися, а тим більше вимагати, щоб вояки-українці американської армії йшли воювати, в разі потреби, за Україну, хоча в деяких випадках така можливість існує, бодай теоретично, якщо поляки з часів Першої світової війни можуть служити нам як приклад. Але такі вояки-старшини можуть чудово послужити своєму народові, поширюючи знання про Україну та її змагання до своєї власної державности. Серед них є старшини, які чудово орієнтуються в українській проблематиці, але є й такі, що їх треба було б поінформувати про те, що саме тепер діється в Україні.

Щоб повести успішну роботу серед цих старшин, необхідно мати якнайдокладніші дані про старшин американської чи якоїнебудь іншої армії, щоб з ними тримати контакт та інформувати їх не тільки про самі події в Україні, але також і про їхнє значення у світовій політиці, а зокрема про значення України у забезпеченні рівноваги сил

у світі. Це не так з метою, щоб їх заохотити воювати зі зброєю в руках за Україну, як для того, щоб вони у своїх старшинських колах інформували своїх колег і свій командний склад про змагання українського народу за свою державність. Йдеться про те, щоб високі старшини американської армії вміли розрізнити українців від росіян та щоб не порівнювали України в ССРСР до стейту Пенсильванія чи Тексасу у ЗСА. Це, так би мовити, введення їх до української проблематики, щоб вони знали про те, що навіть у випадку війни ЗСА з ССРСР — Україна все буде союзником Америки і Західного світу, якщо Америка проголосить спремливу для українських визвольних змагань політику. До речі, таким союзником Америки були б не тільки українці, але й усі інші понеолені народи в ССРСР. У зв'язку з тим, обов'язково треба довести до відома Пентагону якнай докладніші інформації про події в Україні, щоб американські військовики враховували Україну у склад своїх приятелів і так трактували її у своїх планах перебудови Євразії.

Тут до помочі треба було б притягнути також українські американські ветеранські організації, які мають добрі зв'язки з загальноамериканською ветеранською організацією. Американські ветерани — це велика організація, яка має своє дуже впливове «лобі» у Вашингтоні і з нею числяться урядові чинники.

Не зважаючи на величезний розвиток мілітарної технології, вона сама не може обороняти країни, нею мусять управляти люди, висококваліфіковані фахівці. І тут власне є місце для свідомої української молоді, бо можна не тільки зробити особисту військову кар'єру, але й бути корисним для країни, звідки походять її батьки. Правда, сьогодні військова служба не дуже популярна серед молоді, бо пацифізм захоплює уми молодих людей, які вірять, що можливо раз на все зліквідувати загрозу війни. Зрештою, це ж усім відомо, що війна в дійсності нічого не дає, крім матеріального спустошення та морального й фізичного терпіння. На жаль, пацифізм — це тільки приманлива утопія, яка знаходить багато прихильників, але здійснити її досі не було можливо. Не могли цього досягнути «священні союзи» й договори могутніх монархів про «вічний мир», ані Ліга Націй між двома світовими війнами, ані Організація Об'єднаних Націй по Другій світовій війні, і не має виглядів, що вічний мир зможуть досягнути демократії капіталістичних систем державного правління, а тим менше т.зв. «народні демократії». Не вдасться цього досягнути так довго, як довго є пануючі й поневолені народи, бо неволі ніхто не може знести в безконечність. Постійні спори за території поміж країнами комуністичного бльоку, наприклад, ССРСР і Румунія, ССРСР і Китай, Румунія й Угорщина, чи ССРСР і Югославія, де не йшлося вже про територію, але про принципові справи — право на суверенність країни, вказують на неосяжність мирного співжиття країн і держав, навіть з однаковими державними системами правління. Народи,

так само як і поодинокі особи, мають свої власні життєві вимоги, які не обов'язково мусять відповідати таким чи іншим кабінетним, позбавлених життєвого досвіду, теоріям. Советський Союз цілий час впевняв західні країни, що йому вдалося розв'язати національне питання, чим утруднював українцям їхні намагання переконати Західний світ, що та советська «розв'язка» національного питання наступила тільки завдяки теророві над поневоленими народами.

Кінчаючи ці еретичні роздумування, доводиться з прикрістю ствердити, що стара римська заповідь *si vis pacem — para bellum*, тобто, якщо хочеш миру — готуйся до війни, все ще є актуальна, незалежно від технологічних засобів, якими провадяться війни. Іншими словами, тільки потужність і сила країни може відстрашити її сусідів від агресії. А потужність кожної країни оцінюється на базі її мілітарної сили, тобто війська та його озброєння. Сьогодні, коли на світі ще існує одна імперія, правління якої намагається здійснити заповіджену Марксом світову революцію, імперія, в якій караються десятки народів, а в тому і наш 50-мільйонний народ, зовсім важко говорити про вічний мир. В таких умовах, коли одна світова потуга загрожує мирному існуванню своїм меншим сусідам, зовсім важко не то бути пацифістом, але навіть думати про нього. Самостійність і суверенність не перестали бути цілком і святою метою навіть і найменших народів. Вірменський Карабах та балтійські країни можуть послужити нам найкращим прикладом, що волю народу жити суверенним життям можна здушити а не можна вбити. Балтійські народи, користаючи з проголошеної Горбачовим політики «перебудови й відвертості», вимагають для себе більших прав, забезпечення національної субстанції в їхніх країнах, яка є загрожена напливом русифікаторів росіян та інших народів. Вони вимагають припинення напливу чужинців та хочуть, щоб їхні сини виконували військову службу на своїх власних територіях, щоб вони стояли на сторожі їхньої суверенності. Вірмени в Карабаху хочуть, щоб їх перевели під юрисдикцію Вірменії, щоб ділити долю й долю зі своїми одноплемінниками в одній, нехай і советській республіці, в одній державі. Подібні вимоги поставив уже й Український Народний Рух, щоб українська молодь виконувала військову службу в Україні, бо Українська Республіка повинна мати своє власне військо. Отже, важливість і значення війська, у жодному випадку не спадає, не тратить на повазі, бо військо є підставою і запорукою суверенності кожної країни.

ПРО ЗАПОРОЖЦІВ

Здавалося мені, що історію своєї батьківщини знаю не лише із школи (я мав змогу ходити до української гімназії, де ще не було заборонено вчити історію України), але теж з доволі солідного читання, як наших, так і чужих істориків. А вже доба героїчних запорожців, оцей виідеалізований тип оборонця свого народу, своєї віри та своєї волі, — то стояв завжди на першому місці моєї молодечої уваги. Та чи лиш моєї? Та ж у час Визвольної боротьби 1918-21 оце козацтво відродилося не наказами згори, але радше спонтанно знизу. І то не лиш у зовнішньому виді, але теж формою своєї організації.

Так, здавалося, що ця доба нашої історії ясна, як сонце. Та читаючи монографію Дмитра Яворницького «Історія запорізьких козаків», — відкриваю у кожному розділі нові, досі невідомі речі. А що тих розділів в праці Яворницького чимало, то годі над кожним з них зупинятися. Мене зокрема зацікавили справи релігії. Але щоби розглянути цю справу, треба певного введення. Очевидно, не будемо згадувати, як творилося запорізьке козацтво та звідки пішла його назва. Почнемо від того часу, коли Січ Запорізька стала вже мілітарною силою.

Отож, хто йшов на Січ «волі добувати», опинявся в самій Січі, точніше в котромусь із куренів. Там проходив боєвий вишкіл, там привчався до строгої січової дисципліни, звичаїв.

Залога Січі була відносно невелика. Одні пасли табуни коней у степу, другі ходили на рибні промисли, інші стояли залогою при сторожових редутах. Ще інші їздили як послы чи розвідники в далекі краї. Оце й була основна сила Січі, як відомо неодружені.

Та було чимало козаків сімейних. Вони осідали на всяких угідях чи в лісах, чи в байраках, чи над річками. Кожний хутір був оборонений та мав невелику залогоу, звичайно з інвалідів. Пізніше, такі хутори об'єднувалися у паланки, з отаманом на чолі. Їх обов'язком було постачати харчі на Січ, і, в разі потреби, являтися у Січі для якоїсь виправи воєнної чи на раду.

Були ще поза Січею самотники — одні пасічникували по балках та лісах, інші вимолювали свої гріхи по безлюдних закутинах.

Початки «козакування» точно нез'ясовані. Почалося від того, коли у 14 столітті Польща почала заводити панщину на прилучених українських землях. В перших роках 16 століття маємо до діла вже із поважною військовою силою у т.зв. Диких полях, тобто на пустинних степах південного Дніпра та Бога. А організація Січі, тобто оборонного та організаційного осередка війська запорізького, нотуються роком 1554 за славного Байди Вишневецького. Він зорганізував всіх козаків у військову одиницю, завів дисципліну та створив центр на Січі.

З новіших дослідів виходить, що на Січ тікали не лише люди з України, але теж чимало чужинців, які шукали особистої волі, лицарської слави в боях з невірними. З історичних згадок довідуємось, що вже у першій Січі (а було їх щось 7 у різних місцях) була своя церква посередині майдану. Коли була церква, то мусів бути й священник, очевидно православний. Виникає питання: хто його призначав та кому ця церква організаційно підлягала?

Ми загально знали та підкреслювали, що почитання Пречистої чи. св. Юрія були на стільки популярні між козаками, що коли вони покидали Січ чи виправлялися у морські походи, то завжди брали з собою знам'я Покрови. Ми знали теж з літератури, що старі козаки часто йшли доживати свого віку до монастиря, записуючи монастиреві все своє майно. Та багато наших людей не здавали собі справи з того, що це не була якась випадковість у тому, що козак був глибоко віруючою людиною. Читаючи «Історію» Яворницького, відкриваємо, наприклад, що всі чужинці, які потрапляли на Січ, мусіли прибрати нове ім'я для себе та прийняти православну віру. Інакше не могли бути прийняті до січового товариства. Ось слова Яворницького: «... Тому при всій простоті побуту та розгульності життя, запорізькі козаки завжди відзначалися глибокою релігійністю і щирою побожністю. Захист віри предків становив основу всього їхнього життя. ... Так було коли приходилося жити в рамках Польської Речіпосполитої, так теж залишилося, коли козаки пішли під руку султана. Віра предківська та своя церква були на першому місці. ...».

Приміром, мало коли згадується, а це була щорічна практика, що в мирний час, коли не підготовлялося воєнної виправи, то сотні козаків із Січі, двічі до року відбували покутні прощі до святих монастирів: Самарського, Мотронинського, Києво-Печерського, Межигірського та інших. Йшли відбути покуту, а при тому часто жертвували на монастирі свою воєнну добичу чи заощадження.

Сам Самарський монастир був здвигнений руками запорожців та вивінуваний їхніми жертвами.

Пізніше, по всіх паланках були збудовані церкви жертвами козаків-гречкосіїв, але теж і Січ опікувалась ними в потребі. Треба при тому пам'ятати, що при церквах були школи, ведені або самим священником-монахом, або дякоучителем. Така школа була теж і на самій Січі.

Мотронинський та Самарський монастирі утримували ще шпиталь для ранених козаків. Отже, обов'язком настоятеля церкви чи монастиря було не лише проповідувати Слово Боже, але теж дбати про освіту та медичну допомогу.

Із записок відвідувачів чи хронік знаємо, що на Січі був неписаний, але строго бережений закон поведінки. Між іншим, також всю воєнну добичу, після повороту на Січ, ділено на різні частини. Одна йшла на втримання церкви, одна — на січовий скарб, а решту ділено

на все військо запорізьке — на тих, що брали участь в боях, та на тих, що залишалися вдома.

Цю частину, що припадала на кожного козака, одні зразу пропивали, другі наймали моління за погиблих побратимів, треті в подяку за щасливий поворот робили якусь пожертву на вибраний собою храм, а ще інші несли всю добич до монастирів під час щорічних прощ.

Із записок знаємо, що визначніші отамани чи січові старшини власним коштом будували чудові храми, як Петро Кальнишевський у Межигірському монастирі чи в Ромнах, він теж слав щорічні жертви на церкву Гробу Господнього в Єрусалимі.

Із записок та досліджень Яворницького виходить, що Січова церква й Самарський монастир були автономними, залежними виключно від Січової старшини.

Яворницький так пояснює цю аномалію: «... Служачи душею та шаблею вірі православній, запорізькі козаки зовсім не вглиблювалися у якісь богословські тонкощі. Більшого значення вони надавали безпосередній вірі, ґрунтованій більш на почутті, чим на розумі. ... Живучи в постійній небезпеці, нерідко в силу необхідности, задовольняли свої релігійні потреби не так як належало би, але так, як було можна. Дивлячись в морських походах у вічі смерті, у відсутності священника, «сповідалися Богу, Чорному морю та кожному отаманові», — як співається в думі.»

На тій то основі митрополит Петро Могила й Адам Кисіль, оклеймили козаків «ребелізантами» або людьми «релігійніс нуліус». Також Москва перед чужинцями очеркувала козаків як «людей без страху божого». Зате численні записи — дари для церков, їх прив'язання до своєї церкви та невідступність від неї навіть у дуже несприятливих обставинах — виказують якраз зовсім щось протилежне. Можна здогадатись, що осуд голови православної церкви в Україні, П. Могили, чи сенатора польської держави Кисіля, або думних дяків з Москви були зумовлені не так релігійно-догматичними мотивами, як радше політично-адміністративними. Могила — голова православної церкви в Києві, а церква на Січі не хоче йому підпорядкуватись. Кисіль тимиж самими мотивами керується, та ще тим, що Січ, хоча залежна в той час від Польщі, зовсім тої залежності не дотримується, живе своїм власним життям, не допускає втручання у внутрішні справи Січі. Москва боялася вільнодумства Січі, як носія демократичних вольностей в цивільному й церковному житті. І хоча церковне життя на Січі і її належних землях розвивалося самотужки, то за монахами, потрібними для обслуги січових церков, зверталися звичайно до архимандрита Межигірського монастиря.

Не втрачаючи своєї автономії на землях запорізьких, отой зв'язок з межигірським монастирем затіснявся обопільно. Архимандрит посилав на Січ ченців, а Січ віддячувалась немалими жертва-

ми. Як знаємо, спочатку Запорізька Січ була справжньою вольницею, воювала з татарами.

Коли в 15 столітті Польща прилучила частину України до своєї держави, то козаків не зачіпала, бо вони стояли муром проти набігів татар. Коли змогутіла, то козацька воля стала невідгодною з двох причин. Поперше, Січ давала надійне прибіжище втікачам з панських посілостей, ширила гасла волі, протиставилася насильному окатоличені правобережної України. Подруге, нападаючи на Крим чи навіть на турецькі землі, спричиняла невідгідні Польщі міжнародні конфлікти, відплатні війни тощо. Тоді шляхом угод і певних фінансових винагород Польща старалася втримати козацтво, як пограничну сторожу. Конфлікт назрів, коли поляки, з одного боку, не дотримували угод, а, з другого, почали насильне нищення православ'я.

Тоді прийшов другий етап, коли Хмельницький заключив Переяславську угоду з Московією, підпорядковуючи Україну московському цареві. Тоді теж Москва почала натискати на Січ, зразу потребами війни, а потім підкупством та насаджуванням своїх зв'язкових старшин. Тоді козацькі вольності опинилися на краю руйни.

Після прогри Мазепи під Полтавою частина козаків, які не погодилися з московськими порядками, пішли в турецьку землю, де створили т.зв. Задунайську Січ.

За часів правдивих вольностей та підлегlosti польському королеві церковне життя в Січі розвивалося зовсім вільно та самостійно. В тих часах, крім січової церкви, маємо монастир Самарський і три церкви по паланках — Микитинську, Старокодацьку та Личківську. Але з переходом під руку «царя православного» натиск пішов не лиш на козацькі вольності, але теж на їхні посілости й на релігійне життя. Москва посилала на Січ грошову платню, харчі й ізброю, — а запорізькі церкви почала обсаджувати своїми людьми.

Яворницький згадує, що настоятель січової церкви, Володимир Сокальський, втішався таким авторитетом серед запорожців, що коли москалі у 1775 році облягали Січ, яку потім доценту зруйнували, то він своєю промовою до січовиків спонукав їх піддатися «... хоча це наші вороги, та вони все таки православні ...».

Яворницький наводить цей приклад як доказ пошанування священика на Січі. Мені однак виглядає, що це якраз доказ, якими засобами Москва паралізувала духа волі козацької і що політику продовжує дотепер в Україні.

*
**

Я вибрав тему релігійного життя на Січі, щоб вказати, як наші брати, оті очайдухи, головорізи, для яких смерть була щоденним товаришем, шукали шляхів до Бога, але шляхів таких, які не вели б до чужих центрів, а виводились від свого рідного кореня. Тому козацькі вольності так тісно сплелися із розвитком церковного життя на Запоріжжі.

Доки настоятелів Січової церкви чи Самарського монастиря призначала січова старшина, вибрана щорічно Січовою радою — доти козацькі вольності процвітали. А коли тих настоятелів почали призначати із чужих нам центрів, то це був перший крок до упадку тих вольностей. Запорожці славні з того, що смерті в очі кидали свій вольний виклик, на заклик свого духовного провідника Сокальського, без бою здають свою Матір-Січ на руйнування. Чужі духом, або перекуплені душпастирі, які не живуть одним духом із своїм стадом — це одна з причин нашої неволі колись і тепер.

**Знаменитий, смачний хліб і всякого роду інші пекарські вироби
повноцінної відживчої вартости
поручає
УКРАЇНСЬКА ПЕКАРНЯ БУДУЧНІСТЬ
FUTURE BAKERIES
Р. і І. Внесневських
739 Queen Street West — Toronto, Ont. — Telephone: 368-4235**

WASYL BYBYK
Real Estate Sales Representative
Montreal Trust
Kingsway Office, 1100 Islington Avenue,
Toronto, Ontario, M8Z 4S2
Bus.: 231-7755 Res.: 769-6866

ЯКЩО ЖИВЕТЕ У ВІННІПЕГУ І МАЄТЕ ФІНАНСОВІ КЛОПОТИ
• при закупі, або на праві авта. • при закупі нового урядження хати, •
при консолідації (зібранні) всіх довгів. • при закупі або
перебудові дому, тоді
РАДИМО ВІДВІДАТИ
КРЕДИТОВУ КООПЕРАТИВУ ПІВНІЧНОГО ВІННІПЕГУ
Вона радо допоможе Вам усі ці клопоти усунути!
NORTH WINNIPEG CREDIT UNION LTD.

544 Selkirk Ave., Winnipeg, Man. R2W 1Y9, Telephone: 586-8496 or 586-8469

Р. Колісник

УКРАЇНСЬКА ДИВІЗІЯ І ВІЙСЬКОВА УПРАВА „ГАЛИЧИНА“ Німецька політика відносно українського національного війська 1943-1945

(Продовження з чисел: 4/86, 1, 2, 3, 5-6/87, 1, 2, 3, 4, 5-6/88, 1/89)

ВІЙСЬКОВА УПРАВА НА ЗАХОДІ

Коли створено Український Національний Комітет і проголошено творення Української Національної Армії, Військова Управа підпорядкувалася її командуючому генералові Павлові Шандрукові. Однак ВУ не брала активної участі в дальших заходах ген. Шандрука, ніхто з її членів не долучився до його штабу й не приїхав з ним до дивізії, яка стояла у боях на Східньому фронті під м. Фельдбахом. Події розвивалися швидко: прийшла безумовна капітуляція 3-го району, настали критичні часи для українських вояків дивізії. Відступ на захід, полон в англійців в Італії, в якому опинилося понад 10.000 вояків, та в американців, де в порозкиданих поодиноких таборах перебувало коло 2.000 вояків. Більші згрупування були в двох таборах — в американській зоні Німеччини (к. 1000) та в американській зоні Австрії (к. 500).

Найбільшою турботою генерала Шандрука й Військової Управи, члени якої опинилися на заході, була загроза видачі дивізійників до СРСР, як колишніх їхніх громадян. Згідно з Ялтанським договором, всіх громадян СРСР мали альянти примусово репатріювати додому. Так сталося з Козацьким корпусом, що бився в німецьких збройних силах проти більшовиків і піддався британській армії 12 травня 1945 р. в Юденбургу, в Австрії. Цілий корпус, разом з родинами вояків, видали насильно англійські військові власті вже 27 травня 1945 року, як пізніше виявилось «з власної ініціативи», без відома тодішнього прем'єр-міністра В. Черчіля чи командуючого фронтом ген. Г. Александрова, щоб задовольнити радянські власті. Серед вояків Козацького корпусу було багато, які взагалі не жили в Радянському Союзі, а після революції виїмігрували до Югославії чи Франції.

При відступі дивізії з фронту генерал П. Шандрук з сот. Л. Макарushкою сконтактувалися з передовими частинами англійської ар-

мії, інформуючи їхніх старшин про характер дивізії, та подалися далі на захід. Перейшовши до цивіля, ген. Шандрук старався в'яяснит альянтським військовим властям характер української дивізії, обставини, в яких добровольці голосилися до неї. Він відвідував головні квартири альянтських армій, передавав їм письмові в'яснення та інші інформації. Він тоді діяв теж як представник уряду УНР і виконуючий обов'язки міністра військових справ. Великого успіху він не мав, бо альянтські власті діяли згідно з політикою та інструкціями своїх урядів. Ген. Шандрук теж відвідував місця, де перебували українські полонені, переписувався з ген. Михайлом Кратом, який став комендантом табору полонених у Белярії в Італії, навіть подався був в дорогу до Італії, але його англійські власті туди не пустили.

Сталін домагався від Черчіля видачі українських полонених, але нікого з них насильно не видали ні в англійському ні в американському полоні. Зате дозволено на акції т.зв. радянських репатріяційних комісій, які переслуховували полонених і намовляли їх на поворот до батьківщини. В Італії к. 900 полонених добровольців зголосилося на від'їзд додому.

Чому англійці не видали полонених української дивізії, коли цього домагався сам Сталін на конференції великої трійки в Подсдамі в липні 1945 року? Сьогодні ніхто цього напевно не знає. Граф Ніколай Толстой, далекий родич Лева Толстого, доклав багато праці, щоб в'яснити ці питання, але без повного успіху, про що він пише у своїй книжці п.н. *Жертви Ялти (The Victims of Yalta)*.

Документи, які відносяться до видачі Козацького корпусу чи не-видачі української дивізії ще або під ключем або за ними слід загинув, а живі свідки козацької драми, як Тобі Лов (тепер лорд Алдінгтон) не пригадує нічого, хоч він був приділений до штабу 5-го корпусу й брав участь у обговореннях 21 травня, або, як пізніший прем'єр-міністер Гарольд Мекміллян, що в той час був міністром в кабінеті Черчіля і навіть був прилетів до Ліенцу, щоб перевірити справу видачі козаків, не хотів нічого говорити.

Граф Толстой подає наступні припущення, чому не видано насильно вояків дивізії: англійці перевезли полонених дивізії досить скоро з Австрії до Італії; ген. В. Андерс, командуючий II-го польського корпусу в британських збройних силах мусів був заступитися за полонених, яких вважав польськими громадянами на день 1 вересня 1939 року, на чому базувалося громадянство в Ялтинському договорі. В дійсності серед українських полонених була вербувальна акція до корпусу Андерса, до якого зголосилося 176 дивізійників. Папа, за посередництвом єпископа Івана Бучка також заступався за полоненими. Врешті справу українських полонених розголосив сам Сталін, у протилежності до козацького корпусу, якого видано нашвидко, майже по-таємно від громадського відома.

Американські військові власті трактували українських вояків ди-

візії так само, як німецьких полонених зброї СС. Вони відразу звільняли тих, які вступили до дивізії після 1 серпня 1944 року, влітку 1946 року позвільняли всіх полонених до рангу унтершарфюрера включно, а старшин, які перебували в таборі в Людвіксбургу, звільнено в січні 1947 року, як легіонерів. Інших старшин, що сиділи по інших таборах, звільнювано пізніше. В дійсності, згідно з міжнародною конвенцією, американці тримали всіх німецьких вояків, в тому й дивізійників, в таборах військовополонених тільки один рік, а всіх інших, довше затриманих з різних причин, перевели до «таборів інтернованих».

Післявоєнні перші місяці були непевні для членів Військової Управи і Українського Центрального Комітету, бо альянтські власті всюди шукали за «воєнними злочинцями» і «нацистськими коляборантами». Не бракувало і серед української еміграції таких, що показували американцям пальцем на своїх. І так проф. Кубійовича американці притримали на допитах кілька днів і випустили. (Між іншим протести В. Кубійовича до генерал-губернатора ГТ Ганса Франка про нелюдську поведінку німців і масові розстріли населення включено до актів обвинувачення у 1946 році на Нюренберзькому процесі проти Франка і Мюллера.)

Нюренберзький трибунал визнав всі частини «зброї СС» за «воєнно-злочинні», вичисляючи при вироді і «14 гренадирську дивізію зброї СС».

Деякі дивізії зброї СС робили злочини, як в запіллі так і на фронті, як на Заході, так ще більше на Сході та в Югославії. На Нюренберзькому процесі судді західних держав не дуже хотіли судити фронтіві частини зброї СС, але, як пишуть історики, не мали іншого виходу. Коротко подаючи, було на це кілька причин.

Всі частини зброї СС підлягали безпосередньо Гімmlерові, і в персональних справах не було розмежувань між поодинокими відділеннями, організаціями чи частинами. Члени одної організації могли переходити до іншої, немов крізь поворотні двері в готелі, наприклад, вояки зброї СС виконували службу в концентраційних таборах, були включені до «Айнзацкоманд» на Східньому фронті, які винищили за два роки коло півмільйона людей, і навпаки, з них переходили до фронтівих частин.

На фронті у т.зв. «відплатних акціях» частини зброї СС нищили цілі села, вбивали цивільних і полонених. Що більше, за самовільні злочини проти цивільного населення чи полонених нікого з вояків зброї СС не покарано, бо Гімmlер вже після першого випадку в Варшаві, 19 вересня 1939 року, переніс судочинство над частинами зброї СС із військової до своєї юрисдикції.

У Варшаві СС-ман Ернест з одним вермахтівським жандармом загнали 50 євреїв до синагоги й там їх постріляли. Військовий трибунал засудив першого на 3 роки ув'язнення, а жандарма на 9 років ка-

торжної тюрми. Оскаржувач вимагав кари смерти і вніс апеляцію. Вищий військовий суддя затвердив вирок, вважаючи, що «СС-ман діяв без премедитації в душі молодіжного ентузіазму». Оба вони дістали амністію і не відбули ні одного дня кари. То був перший і останній суд над СС-маном за подібні злочини.

Потрете, Зброя СС zorganizувала карні бригади Дірлевангера й Камінського. Їхні «бойові» й інші дії — це окремий розділ для себе навіть в системі Гімлерових організацій.

У нюренберзькому вироді зазначено, що той осуд трибуналу не дає правної підстави на судження чи покарання поодиноких вичислених організацій чи поодиноких осіб, які до них належали. За це дехто скритикував такий додаток до основного вироку.

З закінченням війни не закінчилася «контroversійність» дивізії серед української еміграції. Микола Лебедь, керівник Закордонного представництва Української Головної Визвольної Ради, у своїй книжці п.н. УПА, *Українська Повстанська Армія* виступив з гострою критикою «творців» дивізії. Він пише:

«...На весні 1943 р. німці побачили, що їхнього вояка на східному фронті замало, тому почали в Галичині акцію за організуванням СС-стрілецької дивізії [...] Самостійницька ОУН поставилася до тієї акції ворожо, а свою постанову подала на сторінках своїх підпільних видань [...] (стор. 45).

У такій атмосфері української еміграції, на яку найбільший вплив мала ОУН під проводом Ст. Бандери, членам Військової Управи найбільше залежало, щоб як «громадський патрон дивізії... з честю закінчити своє діло», що було головною нарадою, яка відбулася 18 і 19 листопада 1945 рок в Мюнхені в Німеччині, під головуванням ген. П. Шандрука.

Хоч Військова Управа «припинила свою діяльність з хвилиною закінчення війни і вслід за зарядженням генерала Шандрука про її ліквідацію з дня 9 вересня 1945 року», її члени рішили «продовжувати» свою діяльність.

На тому засіданні висловлено ген. Шандрукові «свою велику вдячність і признання за вмиле переведення свого завдання з особистим нараженням для рятуння 1-ої Української дивізії». Назначено «ліквідаторів діяльності і рахунків ВУ в особах сот. Навроцького, інж. Пиндуса та інж. Хронов'ята», а для контролі рахунків і матеріальних цінностей покличуть контрольну комісію, до якої мали б увійти представник державної контролі та делегати ВУ. Ген. Шандрук візьме на себе організацію опіки над дивізійниками в полоні, інвалідами та їхніми родинами.

Останнє засідання Військової Управи відбулося 22 серпня 1947 року у Мюнхені. У цьому засіданні участь взяли В. Кубійович, О. Навроцький, Є. Пиндус, М. Хронов'ят, А. Палій, д-р Л. Макарушка, Ст. Волинець і М. Кушнір. Головував О. Навроцький.

У засіданні теж взяв участь ген. Шандрук, який у вступному слові підкреслив, що українська дивізія виконала своє завдання, «...це ті, що пішли заманіфестувати перед світом волю українського народу...» і можливо «в майбутньому вона буде зав'язком українських збройних сил...».

В. Кубійович і поодинокі референти склали звіт про обставини, коли творилася дивізія, і їхню діяльність та труднощі, роблені німцями.

Старшини дивізії Л. Ортинський, М. Мартинець і С. Левицький та ін. теж були присутні й висловлювали свої критичні зауваження, головню, що творення дивізії вимагало більше конкретних заходів і гарантій від німців щодо українських цілей, бо вже був досвід з попередньо створеним українським легіоном, як німці нехтують своїми обіцянками.

«Військова Управа — це важливий фактор репрезентації 1-ої Української дивізії, а може і всього вояцтва, тому її існування на майбутнє, хоч би у формі «Військова Управа у ліквідації» — конечне. Обставини будуть, мабуть, такі, що ВУ і військовики скажуть своє слово, то ж хай і на майбутнє ВУ, так чесно, як досі, виконує свої завдання.»

В резолюціях, які запропонував інж. Палій, було:

1. Висвітлити остаточно, де слід серед чужого, а в першу чергу серед свого громадянства, справу дивізії.

2. Заопікуватися сердечно родинами добровольців дивізії, як доказ того, що українське громадянство ставиться до них з вдячністю.

3. Дати моральну і правну піддержку полоненим і інвалідам дивізії, як моральне признание за складену жертву.

4. Не допустити до того, щоб наші учасники останніх визвольних змагань були осамітніними та забутими від власних кругів, бо з того може зробитися моральний удар для нації на майбутнє.

І всі точки резолюції здійснено. Видано й далі плянується видавати праці, наświetлюючи проблематику українських збройних сил під час 2-ої світової війни. За малими винятками, родини добровольців не мали особливих труднощів ані в переселенчих таборах в Європі, ані з еміграцією за океан. До переселенчих таборів приймали теж і вояків дивізії, яких звільнено з полону чи які оминули полону. Українська Національна Рада, через д-ра Л. Макарушку, який був керівником ресорту фінансових справ, поробила заходи перед Інтернаціональною організацією для втікачів (IRO), щоб допустити дивізійників до еміграції на кошт (IRO). До США почали приїжджати кол. вояків дивізії, без огляду на ранги, від 1951 року, а до Канади, завдяки заходам Комітету Українців Канади та послів українського роду, допустили в червні 1950 року. Ген. Шандрук виїхав до США, а інші члени Військової Управи теж не мали труднощів з еміграцією. Тільки д-ра Л. Макарушку, на донос, інтернували американські власті й він залишився в Німеччині, отримавши добру позицію в банку для біженців.

Опікою над хворими і інвалідами зайнялися самі дивізійники, при щедрій допомозі всього українського суспільства в країнах їхнього поселення, в яких вони зорганізувалися в свою комбатантську організацію: Братство колишніх вояків 1-ої Української дивізії Української Національної Армії, а в Великій Британії вони стали членами Об'єднання б. Вояків Українців у Великій Британії. Колишні вояки дивізії включилися в громадське і політичне життя українських поселенців, займаючи подекуди провідні пости у різних організаціях чи установах.

Опинившись на Заході, члени Військової Управи і Українського Центрального Комітету включилися у громадську й українську політичну діяльність, спочатку в Європі, а згодом в нових країнах їхнього поселення. Генерала В. Курмановича і полк. А. Бізанца захопили в Австрії більшовики.

Під кінець війни інж. Роман Крохмалюк, що працював у станиці ВУ у Відні, відвідав *ген. Курмановича* у містечку Баден під Віднем, згодом ще телефонічно радив виїхати на захід, пропонуючи йому дати автомобіля, але він якось «отягався», вважав, що він громадянин Австрії, нема чого йому боятися, і лишився. У квітні 1945 року його арештували й вивезли до Одеси, де він помер 18 жовтня 1945 року. Народився 26 листопада 1876 р. у Вільшанці, пов. Золочів, у священничій родині.

Полк. Бізанца «неоправданий оптимізм» довів до загибелі. Під кінець війни він опинився в західній частині Австрії, а його дружина жила у Відні. Він рішився поїхати до неї, хоч йому відраджували. У Відні його арештували більшовики й видали полякам, які засудили його на кару смерті й стратили. (Нар. в 1890 р.)

Володимир Кубійович після війни знову пірнув у наукову працю, очолив Наукове Т-во ім. Т. Шевченка в Європі й взявся за «неможливе» діло — видавання Енциклопедії українознавства, якої статейна 3 томова вийшла в роках 1949-1954 і в роках 1955-1980 9 томів гаслової. Між тими роками вийшов двотомник ЕУ — статейна в англійській мові та два томи із запланованої п'яти томної ЕУ — гаслова англ. мовою. 10-ий і передостанній вийшов з друку по доданню зіставлення жертводавців під кінець 1989 р. буде на руках передплатників.

Не поминули його й родинні удари. Його перша дружина з двома дочками лишилася у Польщі, а після її смерті Кубійович одружився вдруге з його довголітньою співробітницею Дарією Сіак. На жаль, вона скоро померла, а на 80-му році життя йому самому прийшлося зводити бій з «інтернаціональним ворогом людини» — раком горла. І його сильна воля та бажання далі працювати поборолася цю хворобу.

Володимир Михайлович Кубійович — він так себе залюбки називає в мові, «заквітчаній», лемківським акцентом, — на вигляд скромна людина, сухорлявого вигляду, без волосся на голові, — але з кожної зустрічі видно, що це український науковець світової кляси.

Помер у Парижі 25 вересня 1985 р. на 85 році життя.

Сотник Осип «Юно» Навроцький виїхав до Канади в 1948 році, де став начальником канцелярії Комітету Українців Канади до 1962 року; потім працював коректором у газеті *Новий шлях*, завідував Історично-воєнним музеєм, який заснував генерал Михайло Садовський; очолював Станицю Союзу бувших Українських Вояків.

О. Навроцький походив зі священничої родини, народився в с. Голгоче, Підгаєцького повіту, в якій був ще другий Осип, тому його прозвали «Юном» — від слова «юньйор». Помер на заpalення легенів 6 серпня 1972 року у Вінніпегу. (Нар. 24 березня 1890 р. в с. Голгоче, пов. Підгайці, в родині священника).

Степан Волинець перебував в Німеччині в таборі біженців у Ганновері, де вчителював у таборовій гімназії, був головою Комітету для справ культури і освіти та редагував тижневик *Українське слово*, що виходило в Ельомбергу.

Коли в серпні 1949 року виїмігрував до Канади, поселився у Вінніпегу, де спочатку працював на фізичній роботі у фабриці заліза. Від 1957 року став співредактором тижневика *Український голос*.

Писав статті до газет, журналів і календарів, виголошував доповіді. Написав книжку *Передвісники і творці Листопада*, був співавтором і редактором книжки *В Сторіччя матері «Просвіти»*; помістив свої спомини в *Історії Української Галицької Армії* видання Дм. Микитюка: «Галичани в школі червоних старшин у Києві». Багато праці віддав для проведення реорганізації Державного Центру УНР. (Нар. 22 січня 1895 р. у Львові, в родині судового урядника.)

Помер на удар серця після операції на 75 році життя.

Земон Зелений перебував у Берхтесгадені в Німеччині, де вчив у таборовій гімназії. В 1948 році виїхав до Канади, де працював на різних роботах. В травні 1950 року закінчив вчительський коледж, отримав кваліфікацію на навчання математики і фізики в англomовних школах провінції Онтаріо, з затвердженням його академічного ступеня магістра філософії. Вчителював у середній школі в м. Кемпбеллфорд, а описля став головою департаменту математики в середній школі у Річмонд Гілл, аж до свого відходу на емеритурі, в 1959 році.

Належав до українських товариств, був головою Об'єднання Українських Педагогів Канади ОУПК, очолював комісії, організував річні конференції вчителів, наукові сесії — головню на 1-ім СКВУ в Нью-Йорку; був члном НТШ в Канаді. За його працю ОУПК, Пластова Старшина і Координаційна виховно-освітня рада надали йому почесні членства.

Помер 2 лютого 1973 року на 72 році життя. (Нар. 2 вересня 1901 р. в Добрянах, пов. Львів.)

Юрій Тис-Крохмалюк, по виході зі шпиталю, залишився жити в Інсбруку в Австрії до 1947 року. Тут присвятився літературі — прозі і драмі, друкував свої твори в журналі *Земно*, який видавав М. Дени-

сюк. Збирав матеріали і опрацьовував стратегію і тактику УПА.

Виїхавши до Буенос Айрес в Аргентині, крім своєї праці хеміка, належав до *Спілки*, яка об'єднувала письменників, журналістів, науковців, артистів; писав короткі історії, новелі; був основником і головою Українського інформативно-видавничого інституту. В 1955 році УВАН обрала його у свої дійсні члени.

У 1961 році переїхав до США, до Детройту, де працював як інженер-хемік до 75 року свого життя. Крім цього, був редактором літературного журналу *Терем*, членом АДУК, співпрацював з дитячими і молодечими журналами, за що в 1969 році Об'єднання працівників для дітей і молоді іменувало Ю. Крохмалюка дійсним членом.

Ю. Крохмалюк очолював Крайову управу Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в США, а на 11-му Делегатському з'їзді обрано його почесним членом. під час свого головування він заснував Фонд для видання історії дивізії.

Юрій Тис-Крохмалюк автор чотирьох військово-історичних монографій: *Бої Хмельницького*, *Битва під Полтавою* і *Історія 1-ої УД* в еспанській мові, *Боротьба УПА в Україні* в англійській мові. Написав понад 20 книжок і багато новель, оповідань і статей в українській, еспанській і англійській мовах. Широкої популярності здобула йому гумористична книжка *Щоденник національного героя Селепка Лавочки*, що вийшла двома накладами. Писав під псевдонімом Юрій Тис, Юрій Орест, Богдан Коринт. (Нар. 27 жовтня 1904 р. в Кракові.)

Михайло Кушнір поглибив свої студії після закінчення війни, осягаючи докторат на Гайдельберзькому університеті в Німеччині в 1950 році.

Включився в працю в молодечій організації СУМ в США: від 1948 року — член її центрального комітету, в роках 1962-70 — голова Шкільної ради; був членом ГУ СУМА і редактором *Авангарду* 1948-57; брав участь у різних пропагандивних і виховних діях.

Поза його публіцистичними статтями вийшли його дві книжки: *Велич мистецтва і відродження культури* та *Край і еміграція*. (Нар. 23 серпня 1898 р., помер 1987 р.)

Отець д-р Василь Лаба від 1945 до 1950 року був ректором у духовній семінарії в Гіршбергу в Німеччині та Кулемберку в Голляндії. Його наукова праця далі продовжувалася, коли він виїхав у 1950 році до Канади й став душпастирем при катедрі св. Йосафата в Едмонтоні — добрий проповідник, він їздив по парафіях провінції Альберти з місіями, реколекціями і проповідями. Винагороду від вірних він звичайно відступав місцевому парохіві, кажучи: «Я є під цю пору сотрудником заступника сотрудника».

Від 1964 року він був проректором Українського католицького університету ім. св. Климентія в Римі й деканом богословського факультету; був дійсним членом НТШ. Написав на еміграції *Книгу*

об'явлені св. апостола Івана, Євангельські окрушини, Священничі духовні справи та багато статей, рецензій, наукових розвідок.

Помер в Едмонтоні 10 листопада 1976 року на 90 році життя. (Нар. 1 листопада 1987 р. в с. Берштеві, пов. Бібрка, в селянській р.)

Д-р Любомир Макарушка не попав до полону, коли дивізія відступила на захід, але американці його пізніше інтернували в таборі у Дармштадті в Німеччині.

Після звільнення, став членом Виконного Органу УНРади 1951-64, склав меморандум від УНРади до міжнародної допомогової організації ІРО про характер дивізії, щоб вможливити її членам право на еміграцію. Хоч таке право в 1950 році було дане, д-р Макарушка лишився жити в Німеччині, стаючи керівником відділу для німецьких втікачів у банку для біженців у столиці Західньої Німеччини Бонні. По переході на емеритуру, його обрано до Надзірної ради того ж банку. (Нар. 12 серпня 1899 р. в с. Сівка Войнилівська, п. Каліш; помер 6 лютого 1986 р. в Бад Годесберг у Німеччині.)

Євген Пиндус з Німеччини був виїхав до Англії, де був управителем єпископських дібр та головою станиці УНРади. Згодом виїхав до США, працював інженером у фірмі Липкалюка, захворів на рака й по операції через п'ять років помер 6 травня 1970 року на 70-му році життя. (Нар. 18 серпня 1900 р. в Лидичині, пов. Тернопіль.)

Кволого здоров'я *д-р Іван Рудницький*, в 1944 році перехворів важке запалення легенів у Криниці, й його воєнна мандрівка закінчилася в м. Білефельд у Німеччині. від 1947 року працював в управі табору для «переміщених осіб», а 3 березня 1951 року помер на астму у Гекстер в Німеччині, скінчивши 65 років. (Нар. 20 лютого 1886 р. в с. Бердиківці, Заліщицького рай. в родині священника.)

Д-р Володимир Білозор працював у переселенчих таборах, а в 1949 році виїхав до США до Джезсі-Сіті, поселюючися на постійно у Мурестоун. Брав участь у житті української громади — в комбатантських і пластових організаціях. Помер 18 жовтня 1969 року на 79 році життя. (Народився 24 листопада 1890 року у Львові.)

Михайло Хронов'ят, опинившись в Баварії, в Німеччині, включився у громадську працю: Санітарно-харитативна служба, Український технічно-господарський інститут, президія УНРади — це нові етапи його праці. В 1953 році виїхав до США, де був головою Т-ва українських інженерів в Клівленді, головою відділу ОбВУ, головою Братства маслосоюзників. Помер 20 липня 1981 року в Каліфорнії, скінчивши 87-ий рік свого життя. (Нар. 18 січня 1894 р. в м. Роботичі, пов. Доброміль.)

Другим визначним «маслосоюзником» був *Андрій Палій*, який, приїхавши до Канади став співосновником молочарської фірми з такими самими ініціалами, що стали широко відомі не тільки в Галичині, але й Європі — M-C Dairy Ltd. Одначе такого великого розвитку в нових обставинах не вдалося досягнути, як в Галичині, з *Маслосоюзом*.

Помер А. Палій в Едмонтоні 10 травня 1961 року на 68 році життя. (Народився 1 грудня 1893 р. в с. Кривотухи, Товмацького повіту.

Генерал Павло Шандрук, командувач Української Національної Армії, народився 28 лютого 1889 року в Борсуках на Волині. У 1911 році закінчив Історично-філософський інститут в Ніжині, в 1913 році Алексєєвську військову школу в Москві. Від 1911 року служив в російській армії. Від 1917 року займав командні пости в українській армії — в Запорізькому корпусі та Третій залізній дивізії. В 1919 році отримав рангу генерала.

Після війни був в польських таборах полонених; був керівником ресорту військових справ в уряді Української Народної Республіки.

Закінчивши польську школу для старшин генерального штабу, брав участь у німецько-польській війні, за заслуги в якій після війни був нагороджений медалею «Віртуті мілітарі». Попав у німецький полон, з якого його звільнено з причини важкої хвороби.

При кінці 2-ої світової війни генерал Павло Шандрук очолив Український Національний Комітет і став командувачем Української Національної Армії, до якої включив українську дивізію «Галичина» та заприсяг вояків українську частину під командуванням полк. П. Дяченка, як 2-гу українську дивізію.

Після війни ген. П. Шандрук виїхав до США, де брав активну участь в комбатантських і громадських організаціях. Написав свої спогади: *Acts of Valor*, Robert Speller & Sons, Inc., New York, 1959 (переклад Романа Олесницького).

Помер 15 лютого 1975 року в м. Трентоні, штат Нью-Джерсі.

(Закінчення в слідуючому числі)

Роман Давилевич

ДОПОМОГА ВОЄННОПОЛОНЕНИМ СОВЕТСЬКОЇ АРМІЇ

Вже в перших годинах советсько-німецької війни (червень 1941) почали заповнюватися німецькі табори полоненими червоної армії. Це мабуть перший випадок в історії воєн, що в полон попадали такі великі людські маси. За німецькими офіційними даними загальна кількість полонених вояків советської армії доходила до 6 мільйонів. Тільки один «мішок» коло Києва дав в руки німців 650,000 полонених. Між тими полоненими були не тільки самі вояки, але також і велика кількість цивільних осіб, що їх захопила німецька армія, н.пр. робітників при окопах.

Полонені, перейшовши пекло на бойових лініях, попадали в ще більше пекло поза фронтом, а саме до німецьких таборів, що ввійшли до історії як табори смерті мільйонів людей. На це склалися дві причини:

- 1) більшовики не приступили до Женевської конвенції з 1929 р. про охорону воєннополонених і тим самим пересуджували опіку над своїми полоненими громадянами;
- 2) гітлерівська Німеччина рішила використати цей факт для запланованого фізичного винищення молодого людського матеріялу ворожих народів, щоб легше здобути для себе бажаний «лебенс-равм» в Європі.

Тому вину загину мільйонів полонених советських вояків носять нарівні, як німці, так і більшовики. СРСР кидав на фронт мільйони своїх вояків, не забезпечивши їм тих міжнародних прав, що ними покористувалися вояки інших держав. В той час, коли советські вояки гинули масово голодовою смертю в таборах воєннополонених, то полонені інших армій користали в німецьких таборах з тих прав, що їм забезпечувала міжнародна конвенція про охорону воєннополонених. Сталі посилки цим воєннополоненим з їхніх державних організацій Червоного Хреста, як теж з Міжнародного Червоного Хреста, дали змогу зменшити між тими полоненими кількість жертв гітлерівської нищівної системи, зверненої в основному проти всіх ненімецьких народів.

Стан в німецьких таборах, де перебували советські полонені, замало назвати жахливим. По словам одного українця, що був перекладчиком в таборі воєннополонених, треба було б нового Данте, щоб описати те пекло, яке переходили ці полонені. Ще заки вони дійшли до таборів, то багато з них гинуло по дорозі з голоду, виснаження або від куль конвоїрів. Кожне найменше відхилення з похідного ряду, намагання підняти якийсь відпадок чи недокурок або спроба напиться води з придорожньої калюжі потягали за собою смерть від німецької кулі. Полонені попадали в табори дуже слабо одягнені, без плащів та накривал, без їдунок і ложок, не згадуючи вже про інший найконечніший виряд. Брак їдунок нпр. доводив до того, що багато полонених не могли дістати навіть свого голодного приділу ющкі так, що багатьом приходилося замість їдунок вживати поли блюзи чи плаща або просто пригорщі.

Приміщення в таборах в перших місяцях було дуже примітивне, в багатьох таборах полонені цілими тижнями, а то й місяцями, перебували під голим небом. Холод при майже масовій недостачі плащів та накривал, а до того голод спричинювали застрашаючу смертність; були табори, в яких денно вмирало по кількасот полонених.

На цей жахливий стан в таборах, що в перших місяцях війни були розміщені переважно на українській території, живо зареагували українці. Це було тим більш зрозуміле, що великий відсоток полонених (в деяких таборах понад 50%) творили українці. Вже в перших днях війни видне було велике заінтересування українців долею полонених. З місця йдуть заходи перед командами поодиноких таборів, щоб виклопотати дозвіл на передачу полоненим харчів, одягу, їдунок, ложок, тощо. Крім того робляться старання, щоб допустити до

таборів священників для релігійної опіки.

Від перших днів війни українці західних та північно-західних теренів несуть допомогу воєннополоненим, переборюючи всі перешкоди, що їх ставляла німецька влада. З поступом німецьких військ далі на схід, бачимо теж у східних українців велике заінтересування долею полонених. На всіх просторах України організується доставка полоненим харчів, одягу та інших необхідних речей. Допомога воєннополоненим від самого початку мала організовані форми. Старання в справі допомогової акції завжди виходили з якогось організованого українського осередку. На захід від Сяну і Буга тобто від колишньої «лінії німецько-советських інтересів» з 1939 р., ці старання ішли від Українських Допомогових Комітетів, а на схід від Сяну тобто в Галичині — від Українського Червоного Хреста у Львові, а на схід від Збруча — від Українського Червоного Хреста в Києві. Згодом приходять зміни щодо осередків допомоги. В Галичині після ліквідації німецькою владою Українського Червоного Хреста в листопаді 1941 р. почала діяти Крайова Комісія Допомоги Полоненим у Львові. Від січня 1942 р. та Комісія діяла з рамени Українського Допомогового Комітету, а від березня 1942 р. вона стала працювати при Відділі Суспільної Опіки Українського Центрального Комітету. Таким чином У.Ц.К. переняв опіку над полоненими на терені цілої Ген. Губернії. Згодом Комісію Допомоги замінив Реферат Справ Полонених У.Ц.К., який перебрав усі функції Червоного Хреста тобто крім опіки над полоненими він провадив також розшуки за пропалими цивільними особами, опікувався раненими, посередничив у переписці через Міжднародний Червоний Хрест, тощо.

Український Червоний Хрест в Києві німці зліквідували восени 1941 р. На його місці почав діяти Український Комітет Взаємодопомоги. в Лютому 1942 р. німці перевели арешти серед працівників Комітету і в результаті закрили його. Таким чином перестала існувати центральна установа для допомоги воєннополоненим. Тепер допомога полоненим на Східній Україні переходить в руки місцевих організацій, тобто районних чи міських.

Водночас ідуть заходи охопити опікою полонених українців, що перебувають в таборах в Остлянді, Румунії, Фінляндії, Норвегії, а зокрема в Райху. В грудні 1941 р. постав в Берліні Комітет Допомоги Українським Полоненим під керівництвом інж. Романа Димінського. В Румунії акцію допомоги полоненим перебрав Комітет Допомоги Українським Полоненим в Букарешті під головуванням полк. Гната Пороховського. Таборами воєннополонених у Фінляндії опікувався Український Комітет Допомоги Полоненим в Гельсінках під проводом ред. Богдана Кентржинського. Старання охопити в організовані форми опіку над полоненими в Остлянді й Норвегії не дали позитивних вислідів.

Заходи в справі суспільної акції опіки над полоненими в таборах

Ген. Губернії почав Український Центральний Комітет в липні 1941 р. В тому часі він звернувся до Верховного Військового Командування (ОКВ) в Берліні, з'ясувавши потребу допомоги полоненим в ділянках матеріальній, релігійній і культурній. В серні 1941 р. У.Ц.К. договорюється з комендантом воєнополонених в Любліні в справі допомоги полоненим у таборах на терені Г.Г. Для координування тієї акції У.Ц.К. покликуює окремого уповноваженого для справ полонених в особі автора цих рядків Романа Данилевича. В поодиноких таборах допомогу полоненим переводять окремі мужі довір'я. Жахливий стан у таборах в перших місяцях війни велів звернути особливу увагу на дохарчування полонених, так в переходових пунктах, як і в самих таборах. Восени 1941 р. почалося частинне звільнювання полонених, тому треба було організувати харчові пункти для звільнених полонених. До кінця грудня 1941 р. з таборів в Г.Г. звільнено около 30,000 українців-полонених. В часі того звільнювання треба було подбати не тільки про харчі, але також про лікарську опіку і транспорт для хворих та ранених. В тому часі (осінь 1941 р.) починають ширитися в таборах заразливі недуги — плямистий тиф і червінка. Треба підкреслити велику самопожертву українського населення, що, незважаючи на власну небезпеку, приймало до себе навіть тяжко хворих полонених. Під кінець осені 1941 р. положення в таборах стало ще більш катастрофічне, попри велику смертність з голоду й холоду траплялися випадки людоїдства. Полонені, виголоджені як вовки, кидалися на своїх знеможених товаришів недолі, добивали їх та часто на очах других пожирали їхні серця, печінки, тощо. Німецька таборова влада, замість збільшити харчові приділи, веліла зловлених на гарячому вчинку канібалізму — вішати в таборі на пострах для інших. Як стверджували наочні свідки, канібалізму допускалися в першу чергу азіати. Тому було пороблено чергові старання (вони ішли від першого дня війни) про відділення українців від інших полонених. Це могло облегчити акцію дохарчування полонених українців, бо вже ніяк не було під силу перебрати на себе прохарчування всіх полонених, що перебували в тому часі на терені Г.Г. Всетаки матеріальна допомога, а в першу чергу дохарчування, не обмежувалася тільки до самих українців, але простягалася також на хворих полонених інших національностей.

Щоб перевести систематичне дохарчування, вдалося ввєднати в грудні 1941 р. дозвіл на висилку до таборів стандартних харчових пачок. В тій акції українці Г.Г. виявили не тільки велику жертвенність, але й зразкову зорганізованість. Акція тих стандартних посилок, що проходила під кличем «Поможім полоненим здорово перезимувати!», мала великі успіхи. В магазинах зложено тисячі-тисячі пачок, що ждали на транспорт до таборів. Проте брак потрібних комунікаційних засобів здержував точну і своєчасну доставку посилок. Треба було на правду багато часу й енергії, щоб перебороти труднощі, які стояли

на перешкоді цій акції. Де заводили залізничні та автові транспорти, там приходилось вживати кінного транспорту навіть на дальші віддалі. Дальшою важливою справою під кінець 1941 р. було переведення полонених з переходових таборів до зимових. В тій справі треба було робити окремі заходи перед начальним командантом таборів у Любліні, а також перед командантами поодиноких переходових таборів.

Вже в перших місяцях війни ідуть транспорти полонених до Райху. В тамошніх таборах ситуація була ще гірша. В чужому й ворожому середовищу було важко перевести якусь допомогову акцію для полонених. Деякі табори полонених в Райху стали справжніми цвинтарями. Славний Нойгаммер має на своєму кладовищі 70 рядів по 1,000 могил полонених. Та не тільки Нойгаммер, але десятки, а то й сотки інших місцевостей в Німеччині, Україні, Білорусі, Польщі та інших країнах Європи засипані могилами вояків советської армії, а між ними тисячі-тисячі синів української землі, жертв двох духово споріднених систем — німецької націонал-соціалістичної і московської — комуністичної.

Окремих заходів треба було вживати для звільнення з таборів інвалідів і нездібних до праці. Це вимагало придбання комунікаційних середників, прохарчування в часі транспорту, призначення окремих провідників-конвоїрів, тощо. З таборів в Г.Г. направлено кілька таких транспортів на східні землі України. Окремі старання ішли з боку У.Ц.К. в справі звільнення всіх непрацездатних та інвалідів українців, з таборів у Райху, де їм грозила небезпека фізичного знищення. Ці старання У.Ц.К. базувалися на розпорядженні німецьких властей про можливість звільнення з таборів тих полонених українців, що походили з терену Г.Г. Не зважаючи на всі заходи, не вдалося того перевести, бо СД в Берліні не дало своєї згоди на те звільнення.

Багато праці вимагала справа переведення воєннополонених на цивільну працю в Райху. Цю справу переводив Реферат Справ Полонених при співпраці Української Установи Довір'я в Берліні. Завдяки тим заходам вдалося звільнити з таборів і перевести на цивільну працю около 10,000 українців. Хоч формально під цю категорію підпадали тільки українці з Г.Г., то все таки вдалося між ними протиснути деяку кількість українців із східних теренів України.

Весною 1942 р. появилвся розпорядок про звільнювання полонених українців-селян з теренів Г.Г. Опираючись на тому розпорядку, У.Ц.К. поробив своєчасно заходи, щоб з того звільнення скористали також українські селяни з інших теренів України.

Успішними були також заходи в справі листування полонених з їхніми рідними. Вояки советської армії не піднадали під Женевську конвенцію і тому не мали права на листування. В зв'язку з тим в листопаді 1941 р. вислано до команданта воєннополонених в Любліні прохання в справі допущення стандартної переписної листівки для вжитку полонених. Справа натрапляла на труднощі. Автор порушу-

вав ту справу кілька разів на конференціях ОКВ в Берліні. Але щойно під кінець 1942 р. справу полагоджено позитивно. Дозвіл на переписку облеглив допомогу воєннополоненим, бо полонені могли писати не тільки до своїх рідних, але й до Реферату Справ Полонених.

Опіка над воєннополоненими була подумана куди ширше, як тільки матеріальна допомога. Вона мала теж завдання в релігійній і культурній ділянках. Безперечно тоді, як полонені гинули масово з голоду, треба було в першу чергу думати про їх фізичне підсилення, і на ту матеріальну опіку було звернено на початку особливу увагу. Але одночасно пороблено також старання, щоб дати полоненим релігійну опіку. В перших тижнях війни, бодай в деяких таборах було легше нести полоненим духову опіку. Пізніше, як в таборах почались заразливі недуги, прийшла заборона. Після знесення карантини було майже неможливо в деяких таборах добитись наново дозволу на релігійні практики. Основною причиною було те, що в сов. армії не було полевих духовників, тому релігійну опіку над полоненими мусіли повнити духовники з-поза таборів. При майже герметичному закритті таборів були великі труднощі для тієї акції. Щоправда, навіть під час строгої карантини в таборах полонених в Г.Г. командант воєннополонених в Люблінні на домагання У.Ц.К. дав дозвіл допустити до таборів духовників з тим, що на час епідемії вони могли виходити з табору. Але не зважаючи на заходи перед єпископатами обох українських церков, не було таких зголошень з боку духовників. Брак систематичної релігійної опіки відбивався некорисно на душевних настроях полонених. Всупереч безбожницької пропаганди в СРСР, зокрема серед молоді, при першій нагоді свобіднішого релігійного вияву, особливо в часі війни, почали відсвіжуватися приглушені релігійні почування підсоветських людей. Більшовики не зуміли знищити релігії в Україні, багато полонених, зокрема українців, мали при собі хрестики й медалики. В багатьох полонених ті хрестики чи медалики були зашиті в їхніх одягах так, що деколи щойно після їх смерті це стверджувало.

Поважною справою була культурно-освітня акція серед полонених. В часі голоду, недуг і великої смертності трудно було думати про переведення тієї акції. Але коли обставини в таборах дещо упорядкувалися, почалася обслуга полонених українців книжками, часописами, музичними інструментами, предметами до ігор і товариських розривок, тощо. Зокрема доставка книжок мала велике значення. Якщо взяти до уваги, що більшовицька дійсність обмежувала зацікавлення людей так, що про багато справ вони нічого не знали, то тепер в таборах була бодай скромна можливість познайомити полонених українців з літературою, що бодай загальниково усвідомлювала їх під оглядом національним і релігійним.

Як уже згадано, опіка над полоненими українцями не обмежувалася тільки до таборів на терені Г.Г. Вже в перших місяцях війни на-

в'язано контакти з Укр. Червоним Хрестом, а після його ліквідації з Укр. Комітетом Взаємодопомоги в Києві. Восени 1941 р. Укр. Комітет Взаємодопомоги в Києві уповноважив Романа Данилевича (автора цього нариса) заступати інтереси полонених українців із східних областей, що перебували в таборах на терені Г.Г. В листопаді 1941 р. з Рівного приїхав до У.Ц.К. в Кракові відпоручник в справі допомоги полоненим. В лютому 1942 р. були в Кракові й у Львові представники Укр. Комітету Взаємодопомоги з Києва. В роках 1942/43 Данилевич об'їздив табори воєннополонених на правобережній і лівобережній Україні. Також інші відпоручники відвідували табори полонених. При нагоді тих поїздок відпоручники зв'язувалися з місцевими осередками, що опікувалися полоненими після ліквідації Укр. Червоного Хреста та Укр. Комітету Взаємодопомоги в Києві. В часі свого побуту в Харкові восени 1942 р. Данилевич договорився з румунським військовим представником в справі дозволу на в'їзд до Румунії для несення помочі українським полоненим в румунських таборах. Цій поїздки станула на перешкоді зимова більшовицька офензива 1942/43. Щоправда, через Юліяна Ревая налааднано зв'язок з Комітетом Допомоги Українським Полоненим в Букарешті і завдяки тому У.Ц.К. включив себе в допомогову акцію полоненим на терені Румунії. Безперечно, що безпосередній зв'язок був би причинився до кращого налааднання допомогової акції на тому терені. не можна було також дістати дозволу на виїзд до Остлянду, хоч У.Ц.К. вже від січня 1942 р. робив в тій справі заходи. Подібно теж не вдалося зорганізувати допомогу полоненим українцям в Норвегії.

Як фронт пересунувся на лінію Карпат, з'явилися табори воєннополонених також в Карпатській Україні і на Словаччині. В тих таборах були в переважній кількості українці з західньо-українських теренів. Зайнявши Галичину в 1944 р., більшовики масово забирали до армії місцеве населення без ніякого вишколу та майже без зброї, гнали їх на перші лінії, головно в Карпатах. Про боездатність тих частин свідчить факт, що на 10 таких вояків припадав один кріс; інші повинні були здобути зброю від ворога. Не диво, що Карпати стали масовим цвинтарищем вояків-українців із західних областей. Частина з них попала до німецького полону і їх приміщено в таборах на Карпатській Україні і на Словаччині, головно в Пряшівщині. В серпні 1944 р. Данилевич був у «сталягу» в Ужгороді в справі опіки над полоненими українцями. На 1,000 полонених, що в тому часі були в Ужгороді, було 600 українців. Про практичне переведення цієї опіки Данилевич договорився з Прикарпатським Червоним Хрестом, що його очолювала одна московська емігрантка. Також в справі полонених українців у Пряшівщині Данилевич переговорював з гр.-кат. єпископом Гойдичем, якому передав з'ясування цілої акції на письмі.

Не зважаючи на прерізні труднощі та перешкоди з боку німців, співпраця в справі допомоги полоненим була налааднана майже на всіх

теренах зайнятих німцями. Зрозуміло, що на терені Г.Г. переводити ту акцію було ще найлегше, бо тут з одного боку було менше формальних перешкод, а з другого боку безпосереднє оперття на жертвенність українського громадянства. Ця жертвенність виявилася в різних формах, а це — пожертви великої кількості харчів, одягу та інших потрібних речей. Харчі та одяг розділено в основному між полонених в Г.Г., а деяку кількість харчів переслано до таборів в Райху. Крім того були великі пожертви в грошах, нпр. до кінця 1943 р. зібрано для полонених понад 10 мільйонів золотих. Ті гроші розділено між полонених в Г.Г., в Райху, Фінляндії і Румунії. Акцію допомоги полоненим на тих теренах підсилювалося не тільки передачею готівки, але також висилкою до таборів скомплектованих бібліотек. Доставка бібліотек вимагала окремого вкладу праці й енергії. Книжки для полонених передавано згідно із списком затвердженим через Головне Військове Командування (ОКВ) і через те часто були труднощі при комплектуванні бібліотек. Приходилось купувати чимало книжок поза тереном Галичини, а то в Празі та в Відні.

Степан Женецький

ЯК АМЕРИКАНСЬКІ УКРАЇНЦІ ПРОГАВИЛИ НАГОДУ СТВОРЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЛЕГІОНУ В 1918 РОЦІ

**(Одна з причин, чому українці програли війну з поляками
за Галичину)**

Як знаємо з історії, до програної польсько-української війни в 1918-19 роках, найбільше причинилася т.зв. польська армія Галлера, яку полякам організували і вивінували Америка і Франція з американських і французьких поляків на боротьбу з більшовиками, а поляки післали її проти українців у Галичині. Як би не те, то Українська Галицька Армія була б напевно перемогла поляків і українська галицька держава була б вдержалася.

А як тепер виявляється, то американські українці також мали нагоду створити український військовий легіон, який їм хотіла організувати Америка, але вони її прогавили. Про це розказав українсько-американський «літописець», п. Мирон Сурмач, у своїй прецікавій статті під наголовком «Про Січовиків в Америці», що була надрукована у «Свободі» з 27 грудня 1984-го року. В цьому спомині п. Сурмач подає просто ревеляційну вістку про те, що американський уряд запропонував американським українцям створити свій військовий легіон, який міг мати великий вплив на дальший хід історії українського народу. Але, на превеликий жаль, тодішні провідники американських українців тієї пропозиції не використали і такого легіону не створили.

Організація Січовиків в Америці

Перед Першою світовою війною — пише п. Сурмач — в Америці постола організація Січовиків, яка начислювала, як він подає «20.000 січовиків, а

Диве менс, сумно завважуе п. Сурмач, чому (американські) українці не використали пропозицію американського Департаменту Оборони? Замість скористатися з цієї американської пропозиції, створити військовий Лейтон і вислати його до краю боронити граніці своєї держави проти настулу ворога — стоїти (до Америки) прибуло з краю кляка «добровольці» (школа, що п. Сурмач не уточнив, звідки ті «добровольці» прибули з Галичини, а чи із збагаченої московським більшовизмом Східної України — СЖ), які заступ-

Латера, який допоміг полякам загартувати нашу Галичину.»

Далі п. Сурмач подає в тому спомині дуже цікаву вістку:

«У нашому товаристві затрималися листи і документи американського уряду з 1918 року до Сходу організації з пропозиціями, щоб організувала Український Військовий Лейтон; уряд зобов'язувався покрити всі кошти (на організацію того Лейтону). Такі самі пропозиції, пише п. Сурмач, були подані й полякам. Поляки їх прийняли і створили польський військовий Лейтон

Американський уряд пропонує створити Український Лейтон

Нью-Йорку 1917 року, взяло участь біля 1,500 співвітчів.

називається «С'ю». І ця організація гарно розвивалася. на першому святі в «Соколі» не хотіли розбивати тлінастичного товариства і згодилися, нехай у краю організує посол Кирило Трильовський. Члени ньюйорського гуртка щоб назву «Соколи» замінити на «Запорозьку С'ю», з такою прогромаю, як так, мовляв, називається польська організація в старому краю. Вони хотіли, апарати», які говорили, що назва товариства «Соколи» їм не подобається, бо Але, пише п. Сурмач, знайшлася серед тих Соколі трошки старші «муні-Нью-Йорку було вже з 50 хлопців.

це й мали ім доброго інструктура. До 1915 року тих українських Соколі в не рахували їм за користування залого, де вони робили вільноручні вправи, мів, що мали своє приміщення на 72-й вулиці. Там їх радо приймали і нічого ської заті в Нью-Йорку, то ті українські Соколи вписалися до чеських Соко-в хаті Касяна Добрањського, товариство «Соки». Тоді ще не було україн-д-ра Демичука не забув. Тут він знайшов з десяток хлопців і вони заснували В 1913 році, читаємо далі, п. Сурмач виїхав до Нью-Йорку, але поучень

Товариство «Соколи» в Нью-Йорку

гопину».

місце на вправи «Соколи» — будучих вовків, що будуть покликани у «слушну Він розподіляв так звані «петолки», щоб купити тишу у Львові, де було б летат і буде мати доповідь про «Соколи» і тишу «Сокола Батька» у Львові. Священник у церкві під час проповіді заповів, що зі старого краю прийхав деякько як летат з поручення Шкільної Ради і «Сокола Батька» зі Львова. Берн, Пенсильванія, то на неї прибув д-р Семел Демидчук, висланий спец-Народного Союзу, що тоді ще називався Руський Народний Союз у Велике Коли в 1912 році, пише п. Сурмач, відбулася Конвенція Українського тони, Канада, 1965 року.

горі С'ю іде», матеріяли до якої зібрав і видав Петро Трильовський в Едмонт-можє и більше». Вправдали вони вільноруч (з дерев'яними рушницями?) — СЖ), а навіть на конях з гранатами. Про це написано в книжці «Тей, там на

вали «Говариство Драгоманівців», «де Лейба Троцький давав лекції, як скинути царя і цвяхами його корону до голови прибити».

В тому часі, закінчує п. Сурмач свою розповідь, постала одна центральна українська організація під назвою «Федерація Українців Америки», членом якої стала також наша організація Січовиків. Ця Федерація, чи вірніше її управа, мала вирішувати всі політичні справи українців в Америці. Та управа Федерації і вирішила, пише п. Сурмач, що **ім Українського Військового Легіону не треба** (підкр. наше — СЖ).

Цю свою прецікаву статтю-спомин п. Сурмач так закінчує:

«З Американського Департаменту Оборони кілька разів до Управи Січей і до Управи Федерації приходив у справі створення Українського Військового Легіону американський капітан, литовського походження, який добре знав хто є наші вороги і хотів нам допомогти. не діставши відповіді (згоди на творення Українського Військового Легіону — СЖ), він лише махнув рукою, та й ще сказав по-польськи: «Нех вас... (шляк трафі — СЖ), і вже більше не появлявся.

Прикрю по це згадувати, але це треба нам знати.»

Із документів

Остап Сокольський

ІЗ НІМЕЦЬКИХ ДОКУМЕНТІВ

Зізнання німецьких вояків, яким вдалось втекти з советського полону

(Продовження з попереднього числа)

8) Початок серпня 1944 р. «...Я не зрозумів, що наказував мені охоронець, але зміст його наказу я менш-більш догадався. Швидко обернувшись до нього, я побачив цівку його кріса, спрямовану на мене. В тім самім моменті раптом упав постріл. Куля прошила мені горло і хоч покищо я не чув болю, то побачив, як високим луком кров виприскувала з мене. Пам'ять я все ще зберігав, хоч безсилно звалився на землю, похиливши голову вбік. Ще впало два постріли. Деякий час лежав я у своїй позиції в рові, аж завважив, що червоноармієць віддалився. Я тоді також побачив, що оба мої військові товариші лежать неживі — постріляні в голову.»

9) Вересень 1944 р. «З піднесеними вгору руками залишили ми наші бойові окопи і нас в полон взяли росіяни. Нам наказано скинути шинелі та польові блязи на купу й лягти на землю в одному ряді. Тоді росіяни відкрили вогонь із машенових пістоль і крісів по нас лежачих у ряді. Більшість з нас вбили або тяжко поранили... Коли росіяни перестали стріляти, наказано нам по-німецькому, щоб ті, які ще можуть іти, повставали і приготувались до маршу. Із усіх нас, яких було 160, встало лише дев'ять і між ними був наш старший десятник. Його одначе вже під час маршу пострілом з револьвера в голову вбив російський лейтенант.»

10) *Липень-серпень 1944 р.* «...Коли закінчилися допити, нам було наказано стати у дві лави, і російський лейтенант та п'яти-членна варта супроводжала нас. Проїшовши дорогою біля сто метрів, нас було випроваджено на лан стернини, з обох боків якої були кукурудзяні поля. Тут російський старшина, який дотспер маршував спереду, придержався, і так опинився на кінці колони. Я побачив, як він витягнув револьвера з кобури. В цьому самому моменті по нас почали стріляти з машинових пістолів воєки нашої охорони, які також вже були позаду колони. Просто з-заду мене був мій товариш, до якого підійшов зблизька червоноармієць і застрілив його.»

«...Ранені, які вже далі не могли маршувати і зголошувалися до шпиталю, звичайно залишалися зі сторожем позаду. Децю пізніше я чув постріли, і охоронець вже сам знову появився серед нас. На мою думку, полонених розстрілювано. Я сам бачив, як застрілено нашого старшого десятника.»

«...Поранені не одержували жодної медичної опіки. Раненого 19-літнього воєка розстрілено, коли він вже не міг маршувати.»

11) *17-го липня 1944 р.* «До першої години по полудні ми мали відступати до села, положеного на південний захід від Бродів. Так проходячи біля одного села, яким мусіли просуватися всі німецькі частини відступаючі з-під Бродів, нас сильно обстріляли з скорострілів і гранатометів відділи російського повітряного десанту. Воєки цього десанту ховалися у кожній хаті та на деревах, і всі носили німецькі уніформи.»

12) «...Червоноармієць, озброєний російською машиною пістолем супроводжав нас в тил фронту. Під час маршу він дозволив нам зупинитися на відпочинок, а сам відійшов біля 200 метрів дозadu в напрямок дороги. Повернувшись назад, він наказав нам встати і далі маршувати. В один момент цей сторож вистрілив зі своєї машинові пістолі і вбив мого пораненого товариша. Я тоді з моїм першим стрільцем скорострілу скочили в поле і почали вті-

Колона полонених гітлерівців на Хрещатику. Серпень 1944 р.

кати. При тому мого товариша пострілено в ногу і він даліше бігти не міг. Оглянувшись, я бачив, як до мого товариша добіг сторож і бив його прикладом кріса...»

«...Між полоненнями було вісім «Гві» (нім. «гільфсвіллге» — колишні червоноармійці, які з німецького полону зголосились без зброї служити у німецьких військових відділах — О.С.). Трьох із них без переслухань на місці росіяни розстріляли.»

13) *Жовтень 1944 р. — коло Золочева.* «...Десятник, який мав пострілений живіт і вже не міг з нами в маршу триматися, впав ан землю знеможений. Червоноармієць криком наказав йому вставати, і коли двох із моїх товаришів пішли помогти йому, червоноармієць, б'ючи прикладом, відігнав їх. Тоді другий червоноармієць далі кричав до десятника вставати. Він старався, але не міг підвестися. Тоді червоноармієць зі свого револьвера застрілив його.»

14) *Кінець серпня 1944 р.* «...Першої ночі полону біля 40 німецьких підстаршин пробували втекти. По них стріляли з недалеко положених танків. Тих, яких не вбито, згідно з вирокком військового польового суду, розстріляно на наших очах. Нам тоді вияснено, що в майбутньому всі полонені, які пробуватимуть втікати, будуть розстріляні... Коли нас відставлено до праці, всіх тяжко поранених залишили в селі і розстріляно.»

15) *Кінець липня 1944 р.* «...Коли я нічого не відповідав, він взяв передо мною лежачу пачочку биндажу першої допомоги і ним зв'язав за плечами мої руки, а після того ще вдарив мене рукою по обличчі. Тоді мене примушено сісти на присбу, і це так само мені зв'язано ноги... З дальшої розмови я почув, бо я розумів по-російському, як майор наказував сторожам чекати до 16:00 години, а в випадку, як до того часу не буде нагоди нас відтранспортувати, тоді вони повинні нас у лісі всіх постріляти...»

Ці зізнання німецьких вояків, які втекли із советського полону, наглядно показують як «гуманно» поводитися переможна Червона Армія з німецькими полоненими, а в тому і дивізіонниками після боїв під Бродами у липні 1944 року. Чи розстріли військово-полонених не є воєнними злочинами? А може переможців не судиться за воєнні злочини?

Українська висилкова фірма у Вел. Британії

CHUMAK & CO. LIMITED

Tel. 01-834 5233

21 UPPER TACHBROOK STREET LONDON SW1V 1SN

Наша фірма займається висилкою пакунків в Україну та до країн Східньої Європи вже від довгих років, тому можемо Вас запевнити про солідну, скору й дишеву обслугу. Приймаємо замовлення з Австралії, Канади, Америки та європейських країн. Даємо інформації та практичні поради в справі висилки авт до Ваших рідних. Цінники на товарі та листу митних оплат висилаємо на бажання. Пишіть або телефонуйте на повищу адресу.

Література

Любов Коленська

КОЛИ ШУМЛЯТЬ ЯСЕНИ...

(У 45-ту річницю боїв під Бродами)

Прадавня світить візія
У далечі змурній,
І галицька Дивізія
Керує крок у бій...
Олекса Стефанович

Кажуть, що кожного року влітку долину під Бродами встелюють маки. Горять вони поміж високими травами полум'яно-багровими чашами, хитаються на своїх вузьких стеблах. Кажуть теж, що оті маки начебто якісь незвичайні, цвітуть вони коротше від своїх побратимів, бо лиш раз спалахнувши карміном, вмирають у жарі липневого сонця, мов оті вояки-юнаки, які, заткнувши за пояс непокірну і одчайдушну юнь, хоробро боролись за кожну п'ядь української землі. А коли їм у вічі глянула смерть, то лиш у здивуванні великому востанне жадібно вдивлялися у голубий поясок неба... Адже вони не думали ще вмирати. Вони горіли бажанням принести в батьківські пороги вітчизні своїй волю. Та й думали для неї ще жити.

*
**

Це було колись, це було давно... На Поділлі жила одна родина — щасливо, безжурно, бо любов поміж ними велика була і, здавалось, ніколи нерозривна. Батька звали Дам'яном, матір — Катрею, а синів їхніх — Олегом і Марком.

Старший, Олег, скидався на матір, таку ж худорляву і чорнолосу, як він. Твердої був він вдачі та й завзятий дуже. Коли йому приходилось з кимось дужатися, загорялося тоді в його антрацитових очах горде полум'я — і боровся доки не перемиг, або коли, знемігшись, він уже не міг підвестися, виносили його на руках його побратими. У Марка ж русявіла його голова льоновими кучерями та й душа в нього була така ніжна, ніби шовк його волосся. Ставні, високі були обидва оті брати із розмірним полетом у очах молодецьких легнів.

Мати обожнювала їх обох, але більше пестила молодшого може тому, що він легше піддавався любові, а може тому, що вдачами вони були подібні, ніби дві горіхові зернини. А батько, коли про його синів із знайомими заводилася мова, випростовувався, мов отой незламний, гордий дуб...

І, либонь, усе поплило б звичним щоденним руслом, коли б не червень і 1943 рік та й заклик до своєї, української дивізії.

Батько зразу призвав Олега і Марка в свою кімнату:

— Чули?... Поміж народом аж гуде, що до війська, нашого війська, вступати треба. Правда, під чужими зверхниками, але відтак, коли прийде пора, ми їх позбудемося. А чей виборемо оту Україну! Готові, мої сини, кажіть?! — і вгорнув їх у свої широкі рамена... Раптом повернувся до вікна, це, мабуть, тому щоб не побачили, що в його очах засинів біль, наче волошка побита, знеможена вітрами...

Мовчали. Зненацька обізвався Марко:

— А мама ж як? Побиватись буде за нами?... Жаль мені її...

— Жаль, жаль, — наче б сердився Дам'ян. — Не журися. З нею я вже говорив. Правда, спочатку вона мене благала лишити їй хоч одного, відтак погодилась...

І тільки сад, що його Дам'ян і Катря садили, бачив, як вона пригорталась до яблуні, тісно обняла її своїми руками, а плечі її здригались від ридання. Та, надиво, очі її були сухі... Нічого, вона заспокоїться. Вона мусить.. Мати знала, що Дам'ян ніколи не зміг би собі простити, коли б інші сини пішли до війська, а він заховав би своїх під батьківським крилом.

Тиша глянула на них, обвела своїм кам'яним, порожнім зором. Лиш у Маркових очах німіла жура... Задумався про свою матір, про її горювання.

Від отого дня, хоч удома рух був і час від часу проривався гомін (бо до Олега і Марка заходили їхні приятелі), на обличчя їхні поклала уже свою долоню темінь розлуки. Катря уникала їх і як лиш могла кудись постійно зникала. Лише раз, коли вони разом полуднували, вона глянула на голови синів своїх — чорночубу і біляву — з-під вій її вихопилась сльоза і капнула на скатерть. І Катря ніяково простептіла:

— Вибачте мамі своїй, що героїнею не вміє та й не може бути... Але не бачитиму вас довго, довго, а може й ніколи... — І, мабуть, злякавшись слів своїх, затихла.

Коли прийшлося їм прощатись, Катря молила, благала Олега:

— Ти, сину мій, старший, сильніший... Гляди за Марком... Вважай, не залиши його ніде самого...

І більше поміж ними не було ніякої мови. Вона ще раз припала до синів своїх, наче колись козацька мати до стремен коня, на якому ще мить і від'їдуть сини її в тривожне незнане.

Пішли обидва... Порожнеча студила хату. Лиш Дам'ян ходив поміж людей, немов оцими словами хотів приглушити біль:

— Ви знаєте, я обох синів своїх віддав... Хай закінчують наше діло! Я певен... Вони витривалі і сильні. Перед ворогами вони ніколи не зігнуться... — і гордо підводив своє чоло. Та коли ніхто його не бачив, зір його погасав, серце пронизував безтямний біль, а голова

хилилась на груди. Лиш тихим відгомонам, здалеку від людських вух і очей, потайки із дна його душі проносились слова: — Боже мій. Сини мої, верніться до нас у хату і принесіть із собою Україну — вільну і радісну і таку сильну, як ви.

**

Надходить світанок із 15-го на 16-те липня 1944 року під Бродами. Повзе тиша, ніби звичайний хижий зір... Вояки ледве вспіли окопатись. Одні сплять. Деякі із широко розкритими очима вдивляються у далечінь і думками линуть до своїх родин, а в інших з непевности ние в душі. Адже вони ще такі молоді. Ще не було навіть часу як слід заправитись для боїв.

Раптом півголосом обзивається молодий хлопчина:

— Коли я з дому йшов, моя мама плакала і не хотіла мене пустити. А потім замовкла, обернулася від мене спиною і з пересердям сказала: «Ти, як хоч, — іди, та не думаю, що ми вже побачимось. Бо снилась мені бабуня твоя і наказувала тебе на війну не відпускати...» — А ви як думаєте, чи може моя мама щонебудь прочувала?... — І уста його тремтять, ніби в малої ще дитини.

Ніхто не обзивається, наче на те немає жодної відповіді. Наче отієї відповіді не треба.

Аж зненацька хтось із старших вояків пожалів хлопчину:

— У нас усіх таке буває, що матір свою згадуємо, а іноді навіть раді залишити все і побігти до неї. Але тут занадто сантиментом жити не можна. Хіба сам не бачиш — скрізь тут небезпека, боротьба... Раджу тобі кріс свій сильно тримай і постійно будь наготові!

На мить він задумується, а тоді впирається зором у вояцькі обличчя і твердою лінією зарисовуються у старшини уста. Він із завзяттям кидає: — Ви, як знаєте! А я отим чортовим советам не дамся. Коли спіймають — живим мене не дістануть... Остання куля призначена на мою останню дорогу, на мою смерть!

Посередині окопу — Олег і Марко. Мовчать. І коли сонце, гоїднувшись багряним обручем у хмарах, опромінює вояків безжалісною ясністю, вони обводять зором своїх побратимів і бачать їхні непоголені лица, синяві смуги під очима, зашехрлі з утоми уста, та й зір їхній бачать ніби в ньому якась дивна прозора і мертва порожнеча... А в очах декого, що й казати — причаюється страх. Кожної хвилини бо можуть надлетіти советські пілоти і посяти по них серію із кулеметів...

Тиша. Зловіща тиша кружляє коло них. А від сонця ясність. Навіщо ота байдужа ясність?

У кожного з вояків при боці гранати і затискаються руки на спусках крісів. І раптом начебто з-під самої землі — в тишу вривається дудніння: танки! — Багато їх...

З очей вояків кудись безслідно пропадає вичікування і втома й вони загоряються одчайдушністю.

В Олега немає вже терпцю. Він відокремлюється від гурту. Із Гранатами повзе, повзе в напрямі дудніння землі. Ще його зберігає густа трава, хоронять високі жита. Він вгортається у тепле, сповнене життям колосся. І думкою в нього: він не загине... Відтак рука його сильно стискає в'язку гранат. Ось він уже зовсім близько танка і він, довго не надумуючись, кидає в нього гранати... Розрив передньої частини танка — і звідтіля Олега засипує град куль з кулеметів. Йому раптом шалено гаряче. А тоді окутує його темрява. І нічого... Зовсім нічого...

Танки відбито. До Олега, якимсь чудом уцілівши, пригинаючись до землі, підбігає Марко. Пошарпане Олегове тіло дивно здригається, а тоді, безладне, застигає у безруху. Марко нахилиється над братом. Підносить його і тяжко, повільно прямує до лісу: «Щоб лиш туди добитись, щоб лиш там...» — гарячково працює думка, і якийсь голос диктує: — Марку, не йди туди! Скрізь ворожі танки. Вгорі літаки... Олега залиши. Не бачиш, він уже мертвий... Рятуйся!

— Неправда! Неправда... Олег живе! він живе...

Від вогню гармат у судорогах здригається земля... Советське військове наступає: воно: на танках, у літаках, піхотою.

Падає команда українського старшини: — Відступати, відтягати військо у ліс! — Скрізь ранені. Вони благають їх не залишати... Поміж ними — оцей ще безвусий юнак, що недавно тужив за своєю матір'ю. на його сорочці багряними спалахами проривається кров. Він підводить ще руку, наче до молитви, наче до Матері своєї всіх... І мовкне.

Сильний і останній удар обох військ — дивізійних і советських. Оклики слава-а-а-а і ура-а-а-а змішуються разом...

І тепер вже не вистріли з гармат і крісів: йде рукопашний бій на багнети. Двигтись, колишетесь земля... Советські війська відступають. Проте, не надовно. Їм у допомогу сунуть танки, танки, танки...

Боже, яке несамовите пекло на землі! Спустошення, зойки і щораз більше вбитих... Просверлює вуха свист куль, протяжно виють «катюші»... І ніби із самих недр землі несеться розпачливий стогін. Наче вона борониться перед насиллям і спустошенням.

А Марко нічого не бачить, нічого не чує. Йде, ніби в сні, причинний якийсь. Тільки руки вмлівають під тягарем Олегового тіла. Воно тяжіє щораз більше. І сонце палить, оббиває все довкола вогненними поясами. А Марко молить:

О, Боже, поможи мені дійти до лісу. Ще кілька кроків, ще трохи... Ще... — Та причаєний поміж деревами советчик кладе руку на спуск фінки, прицілюється і... Марко з Олегом падає на землю... Ще останками сил Марко накриває своїм тілом брата.

На побоевищі втихає. А там недалеко від лісу, віддалені від побратимів — в обіймах останніх два нерозлучні брати...

*

**

Кажуть, що в глибоку ніч у долині Бродів, коли місяць високо підводить своє чоло, два ясени шумлять, перешіптуються поміж собою:

— Олегу! Скажи, пора нам уже?

— Ні, Марку, ще ні...

— А коли, брате мій любий? Скажи. — Чи зі світанком, коли сонце зійде?

— Так, Марку, аж тоді, коли... наше сонце зійде. Покинемо цю долину і знову підем боротись. Підемо на останній герць!

— Тоді, брате, як і першим разом, — бій даремним не був і не буде даремний...

Тиша. Ледь шумлять ясени, б'ють листям об холодне кришталеве повітря. І розмова уже голосніша.

— Олегу, як ти гадаєш, ачей у батьківський дім принесем тоді перемогу?!

І знову стовбури ясеневих дерев обвиває впевнене Олегове слово: Напевно, Марку!

Ясним проникливим поглядом дивиться на них місяць; дивиться і дивується.

Кажуть, що приходить до них їхня матір, але з одчаю вона не ламає рук, а торкається зеленого гілля ясенів, наче їхніх рамен, і лине до них заспокійлива мова її,,

— Недовго, мої сини, недовго вже любі. — Підводить вона високо вгору руку, ніби зодягається у сріблистий місячний перстень.

*

**

Шумлять ясени. Шумлять одним віддихом, однією душею. І крони їхні сплітаються разом, підводяться у голубе небо. Вони чекають, чекають на поклик рідної команди.

Мейплвуд, 16-го жовтня 1988.

«Альманах» УНСоюзу, 1989

Київські школярі в США. Кореспондент РАТАУ, описуючи побут школярів, згадує, що «Запам'яталась дітям і зустріч з представниками української громади Тусона. Їх буквально засипали запитаннями про нашу республіку, Київ. приємно, що діалог вівся українською мовою, а коли заспівали народних пісень, то в багатьох тусонців з'явилися сльози на очах.» (МУ, ч. 52)

**ДОБРА ПОРАДА
АБО «БІГ ДЖОВК» В ГЛАСНОСТІ І ПЕРЕБУДОВІ**

Якщо не приходять в голову мудрі думки й не знати про що починати писати, добре нагадати собі науковців. Наприклад, історики твердять, що історія вчить... Або варто заглибитися углибкі думки політиків, які завжди закликають звертатися до когось лицем: Лицем до молоді... Лицем до України...

Якраз прочитав я статтю професора Романа Шпорлюка в Свободі, в якій він «дає признання» редакторові Омелянові Твардовському за те, що він, так би мовити, обернувся «лицем до України», читає спортивну пресу з України й пише про той спорт у Свободі. Професор Шпорлюк закликає інших наслідувати редактора Твардовського й писати про всі інші ділянки життя в Україні, особливо тепер в час гласности й перебудови.

Я послухав мудрого професора-історика, і так зробив, як він радив — купив собі журнал з України. Очевидно, вибрав я сатиру і гумор — журнал Перець. Тираж — два мільйона з гаком. (Який тираж мали би Вісті комбатанта в Україні?) Перегорнув картки, подивився на карикатури в кольорах, рисунки та відразу наставився до сміху. Але сів я собі здаля від жінки, щоб часом не забутися і несподівано на повне горло не розреготатися, а то вона так на мене погляне, що найкращий гумор пропаде, як дим у казлі.

В Перці сторінок багато, шриффт дрібний, то мусить бути гумору багато, а жартів чи анекдотів та гуморесок ще більше. Ось почав я з листів до редакції, бо читачі мають найкращий змісл гумору.

— Усе своє життя я вважав, що належу до колгоспників, а оце з'ясувалося, що вважав трохи не так: я належу до контингенту. При чому до того контингенту, який, пройшовши війну, а потім відпрацювавши в колгоспі понад тридцять років і ставши інвалідом другої групи, не маю права купити в своєму сільмазі шматка ковбаси, кілограма сиру, інших продуктів... — пише О. Горобець.

«Добрий початок на анекдот», — подумав я собі й усміхнувся в кулак. Читаю далі.

— Бо продовольчі товари підвищеного попиту виділяються суворо переліченому контингенту: учасники війни та інваліди другої групи, інші «категорії громадян» в цей контингент не входять... —

ветеран Горобець дістав від властей таке пояснення, чому йому не хочуть продати ковбаси в крамниці.

«Куди він веде? Що то за гумор?» — якось не все я зрозумів.

— Соромно мені стало за нашу споживчу кооперацію, яка на сімдесят другому році Радянської влади звичайнісіньку варену ковбасу стала іменувати товаром підвищеного попиту... — докінчив я читати цього листа, і з несподіванки лопнув себе долонею в чоло:

«Це ж анекдот не до сміху, а «анекдот», яким глузиться життя, чи як кажуть англійці — біг джовк!»

*
**

Внизу в журналі довша гумореска про інший тип кооператив в Україні — приватний. Почав я читати і якось дивно мені стало. Чому з колись нашої доброї «кооперативи» (жіночого роду) зробили тепер холодний «кооператив» (чоловічого роду)?

Колись в старому краю я йшов до кооперативи, як до «рідної мами», бо коли мати мене туди посилала щось купити, давала одно яйце, за яке я міг собі купити «продовольчий товар підвищеного попиту» — цукерки чи інші солодощі. А «кооператив» подув на мене холодним вітром і нагадав, що на світі є ще гендлярі, торгівці, спекулянти й інший рід антрепренера, який і від «кооперативу» не відмовиться.

І в цій гуморесці описується, як в одному кооперативу більше дурь, як в іншому! Але чому перед тими кооперативами стоять довгі черги людей? В державних ціни низькі, але полиці порожні, — десь посередині дочитався я.

Та найкращий «гумор» вийшов з кооперативом «Дубок».

Ото ж заснували цей кооператив і назвали «Дубком». Голова того кооперативу обіцяв старі хати ремонтувати і нові будувати. Зібрав замовлення на два роки. На це одержав від Держбанку більше ста тисяч карбованців позики. І тими грішми розпорядився так: купив дві «тачки» (так написав у звіті для ревізорів) типу «Жигулі» («Лади» — за кордоном) по 12 тисяч за кожну, і дав їх для своїх найвірніших друзів — членів кооперативу. Придбав за три тисячі карбованців три японські магнітофони, які мали принадувати майбутніх замовників. Тепер щасливі власники тих двох автомобілів, замість возити пісок і глину на будову домів, пороз'їжджалися, а інші кооператори порозбігалися, і з «Дубка» лишився тільки пеньок...

Читаєш і не віриш, як швидко в старому соціалізмі підприємчіві люди вчаться думати по-капіталістичному. Пропали сімдесят два роки революції! — Біг джовк!?

*
**

Пенсіонер Яким Шутів з м. Донецька заступається за українську мову:

— ...у десятиріччі учень, якщо він або батьки не хочуть, може українську мову не вивчати, але від англійської чи якоїсь там іншої іноземної він не відкрутиться. Дивлюся-слухаю інтерв'ю по програмі українського телебачення: диктор запитує співрозмовника «по-українському» (ще б пак!), а той, якому за посадою сам Бог велів не менш «по-українському» відповідати, шпарить «по-російському».

І посилається колишній пенсіонер на Леніна, який навчав:

— «...треба запровадити найсуворіші правила відносно вживання національної мови в інонаціональних республіках». — На Леніна посилаюся заради тих, для кого Шевченкове «і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь», судячи з усього, не авторитет, — закінчує свого листа затурбований пенсіонер.

Хто краще висловився: Ленін чи Шевченко? Біг джовк!

*
**

Залишив я довгі джовки і почав читати коротенькі злободенні анекдоти з сучасного життя:

Прийшов до сусідів маленький Вова. Сусідка запитує його:

— Що там ваші роблять?

— Тато з мамою на роботі, дід дрова рубає.

— А баба що робить?

— Баба мене до вас відправила, щоб я не бачив, як вона самого жене.

*
**

Коли я купував гумористичний журнал *Перець*, взяв ще й поважний літературний журнал *Жовтень*. Якось так склалося, що в тому числі журналу редактор надрукував дві сторінки «старих галицьких анекдотів». Прочитав перший:

— Ну, як почувався в подружжі зі своїм доктором?

— Знаєш, якби я мала сказати правду, то мусіла б збрехати.

*
**

І усміхнувся я, може тому, що я не доктор, і моя дружина не мусить брехати.

Прочитав наступний:

— Для цієї жінки я стратив майно.

— А я розум.

— Ну, то тебе ще дешевше коштувало.

*
**

І я засміявся, аж жінка здивовано зиркнула на мене. Все таки мені повернувся добрий настрій, тільки не знаю, чи то від старих галицьких жартів, чи може від погляду моєї турботливої дружини, з якого я вичитав, що вона не мусить про мене брехати.

З життя комбатантських організацій

Б. ЯСІНСЬКИЙ НАЗНАЧЕНИЙ КЕРІВНИКОМ РОЗБУДОВИ УКРАЇНКИ В КОНГРЕСОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ

Вашінгтон (Б. Штогрин). — У понеділок, 27 лютого ц.р., мгр Богдан Ясінський почав працю, як керівник розбудови українки в Конгресовій бібліотеці. Це перший раз в історії цієї бібліотеки ЗСА офіційно створено окрему позицію виключно для справ її української колекції, яка у свою чергу являється найбільшою поза межами України.

Мгр Ясінський — один з чоловічих членів вашінгтонської української громади, він же довголітній директор «Рідної Школи», голова Округи Українського Народного Союзу, голова Комітету станіславців, керівний член парафії св. Софії тощо, — належить також до тих небагатьох серед тисячів професійних працівників Конгресової бібліотеки, які мають довголітній досвід та непересічне знання у проблематиці східно-слов'янських у загальному й зокрема українських виданнях і їхньому збереженню й відновленню. Маючи на увазі ці власне прикмети мгра Ясінського, як довголітнього шефа відділу потужного мікрофільмування й консервації старих видань, бібліотекар Конгресу, д-р Джеймс Г. Біллінгтон іменував його керівником розбудови української колекції в тій же бібліотеці.

До завдань мгра Ясінського на новій позиції будуть належати передусім такі ділянки: рекомендування за купу окремих видань, чи цілих колекцій, поповнювання колекції новими виданнями (українськими і в чужих мовах про Україну), плянування бібліотечного збереження передусім старих — рідкісних видань, поповнювання прогалин в багатомовних серійних виданнях, нав'язання зв'язків у справах за купу чи виміни видань з тими книгозбірнями у західному світі, які мають великі українські колекції та з бібліотеками України, популяризування українського друкованого слова в рамках бібліотеки і навіть і в цілій країні (організація відповідних виставок, видання окремих оголошень, брошур і т.п.) і опрацювання бібліографічних довідників про українські видання в тій же бібліотеці. Як відомо, Видавництво «Академік интернешенел пресс» плянує видати українку Конгресової бібліотеки на основі каталогових карток, що їх збрали відомі колишні працівники тієї ж бібліотеки Андрій Фесенко й Василь Надрага.

Мгр Ясінський вважає, що створення окремої позиції керівника розбудови українки в Конгресовій бібліотеці — це з одного боку визнання 1000-літньої культури України, зокрема її друкованого слова, і з другого — це заслуга всіх українців-працівників бібліотеки, які в числі біля 40 осіб примірною працею та кожночасною українською поставою дуже багато прислужились до гідної репрезентації тої культури серед працівників і відвідувачів бібліотеки.

(«Свобода», ч. 10/1989)

Остап Сокольський

ВІДЗНАЧЕННЯ ВАСИЛЯ ВЕРИГИ

31 березня під час Тижня національної медіа, за особливі заслуги для етнічної преси відзначено нашого побратима магістра Василя Веригу на бенкеті етнічної преси в Торонті.

Почавши з 1949 року, всеканадська щоденна преса під час Тижня національної медіа відзначає своїх журналістів особливими нагородами — т.зв. «Нашенал Нюспейпер Авордс». Дають вони ці нагороди у тринадцяти окремих ділянках журналістики, як наприклад, редакційні статті, спортові звітування, заграничне звітування, фоторепортерство, карикатури і т.п.

Взоруючись на «Нашенал Нюспейпер Авордс», Канадський Клуб Етнічних Журналістів і Письменників, який має понад 210 членів з майже всіх етнічних груп Канади вже від 1978 року, щорічно вшановує визначних журналістів етнічної преси та тих, що пишуть на теми мультикультуралізму в Канаді.

Так були відзначені у минулому: Пітер Вордінгтон, головний редактор англomовного щоденника «Торонто Стар», Рут Гордон — редакторка пресової агенції «Кенедієн Сцін» («Канадська Сцена») — Іван Фецап, віцепрезидент американської сітки телебачення «СіБіЕс», тепер відповідальний про-

Міністер мультикультуризму федерального уряду Канади, Джеррі Вінер передає грамоту від федерального уряду, а д-р Остап Сокольський, голова Клубу Етнічних Журналістів і Письменників передає грамоту від Клубу 31-го березня 1989 р., Торонто.

дюсер новин канадського телебачення «СіБіСі», Елена Капріле, головна редакторка італійського щоденника в Канаді — «Кур'єре Канадезе» і ряд інших. Відзначення відбуваються в трьох ділянках журналістики, а саме: преси, радіо і телебачення.

Цьогорічні відзначення, вже за традицією, відбувалися в Торонтонському Прес Клубі в по береги виповненій залі різнонаціональними журналістами та їхніми дружинами. Брав також участь у цих відзначеннях Федеральний міністер мультикультуризму і Секретар стану Канади дост. Джеррі Вінер з дружиною.

Магістра Василя Веригу відзначено за його «надзвичайний вклад в етнічну пресу...» Канади. Як відомо, мгр В. Верига пише статті на актуальні та історичні теми і їх можна читати у «Свободі», «Новому шляху», «Гомоні України» та інших україномовних та англomовних виданнях. Під час діяльності Комісії Дешейна, завдяки його заходам, в кожному числі «Нового шляху» друкувалися статті та витяги із переслухань Комісії. Можна сказати, що «Новий шлях» був одинокою українською газетою, що послідовно й детально звітувала про безпідставні очорнення нашої української громади на сторінках щоденної преси.

Мгр В.Верига — теперішній генеральний секретар Світового Конгресу Вільних Українців — є по професії бібліотекар та історик. Він — довголітній працівник бібліотеки Торонтонського університету та викладач історії на курсах українознавства в Торонті. Магістерку з бібліотекарства здобув він в Торонтонському університеті, а магістерку з історії в Оттавському університеті. Був він редактором «Батьківщини» у таборі полонених в Ріміні та редактором «Вістей комбатанта» і головою видавничої спілки «Нового шляху».

Під час роздачі нагород етнічної преси Джеррі Вінер давав відзначення від федерального уряду у формі таблиці для всіх відзначених. Він виголосив промову про сучасний стан мультикультуризму в Канаді.

Через конвенцію Ліберальної партії Онтарія, яка в той час відбувалася в Гамільтоні, не міг взяти участі в цих відзначеннях жодний із міністрів Онтарійського уряду, але вже в понеділок, 3-го квітня увечорі, в приміщенні Онтарійського міністра горожанства дост. міністер, Джеррі Філіпс, вручив окрему грамоту-призначення від Онтарійського уряду.

Тратуємо, магістре Вериге, і бажаємо кріпкого здоров'я ще довго працювати для української громади!

РІЧНІ ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ СТАНИЦІ БРАТСТВА КОЛИШНІХ ВОЯКІВ 1-ої УД УНА В СТ. КЕТЕРИНС

Тому, що всі активні члени нашої Станиці є вже в пенсійному віці, рішила Управа Станиці перевести Річні Загальні збори Станиці в робочий день, в четвер, 9 лютого 1989 року в Українському Чорноморському Домі, о год. другій після обіду. Присутніх на Зборах було 18 членів (на віх 29).

Збори Станиці відкрив голова Омелян Гаврилишин і вшанував пам'ять померлих членів мовчанкою. Опісля вибрано президію Зборів в особах: Василь Михаськів — голова, Д. Казанівський — писар і Михайло Лисюк — член. Голова президії відчитав порядок зборів який, на внесок Костя Фіщика і Костя Мартиновича прийнято без змін.

Протокол з минулорічних Зборів відчитав Д. Казанівський і його, на внесок К. Фіцика, В. Катериняка і Томи Драчевича, прийнято без змін.

Дальше звітував голова станиці. Він похвалив усіх членів, які своєю працею і співпрацею причинилися до успіху діяльності Станиці. З успіхом відбуто Свята 1-го листопада, посвячення Пам'ятника Слави УПА на оселі «Київ», Зелені Свята, пам'ять упавших побратимів під Бродами, влаштовано пікнік в дні 5 вересня, відправлено на вічний спочинок Богдана Співака в Гамільтоні і членів нашої Станиці: Дмитра Коника, Івана Бобика і Володимира Пристанського.

Як представник до КУК, звітував він, що в цьому році брав участь в чотирьох засіданнях і була налагоджена тісна співпраця з управою КУК. Подібно звітував про свою працю, як представник до КУК, П. Піжицький.

Писар Д. Казанівський подав у своєму звіті, що в часі року відбуто 3 сходи управи і 4 ширших сходи членів. Одержано 8 листів, а вислано 11. Крім того полагоджувано багато справ телефонічно.

Касир Станиці звітував, що в касі Станиці на 31 грудня 1988 було \$2,141.37.

За Контрольну Комісію звітує Михайло Чернописький. Він, wraz з Франком Салітринським, перевели контролю книг касира й знайшли все в порядку. Тому вносять внесок на уділення абсолюторії.

На внесок побр. Петра Коваля і Іллі Сенькуся перевибрано минулорічну Управу: голова — Омелян Гаврилишин, заст. голови — Михайло Лисюк, касир — Кость Фіцик, писар — Д. Казанівський, члени управи — Василь Михаськів, Михайло Денис; Контр. комісія: Михайло Чернописький, Франк Салітринський, Ілля Сенькусь; представники до КУК: Омелян Гаврилишин, Петро Піжицький; прапороносці: Петро Піжицький, Богдан Криницький; відвідування хворих: — Василь Катериняк, Людвік Сьолковський.

Рішено, що управа Станиці уложити плян праці на своїх сходах.

Припадково побував того дня в Ст. Катеринс заст. голови Крайової Управи Василь Верига і вшанував своєю присутністю наші Збори. В різному відповідав він на питання членів і багато питань вияснив.

Голова Укр. Чорн. Дому В. Михаськів побажав новій управі успіхів.

Перевибраний голова О. Гаврилишин подякував в першу чергу В. Веригі за його участь в наших Зборах і за такі вичерпні відповіді і вияснення. Обіцяв також, що не заведе надій членів і довір'я ї, разом з усіма членами, буде працювати для добра і слави Станиці.

На внесок Петра Піжицького і Романа Дощина Збори закрито відспіванням «Не пора».

Д. Казанівський — писар

ВІДДІЛ ОБ'ЄДНАННЯ — ЧІКАГО

Голова Відділу Об'єднання б. вояків — українців, мгр. Орест Городиський, разом з панею Орестією Яримович — головою 14-го Відділу «Золотого Хреста» зложили 1-го листопада куртуазійну візиту одному з небагатьох у Чикаго учасників славних боїв УСС-ів та Листопадового Зриву — інж. Корнелеві Бородайкові з нагоди 70-ої річниці 1-го листопада 1918 р.

В прийнятній родинній атмосфері, інж. К. Бородайко згадував своїх друзів

УСС-ів, війну з поляками, чотирикутник смерти, повоєнні змагання українців в Галичині за свої права.

Інж. К. Бородайко одержав від ОБВУА, Музею (обоє — п-і О. Ярошмо-вич і О. Городиський є членами дирекції) і від пластового куреня «Лісові чорти» дарунок — книжку «Корпус Січових Стрільців».

*
**

Заходами Відділу ОБВУА Українського Музею і Інституту Модерного Мистецтва відбулась в Чикаго, в залі Інституту, в днях 4-6 листопада м.р. виставка військових орденів, відзнак, знімок, частин одностроїв і літератури про відзначення.

Відкриття було в п'ятницю. Голова Відділу ОБВУА, мгр. Орест Городиський, привітав п-во д-р Ю. і Е. Подлуських, що їх приватні збірки творили більшість виставлених експонатів, згадав, що на виставку дали свої експонати Український Музей, Головна Управа ОБВУА і дещо з приватної збірки самого доповідача.

Крім дуже цікавих експонатів — відзнак з 1-ої світової війни — австрійських і російських — були виставлені і польські відзнаки з війни з УГА, шапкові австрійські відзнаки (україніка) за поодинокі бої на українській території. Збірка відзнак к. вояків дивізії «Галичина» і УПА. Відзначення УТВР для УПА і збройного підпілля є наразі самотніми індивідуальними боевими відзначеннями. Цікавою була збірка неукраїнських військових відзнак, що їх мали кол. вояки Дивізії «Галичина» і УПА, поки вступили до тих формацій або після того.

В тій збірці були австрійські і російські відзнаки з 1-ої світової війни, відзнаки ЧА (Орден Червоної Зірки, медалі за оборону Криму чи Сталінграду), а також американські за бої в Кореї.

Осібну групу творили зразки одностроїв — шапки УСС-ів, кожухок кіннотника УСС, шапка УГА, плащ сірожупаника, шоломи, коротка зброя, багнети, гранати.

В особній габлятьці були старі козацькі шаблі із 18 сторіччя, українізовані шаблі рос. армії з вибитими на лезах тризубами чи архангелом Михаїлом. Дуже цікавим був оригінальний кинджал Махна.

Осібним відділом на виставі була збірка фотографій з життя УСС-ів, позичена з Головної Управи ОБВУА, польова пошта, збірка поштівок, виданих Боевою Управою УСС у Відні, а також знімки з останньої війни. Цікавими були три оригінальні пропагандивні афіші з рр. 1919-20 з закликком вступати в ряди ЧА. На столі була розложена література про відзначення.

Вистава була гарно розложена і втішалась зацікавленням також і англо-мовних відвідувачів з-поза Чикаго. Мгр. Орест Городиський давав пояснення тим, що звертались з запитаннями.

В суботу, 5-го листопада новаки/чки, юнаки/чки зі своїми виховниками відвідали виставку, а після оглячення пл. сен. Орест Городиський мав гутірку про історичне значення Листопадового зриву.

На афішах згадувалось, що виставка є влаштована в 75-у річницю творення УСС.

В приготуванні виставки прийшли з великою допомогою: Зенон Косачевич, пл. сен. Ю. Кавка ЛЧ, пл. сен. Юліян Юринєць, ЛЧ, мгр. Василь Верига, що в той час перебував в Чикаго.

О. Го.

ХОР «БУРЛАКА» ВІДЗНАЧЕНИЙ ЗОЛОТИМ ХРЕСТОМ 1-ої КЛЯСИ

Всі знають, і не треба того нагадувати, що наш славний дивізійний хор «Бурлака» при торонтській Станції Братства — це один з найкращих хорів української спільноти у діаспорі. Ми всі горді за цей наш хор і радіємо його успіхами.

Тому ми раді, що наші побратими з-за океану оцінили заслуги хору «Бурлака». Під час 5-го СКВУ, який відбувся у листопаді 1988 р., представники ОБВУ і делегати на Конгрес і З'їзд Ради Українських Комбатантських Організацій — д-р С. Фостун, М. Гайва і П. Кішук — в імені Президії Головної Управи ОБВУ, нагородили хор «Бурлака» Золотою Медалею ОБВУ 1-ої Кляси, за заслуги для розвитку нашої музичної спадщини і за плекання співучої вояцької традиції.

Гратуємомо корові «Бурлака» і бажаємо йому дальших успіхів, а побратимам з ОБВУ наше щире спасибі за відзначення заслуг нашого хору.

В. Молодецький

Віктор Поліщук

НЕЗАВИДНА ДОЛЯ

(Роман Колісник: «Останній постріл», Торонто, 1988, стор. 255)

Скажу зразу: незавидною була доля героя повісті — Юрка Колоса, воєнка Дивізії Галичина. Говорю про повість, бо й справді названий твір набагато обширніший від звичайного оповідання, але й ні змістом, ні розміром не є він романом. І ще: книжку Романа Колісника слід читати і розуміти її у контексті циклу публікацій того ж автора у «Вістях комбатанта» п.з. «Дивізія Галичина і Військова управа».

Хоч Автор застерігається, що «цей твір — не спомини і не історія», то, однак, читаючи книжку, складається непереможне враження, що це *майже* біографічна повість. Я написав «майже» тому, що допускаю існування в книжці ряду епізодів, роздумів чи узагальнень, які Автор, з огляду на композицію повісті, мусів укласти в уста інших, ніж він сам, персонажів. Якщо я помиляюся — хай Автор вибачить мені, однак, вважаю, постать Юрка Колоса така правдива, така природна, що вона в жодному разі не приносить нікому ганьби.

У розмові з редактором «Вістей комбатанта» д-ром Мирославом Малецьким я висловив думку, що Роман Колісник сказав у своєму творі лише якихось 85% того, що міг би сказати, того, що повинен би сказати. Не мені доходить причини того, що Автор не сказав до кінця того, про що знає, про що думає, що він осмислив упродовж років під час перебування в Дивізії, і після того.

Цій спробі рецензії я дав заголовок «Незавидна доля». Справді бо, Юрко Колос, попавши зовсім випадково (як і, мабуть, більшість) у Дивізію Галичина, впродовж довгих трьох років перебування в ній, ніколи не мав приводу до радості. Пішов він у Дивізію добровольцем за принципом отарної поведінки: всі йдуть, то й я піду. А чому пішли «всі», цебто більшість чоловічої половини випускників української гімназії? Тому, передусім, що всі вони були виховані у душі українського патріотизму, що живі серед них були ще традиції галицьких січових стрільців періоду Першої світової війни, а ще й, мабуть, тому, що в них був зформований образ несприйнятлого для них більшовизму, проти якого воювала гітлерівська Німеччина.

Названі тут елементи відносяться до емоційної сфери людського життя. Таким же був заклик вступати до Дивізії, з яким звернувся до dorостаючих учнів вчитель латинської мови Грицай, колишній воєнка УГА. У його промові до учнів не було жодного розумово виваженого аргументу, не було навіть спроби аналізу співвідношення воюючих сил, ані теж аналізу місця між ними для української формації, не було визначено хоч би будь-якої реальної перспективи для неї. Але був заклик: «Хто йде зареєструватися зі мною?» Так говорив вчитель, знаючи, що більшість учнів перед таким важливим рішенням не має змоги порозумітися зі своїми батьками.

«Кожний підніс руку вгору», — каже Автор. Якже бо: перед дівчатами,

перед вчителем-патріотом, чи ж можна було не піднести руку, виявити богузтво, брак патріотизму? Кожний підніс руку, хоч, як сказав вчитель Грицай, то «губернатор Вехтер проголосив творення української галицької дивізії».

Автора, хоч він про це не говорить виразно, весь час мучить справа ініціативи, потреби, доцільності створення Дивізії. Мучить його з перспективи часу. Про це він виразно говорить у названій вище публікації у «Вістях комбатанта». А у повісті він, устами вчителя Грицай, каже, що «творення української галицької Дивізії *проголосив губернатор Вехтер*».

Однією з провідних думок у повісті є справа: гітлерівська влада створила, власне, не українську дивізію, а саме «галицьку». Вояків Дивізії мучило оте німецьке, підкреслюване «галіціянер», мучило, бо ж вони почували себе українцями, членами однієї великої нації. Чому саме так німецька влада назвала Дивізію? Відповідь на це питання дає Автор у згаданій тут публікації. Назва дивізії «Галичина», без прикметника «українська» — не випадкова, навпаки, вона у своєму задумі вельми скомплікована, вона — результат розумової німецької (чи тільки німецької?) спекуляції: Галичина впродовж століть була відірвана від України, відокремлена від неї, вона тривалий час була під Польщею, або під Австрією. Така Галичина, нібито звернена у бік Західної Європи, впродовж того часу зформувала новий етнічно тип, тип галичанина, не тотожнього з українцем, отже такого, котрого можна навіть протиставити українцеві з-за Збруча, навіть воювати проти нього.

Така розумова спекуляція мучила і, мабуть, ще й досі мучить Автора книжки, про що він і говорить у діалозі між Юрковим другом Мироськом і есесівцем Форстротером під час перебування в підофіцерській школі. Ось гіркота авторових думок: «Галіціянер! За Польщі ти не був українець — ти був *русін*, за російського царату ти не був українець — ти був *малорос*, тепер в українській дивізії ти не українець — ти *галичанин*! Ти не в українській дивізії, ти в *галицькій* дивізії!»

ПОСТІЙНОЮ ОЩАДНІСТЮ БУДУЙМО НАШЕ КРАЩЕ ЗАВТРА

„БУДУЧНІСТЬ“

Приймає особисто і поштою вклади на конта

ЩАДНИЧІ, ЧЕКОВІ, СТУДІЙНО-ПЕНСІЙНІ І РЕЧЕНЦЕВІ.

Виплачуємо найвищі відсотки

Всякого роду вклади заасекуровані до висоти \$2.000.00.

Кошти цих асекурацій покриває кредитова спілка

„БУДУЧНІСТЬ“ КРЕДИТОВА СПІЛКА

140 Bathurst Street, Toronto, Ontario M5V 2R3, Tel.: 363-1326
2253 Bloor Street West, Toronto, Ontario M6S 1M8, Tel.: 763-6883
4196 Dixie Road Mississauga, Ontario L4W 1M6, Tel.: 238-1273
221 Milner Avenue, Scarborough, Ontario M1S 4P4, Tel.: 299-7291

Через героя повісті болять теж Авторіві додаток до назви Дивізії — «СС». Коли Кранц говорить до вояків, що, мовляв, «ви маєте певні привілеї, щось нарівні фольксдойчів, ви повинні бути горді з того, що ви у зброї СС» — тоді вояки почали викрикувати: «Ми не есеси! Ми українці!» У цьому контексті пригадую собі розмову з дружиною одного з «дивізійників», яка сказала, що, коли приїхала до чоловіка до Нойгамеру і побачила на одностроях відзнаки «СС», вона ледь не зомліла.

Яскраво з повісті пробивається Авторова провідна думка: українці з Дивізії билися з українцями, що служили в Червоній Армії. Зворушливим є опис зустрічі сина, вояка Дивізії, з батьком, солдатом Червоної Армії під Бродами. «Дивись! Тато мій рідний взяв мене в полон!» — вигукує дивізійник. А через деякий час не стало дивізійника Юрка, на очах батька, на очах вцілівших вояків-дивізійників його вцілила якась заблукана куля. І там же, під Бродами, герой повісті натрапив на вбитого червоноармійця, як виявилося — його шкільного товариша, Василя Папірчука, родом з Бродів.

Читаючи рецензовану повість, мимохіть тиснешся на думку питання: скільки українців було під Бродами вбито українцями? Авторіві напевне відомо, щонаступаючі на Броди радянські сили склалися у переважній мірі з українців. І це болять Авторіві. Це болітиме його також під Фельдбахом, і в інших місцях. І сьогодні теж.

Автор книжки залишив без сумніву справу ставлення вояків Дивізії до її німецького командування. Командири дивізії ніколи не вважали її вояків рівноправними німецькому воякові, навпаки, вони часто зневажали підлеглих, жорстоко, бездумно, нелюдяно поводитися з ними. На сторінках книжки описані два яскраві випадки: розстріл «дурного Миколки», недоумкуватого конюха, за ніщо, за те, що колись він не хотів перевантажити любленого ним коника. А розстрілювати його прийшлося самим же дивізійникам. У читача довго залишиться в пам'яті сцена розстрілу Миколки, в якого ж теж була мама, котра чекала на нього десь у галицькому селі, залишиться сцена, як він, з зав'язаними очима, осунувся під дерево після того, як пролунали постріли, поцілені в нього. І ще опис: Дивізійникам прийшлося розстрілювати своїх побратимів, розстрілювати на наказ німецького командування. Це було вже напередодні закінчення війни, під Фельдбахом. Розстріляли двох українців за те, що вони намагалися зустрітися з українцями-братами, які воювали в рядах Червоної Армії. Це — жалькі сцени. Вони, я переконаний, не видумані, мучать Автора ще й досі. Вони мучать не одного дивізійника. Таких же випадків було багато!

Автор якось не до кінця говорить про роллю Дивізії під час придушення Словацького повстання, як також під час боїв проти тітовських партизанів. Не договорює, а повинен сказати свою думку, сказати устами Юрка Колоса, дати оцінку участі Дивізії в боях проти словаків, словінців, сербів та інших.

Ця справа веде й до іншого: Автор не дає устами героїв повісті виразної відповіді на питання: Чи правильним було зформування «СС дивізії Галичина», чий, по суті, інтересам вона служила? Є лише опосередковані відповіді. Ось, після бою під Бродами, Юрко Колос думає: «Може прикинутися вбитим? Може долучитися до батька-червоноармійця і повернутися до свого батька, матері? І що тоді?» Здається, що в Юрка Сокола не було б ніяких сумнівів коли б він знав, що, коли придуть більшовики, його не вб'ють, або не запроторять у Сибір.

Автор пише передусім про тих дивізійників, які пішли до неї як добровольці, але згадує теж, що були в ній, між іншими, так звані «кукурудзяники», цебто ті, яких німецька влада вилучувала на роботи до Німеччини, а, зловивши, давала вибрати — піти у Дивізію. Однак всі вони — і добровольці, і таким чи іншим чином «призвані» в Дивізію, мабуть, ніколи не отримали ясної відповіді на питання: коли, в якому саме місці вони воювали за справжні українські інтереси.

Героєві повісти не чужі роздуми над негуманністю війни взагалі, а над негуманністю німців в ній зокрема. Про це свідчить дуже гарний опис подорожі Юрка Колоса зі шпиталю до Дивізії.

Аж моторошними є описи смерти Юркових товарищів — Мироська, Ярка, Степана. Автор пише: «Здрігаюся. Де Стефко? В розі окопу купа землі, на якій темніють мокрі плями крові. З купи стирчить безголова шия, з якої звисає шолом...»

Це — окремі описи смерти. А їх же, тих смертей, під самими Бродами було коло десяти тисяч. І за кожного з них стояли очікуючі очі матерів. І все це пережив Юрко Колос. Пережив, але забути не може. І все це шукає відповіді на багато запитань.

Усьому є край. Він досягнув і Юрка Колоса після останнього бою, після «останнього пострілу». Він каже: «Я вже нічого не боюся...»

Книжка і за змістом, і композиційно написана цікаво. За змістом вона — нетипова, цебто нема в ній непотрібного гуралатріотизму, нема пустопорожнього «ентузіазму», нема самохвальби, нема повчання. Нема тих грівів, які притаманні більшості писаних на Заході українських книжок. Зате є в ній описи вояцького життя таким, яким воно було насправді, з його трудами, потом, зневірою, але й, іноді, з жартами, контактами з жінками тощо. В сумі — доля вояка Дивізії Галичина, як це видно з книжки, не була завидною. Про це переконує власне повість Романа Колісника «Останній постріл».

Великим недоліком книжки є її мова. Мені зрозуміло, що Автор — галичанин, що описує він життя в Дивізії Галичина, мені навіть подобаються репліки, говорені не тільки галицьким діалектом, але й «львівським балаком». Та це — репліки, які мають свої права. Однак розповідна, нарраційна частина тексту повинна б бути написана набагато кращою українською літературною мовою. І аж дивно, що редакцію мови здійснював Дмитро Чуб, письменник, родом з «Великої України». Ось дуже і дуже маленька горстка мовних огривів книжки:

Написано: «плин», замість «рідина»; «навколюпки», замість «навколішки»; «прийшов до притомности» (польонізм), замість «прийшов до себе»; «мойого», замість «мого»; «агроном», замість «агроном»; «гнали в футбол», замість «гнали в футбол»; «крислатий», замість «крислатий»; «голосився (до Дивізії), замість «зголосився»; «полапали» (хурчат), замість «половили»; «жістка» (масла, цукру), замість «кусок»; «свойому», замість «своєму»; «зв'язь», замість «зв'язок»; «калатає (бузьок, лелека, черногуз), замість «клекочє»; «нераз», замість «не раз»; «побоевище», замість «побойовище»; «наділ», замість «вниз» (упав); «вівсяні платки» (поль.), замість «вівсяні пластівці»; «здоровля», замість «здоров'я» тощо, тощо.

ПОЯВИВСЯ 17-ий ТОМ «ЛІТОПISУ УПА»

У видавництві «Літопис УПА» вийшов з друку 17-ий том цього серійного книжкового видання присвяченого українській визвольній боротьбі за час Другої світової війни та після неї.

Книга «*Англомовні видання українського підпілля, 1946-1947*», за редакцією проф. д-ра Петра Й. Потічного, містить підпільні видання англійською мовою, має багато цікавих ілюстрацій, список скорочень, та вичерпний показник виготовлений п. С. Шпаком.

Всі матеріали в цьому томі походять з Закерзоння, та були передані спеціальними зв'язковими до амбасади США у Варшаві, а під сучасну пору творять досить велику групу переключених документів військової розвідки в Державному Архіві США.

В томі знаходяться наступні видання.

«Нові Лідице» це детальний опис знищення польським військом українського лемківського села Завадча Морохівська, підтверджений протоколами зізнань трьох польських вояків які попали в полон до УПА.

Другий з черги документ, який також походить з 1946 року, це «Примусове виселення їх ексцеленції єпископа Й. Коциловського і українського католицького кліру Перемишля», який переказує на базі наочних свідків, перебіг брутальної акції виселення єпископа і його капітули до СРСР, як також збезчещення та грабїж собору, церковного майна, та знищення цінних архівів.

З дальших документів в книзі поміщено, «Вибори в СРСР», твір Я. Старуха в якому проаналізовано антидемократичну суть та примусовий перебіг цього процесу в СРСР. «Фашистське страшило», цього самого автора, брошуру в якій проведено нищівну критику тоталітарних режимів фашистського типу, до яких зараховано й СРСР, та брошуру «Нова голодова катастрофа в Україні», яка теж написана Я. Старухом.

«Нова голодова катастрофа в Україні» аналізує ситуацію в сільському господарстві України і характеризує голодомор 1921-1923 і 1932-1933 років як інструмент радянської політики, звернений проти ворожого режимові українського населення. Голод 1946-1947 років це лише продовження випробуваної раніше геноцидної політики в відношенні до українського народу. Вартість цієї брошури теж і в тому, що це чи не перша українська публікація яка піднесла марево нової голодової катастрофи в Україні в англомовному світі.

Знову ж в брошурі «До братніх чеського і словацького народів», розкрита російська імперська політика супроти українського народу і його боротьби за волю та чітко викладена політична програма українського визвольного руху. Автор чи автори остерігають чехів і словаків перед легковажним трактуванням політики СРСР і закликають до спільної боротьби за права народів і людини.

Хоч матеріали цього тому різні, англійська мова яких також не дуже досконала, своїм змістом вони творять одну цілість, коли йдеться про ідейні позиції українського визвольного руху за час і після Другої світової війни. Вони також до деякої міри розкривають методи і спосіб пропагандивно-інформативної дії підпільного проводу на зовнішньому відтинку.

Замовлення на том в ціні \$15.00 можна слати на адресу:

LITOPYS UPA, P.O. Box 97, Station «С», Toronto, Ont. M6J 3M7, Canada

Вісті з України

Загроза художнім колекціям. На Україні більше, як у 370 музеях зберігається близько семи мільйонів експонатів. З них, — твердить директор науково-дослідної реставраційної майстерні, — потребують термінової реставрації близько 300 тисяч творів. А реставраційна майстерня може «пропустити» за рік не більше як 500. (МУ, ч. 34)

Показуха. Уривок з листа київського робітника з нагоди приїзду М. Горбачова на Україну: «Про те, що до Києва приїздять генеральний секретар ЦК КПРС ми на заводі дізнались з того, що за кілька днів перед цим армади спеціальних машин почали мстувливо чистити й мити центральні вулиці міста. З такою реальністю «миття» Києва проводилося хіба ще під час чорнобильської аварії... Для кого ця показуха? Чи не краще було б, аби так щодня (і не лише в столиці), постійно приділити увагу санітарній чистоті, а не тільки «у зв'язку з важливою подією?» (МУ, ч. 36)

За інформаціями зі Львова, показуха тут перейшла всякі межі, бо для Горбачова навіть вибрано заздалегідь приготованих «показових» осіб.

Наш біль — Чорнобиль. Молодь України, ч. 41 помістила репортаж про стан радіації і її жахливі наслідки в зоні від 50-ти до 90-ти кілометрів від Чорнобильського АЕС. Тваринна ферма, про яку говориться, в Народницькому районі Житомирської області, має рівень радіації в 148 разів вищий, ніж Київ. Ферма невелика: 350 корів і 87 свиней. За п'ять років до аварії тут зареєстровано лише три випадки виродків серед свиней і жодного серед телят. Протягом року після аварії на фермі стверджено народження 64 виродків: 37 поросят і 27 телят. За перші дев'ять місяців 1988 року — 41 поросля і 35 телят. Телята найчастіше всього без голови і кінцівок, без очей або ребер. У поросят випуклі очі, деформовані черепа.

Жінка, яка винесла поросятко з випуклими очима, щоб репортер зміг його сфотографувати, мовила з сльозами в очах: «Дочка недавно вийшла заміж. Яким буде мій онук?»

«Славутич» у Москві. Товариство друзів української культури в Москві народилося на шевченківському вечорі в Московському державному університеті. Тепер воно має понад 100 членів.

Колись в Москві існували українські громади, було навіть п'ять театрів, капеля бандуристів і хор, але в 1934 році Л. Каганович все це зліквідував. (Зовсім співзвучне з його політикою на Україні! — А.К.)

Товариство провадить роботу по секціях: української мови, історії, молодіжний клуб. Взяло під охорону будинки Щепкіна, Вернадського, українську церкву. При центральній бібліотеці почала працювати недільна початкова школа: 20 дітей вчать читати і писати українською мовою. В одній з московських шкіл учитель В. Величко створив українську класу.

Товариство дуже святково відзначило 175-річчя з дня народження Т. Шевченка при співучасті мистецьких сил України. (КЖ, ч. 13)

Якою ціною? З листа мешканки м. Ірпеня до редакції довідуємося, що в «житлових районах Ірпеня, розташованих поблизу комбінатів «Перемога» та «Прогрес» торік 33 дитини народилися каліками. Це понад 50 процентів усіх

зареєстрованих у місті випадків. Тут частіше уражається нервова система маляуків.»

«...Комбінат «Перемога» за рік викидає в повітря 503,7 тонни шкідливих речовин, 125,8 тонни твердих і 338,9 тонни газоподібних... Відходи зливаються в річку Бучанку, на берегах її вже мертва зона...»

Далі читаємо, що директор комбінату запланував будівництво нових цехів, проти чого виступила громадськість: «...адже Ірпінь належить до паркового поясу столиці. Ірпінь називають легенями Києва. Ірпінь, — чи це не саркастично звучить, — курортне містечко.»

І ще деякі голоси протесту жителів міста: «У мене тут діти вирости хворими. Ми всі заложники Іона Дехтаря (директора).»

— Ми екологічно беззахисні перед свавіллям відомств... Нам кажуть: комбінат дає прибутки і це користь місту! Виходить, що прибут одержують в обмін за наше здоров'я. Чи не надто висока ціна? (МУ, ч. 45)

Українська література в Китаю. Відомий український китаєзнавець, єдиний в республіці перекладач китайської літератури, дав інтерв'ю, з якого довідуємося, що:

— китаїці дуже добре знають нашу літературу, найкраще знають Шевченка, Гоголя, Гончара;

— фільм *Тарас Шевченко* мав великий успіх, його сценарій видано масовим тиражем;

— переклад Шевченкового *Кобзаря* набув широкого розголосу;

— Гоголя китаїці вважають українським письменником, який писав російською мовою;

— за останніх 10 років китаїці переклали понад 20 книжок українських письменників;

— нині в них перекладають книжки Івана Драча, Юрія Щербака, Дмитра Павличка;

— за інформацією проф. Потічного, китаїці переклали І. Дзюби *Інтернаціоналізм чи русифікація* та П. Шелеста *Україно, наша радянська*. (МУ, ч. 44)

УКРАЇНЬСЬКА КРЕДИТОВА СПІЛКА В ТОРОНТІ

UKRAINIAN (TORONTO) CREDIT UNION LTD.

НАШЕ ЗАВДАННЯ

ДОПОМАГАТИ ВАМ І ВАШІЙ РОДИНІ, НАШІЙ ГРОМАДІ
ТА ПІДДЕРЖУВАТИ УКРАЇНСЬКУ КУЛЬТУРУ

295 College St.
Toronto
922-1402

2397 Bloor St. W.
Toronto
762-6961

225 The East Mall
Etobicoke
233-1254

3635 Cawthra Rd.
Mississauga
272-0468

Державний музей Шевченка відкрито в Києві після ремонтних та реставраційних робіт. В новій експозиції зібрано близько чотирьох тисяч матеріалів, що відтворюють життєвий і творчий подвиг славного сина українського народу. (МУ, ч. 49)

«Молодь України», ч. 48, помістила вірш Богдана Лепкого *В століття народження Шевченка* і розвідку про нього як популяризатора й дослідника творчости Шевченка. Автор розвідки, Михайло Рудковський, між іншим, пише: «Тож наш обов'язок віддати шану цій людині в дні святкування 175-річчя Т. Шевченка й поволі витягнути її образ з забуття.»

«Ще позавчора, — сказав Р. Іванчук, — за саму згадку про Б. Лепкого можна було позбутися партійного квитка і роботи.»

Створено Історико-освітнє товариство «Меморіал» на республіканській конференції в Києві 4 березня. Воно займатиметься встановленням імен, які безвинно потерпіли в роки репресії, увічненням їх пам'яті, поданням допомоги тим, хто живий. Його організаторами були Спілка кінематографістів, Спілка театральних діячів, Спілка архітекторів, Український фонд культури та інші організації. (МУ, ч. 48)

З інших джерел довідуємося, що установча конференція подавляючою більшістю голосів прийняла резолюцію, яка в своїм змісті досить радикальна, а її текст ще не опубліковано.

На другий день, в неділю, біля центрального стадіону зібралось коло 5.000 осіб на мітинг пам'яті жертв сталінізму. Найсильніші виступи були Левка Лук'яненка та Юрія Базя, який закликав «вшанувати пам'ять жертв тиранії найвеличнішим і найгіднішим пам'ятником — побудуймо суспільство свободи!» Цей мітинг вважають епохальною подією в житті України, зокрема Києва.

Урочистий вечір, присвячений 175-річчю з дня народження Шевченка, відбувся в Державному театрі опери та балету в Києві. Головну промову вголосив секретар ЦПУ, Борис Олійник. Він з'ясував велич Шевченка не лише як поета і художника, а й як громадянина та політичного діяча. Він підкреслив, що Шевченко завжди сучасний, бо його твори й за життя, і по смерті жодного разу не виходили в повному обсязі. Як правило, з політичних міркувань, не друкувались майже ті самі вірші і поеми за царату, і за Сталіна. — «Чи не значущий це збіг? — питав Олійник. — Нині, нарешті, вперше за всю історію, до і пореволюційну, готується повне зібрання творів нашого національного світоча.»

Після гострої критики відомчих зазіхань на Канівську кручу, він висловив віру і надію у створення Канівського національного парку, відродження постійно діючого Шевченківського комітету, який існував до 30-их років і щоденно опікувався всім, що пов'язане з Кобзарем і вдома, і в усьому світі.

Михайло Алексєєв, головний редактор журналу *Москва*, між іншим сказав у своїй промові, «...І народ цей не тільки має право, а й з найвищого обов'язку перед усім людством повинен думати, вчити дітей говорити, складати вірші, створювати свої лісні і, нарешті, ділові державні папери писати рідною, даною йому від Бога, тобто самою матінкою-природою, українською мовою.»

Останній виступив представник генерального директора ЮНЕСКО поет Едвард Монік, який прочитав написані ним Вірші для Тараса.

Вечір завершився святковим концертом. (МУ, ч. 49)

Інтерв'ю з Юрієм Щербаком автором «Чорнобиль», лікарем, а останньою головою «Зеленого світу». В інтерв'ю була мова про різні аспекти екології, організаційну структуру товариства та плани праці. Між іншим, восени планувється перевести республіканський з'їзд «Зеленого світу», як також опрацювання глибоко наукового документу «Екологічні перспективи України». Про співпрацю науковців він сказав: «...до мене часто підходять вчені й кажуть: ось я спеціаліст в такій-то галузі, хочу з вами працювати, бо більше мовчати не можу.»

Щодо телевізійного звіту про обговорення проєкту програми НРУ за перебудову з якого важко було зрозуміти його ставлення як до самого документу, так і ідеї такого руху, Ю. Щербак сказав: «Я хотів застерегти від хибних моментів, які є в програмі. На екрані вийшло навпаки, що я як міг ляв ще нікому невідомий проєкт. А в глядачів врешті виникло спотворене враження.»

Поza тим говорилося ще про завдання народного депутата, зокрема про програму Щербака — потенціального депутата. Як теж про його сумний досвід з передвиборчих зборів, коли то директор інституту «...виступив з абсолютно наклепницькою заявою щодо моєї наукової діяльності. Чим порушив статтю 13 Закону про вибори. Більше того, згаданий керівник не пускав мене на територію інституту...» (МУ, ч. 51/89)

Сумщина шукає новосельців. З репортажу спец. кор. «Молоді України» довідуємося, що «у 18-ти районах області світять лусткою 7.330 сільських будинків, серед яких 3.385 придатні до житла після звичайної побілки і генерального прибирання, а ще 375 — новозбудовані типові катеджі з усіма вигодами, ключі від яких сиротливо чекають господарів.»

«Щороку сільське населення Сумщини зменшується, тільки з 1982 року цей мінус становить 18 тисяч чоловік на рік.»

В одному з районів з двох сотень повоєнних сіл залишилося тільки 90. З 25 тисяч працюючих колгоспників до 1965 року, тепер тільки 7 тисяч. У висліді сильної пропаганди, — «...новоселам наділяють стільки зсмлі, скільки подужають обробити...», — зазримічується повільний поворот молоді на село. Так, наприклад, в селі Морозівка, де ще до недавня залишилося 86 працездатних колгоспників, нині там 400 молодих хліборобів. (МУ, ч. 51/89)

УКРАЇНСЬКИЙ БРАТСЬКИЙ СОЮЗ

УБС: має 14 клас модерного забезпечення.

видає тижневик „Народна Воля“ і англомовний журнал „Форум“.

веде відпочинкову оселю, культурно-спортовий молодечий осередок „Верховина“ в Глен Спей, Н. Й.

уділяє стипендії студіюючій молоді

Вступайте в члени забезпечено-допомогової братської установи
в США і в Канаді

UKRAINIAN FRATERNAL ASSOCIATION

440 Wyoming Ave., SCRANTON, Pa., 18503 USA

Нещасні випадки на виробництві. Авторка репортажу наводить ось таку статистику: Понад 40 тисяч трудівників щорічно стають жертвами нещасних випадків на агропромисловому виробництві. З них більше як тисяча гине, каліками залишається 2.5 тисяч чоловік.

Після змальовання кількох нещасних випадків, в яких нікого не було притягнуто до карної відповідальності, вона наголошує потребу закону про охорону праці. (МУ, ч. 52)

Новий заповідник. Постановою Ради Міністрів УРСР комплекс пам'яток історії, культури та природи міста Чигирина, села Суботова і урочища Холодний Яр у Черкаській області оголошено Чигиринським державним історико-культурним заповідником.

Це ще один заповідник, крім Канівського, на батьківщині Кобзаря — це двадцять третій на Україні. (МУ, ч. 56)

Сором а не гордість відчувають жителі Канева за своє рідне місто. З листа до редакції: «Українська мова, мова великого Кобзаря, на вулицях міста звучить дедалі рідше. Особливо з вуст молоді. Спостерігаю, які метаморфози відбуваються за рік-два з учнями культосвітнього училища, де викладаю українську мову та літературу.»

«...Винний сам процес навчання. Приміром, досі викладання української мови та літератури в училищах було... поза навчальним пляном.» (МУ, ч. 60)

Відбудуємо власну історію. В листі до редакції учитель з Городка біля Львова закликає до відновлення пам'ятника «Борцям України», який зруйновано у 1981 році. Пам'ятник споруджено поляглим в обороні перед нападом Польщі. (КЖ, ч. 12)

Є в нас і опери і балети, але...! В нотатках про труднощі в розвитку музичної культури музикознавець Ю. Чекан пише м.ін. ось що: «...Свого часу фольк-опера Є. Станковича «Цвіт папороті» була поставлена хором імені Г. Верьовки, але показати її глядачам не дозволили. Ось уже півтора десятиліття лежить у творчому портфелі В. Бібика опера «Біг» за М. Буглаковим. Те ж саме слід сказати і про опери Ю. Мейтуса «Мар'яна Пінера», «Ятранські ігри» І. Шамо, «Вірочка» Ю. Ішенка, «Чумацький шлях», «Палата № 6» В. Зубицького... В усіх цих творах спільна доля: їх нема на афішах українських оперних театрів, як немає і балетів «Устим Кармалюк» Б. Буєвського, «Асоль» В. Губаренка, «Олеся» О. Кави та ін.» (КЖ, ч. 13)

Українці на Сахаліні. Автор репортажу про Сахалін згадує про українців — «переселенців з Харківської, Донецької, Вінницької та інших областей, яких на Сахаліні стільки ж, скільки корейців — 39 тисяч.»

І стверджує сумний факт: «Ні українських видань у книгарнях, ні вечорів української пісні, танцю, поезії... Видно, інерція колишнього підходу — українці ті ж росіяни — все ще в ходу. Чи не про це свідчить і тягання з розглядом заявки на створення українського товариства, про що мені з прикриттю розповів його ініціатор, лікар С.Т. Колода.» (КЖ, ч. 13)

Образилися на мову? Автор листа до редакції стверджує, що в кіосках курортного міста Ялти нема жодного видання українською мовою. А дальше він пише: «...Ми прийшли у міськвиконком з пропозицією офіційно зареєструвати первинний осередок Товариства української мови імені Т. Шевчен-

ка. Секретар у приймальні, прочитавши подані нами заяву і проєкт статуту, раптом підхопився і почав ходити з кута в куток. Інший відповідальний працівник дорікав нам за «безтакність». Мовляв це ж зухвалість — подавати український текст людям, які не розуміють мови. Довелося вдатися до послуг перекладача. Документ врешті-решт від нас прийняли.» (КЖ, ч. 13)

Повернення Івасюка! На прохання читачів «Культура і життя», ч. 13, помістила публікацію, присвячену пам'яті мистця. В ній, м.ін. читаємо, що писав співавтор композитора Ростислав Братунь: «...Не знайшлося місця навіть на скромний некролог в одній з газет. А щодо смерті Володимира Івасюка, то залишається ще донині багато нез'ясованого...»

Автор публікації додає, «що, мабуть, ті «чиновники від культури» зробили все, аби десять років замовчувати і творчість композитора... Але торік справедливість взяла гору: В. Івасюкові посмертно присвоєно Республіканську премію імені Миколи Островського».

Тут до речі згадати, що під час арешту І. Макара 18-го лютого у Львові, мільйонер сказав: «Якщо не припиниш лізти в політику, з тобою зроблять те, що зробили з Івасюком». (А.Г.Г.)

«Похорон богів» Івана Білика побачив світ лише через 5 років після написання. «По-новому, сміливо автор оживляє «білі плями», серцевину нашої історії, — пише у своєму заклику до читачів Ніна Матвієнко, народна артистка, — новий роман наводить нас на роздуми, що ми великий народ від хліба і крові!»

Іван Білик — автор роману «Меч Арея» переклав понад два десятки романів та повістей болгарських письменників. (ЛУ, ч. 6)

ОБ'ЄДНАНІ В КООПЕРАЦІЇ НА ЗУСТРІЧ МАЙБУТНЬОМУ! УКРАЇНЬСКА ФЕДЕРАЛЬНА КООПЕРАТИВНА КАСА

САМОПОМІЧ

в Чикаго

дає всі банкові услуги своїм членам в найкращих умовах.
Щадіть і позичайте у Вашій українській касі

Самопоміч

і скріплюйте українську господарську силу.

Всі ощадності в касі *Самопоміч* мають
державне забезпечення до висоти 100,000 дол.

SELFRELIANCE UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION

SAMOPOMICH

2351 W. Chicago Ave., Chicago, Ill. 60622 Tel. (312) 489-0520

Подарунок філателістам. Світову філателістичну Шевченкіану поповнила марка, випущена Чехо-Словаччиною, третьою після Болгарії та Парагваю — країною, що увічнила великого Кобзаря на своєму поштовому знакові. (ЛУ, ч. 9)

Повернути народів наукову спадщину М. Грушевського. На першому засіданні Комісії по вивченню творчої спадщини Грушевського в Інституті історії АН УРСР Комісія визнала за доцільне розпочати роботу паралельно в трьох напрямках:

1. Підготовка фототипічного перевидання повного тексту «Історії України-Руси». Передбачається розпочати видання перших томів «Історії...» вже з 1991 р.;

2. Підготовка колективної монографії про життя та історичні погляди Грушевського;

3. Укладення повної бібліографії праць вченого.

На часі також питання про перевидання «Джерел до історії України-Руси».

Інститут літератури АН УРСР розглядає питання про перевидання багатомної «Історії української літератури». (ЛУ, ч. 11)

Український народний рух під обстрілом. 27 лютого 1989 року відбулося розширене засідання президії АН УРСР з участю керівників та секретарів партійних організацій наукових установ. Розглянуто два питання: про відвідання М. Горбачовим АН УРСР та про ставлення до проєкту програми Народного руху України (НРУ) за перебудову.

Секретар ЦК КПУ Ю.Н. Єльченко гостро скритикував проєкт УНР і на закінчення підкреслив: «якщо загалом вдуматись в проєкт програми НРУ, досягнути його в цілому, явно постає одна характерна ознака — національна замкнутість, національна ізоляція Радянської України.»

Дискусія підтвердила висновки першого секретаря ЦК КПУ, у висліді президія АН УРСР одноголосно прийняла рішення не підтримати утворення УНР. (ЛУ, ч. 9)

Бюро ЦК ЛКСМ України вважає ідею організаційного оформлення руху як громадсько-політичної структури, здатної призвести до розмежування за політичними, національними та іншими мотивами, непринятною. (МУ, ч. 49/89)

Народний рух України є під постійною атакою радянської преси, що почалася з появою проєкту статуту НРУ за перебудову в «Літературній Україні» 16 лютого ц.р. Натомість до редакції «Літературної України» надходять тисячі листів, в подовляючій більшості, прихильні до НРУ.

Відозва до всіх громадян України. Виконавчий комітет УГС звернувся із закликом до всіх громадян України підтримати Народний Рух за перебудову.

Комісія по розвитку української культури і НРУ. 24 березня ц.р. відбулась зустріч представників усіх творчих спілок і товариств республіки, яку організував ідеологічний відділ ЦК Компартії України. Завідуючий відділом Л.М. Кравчук, після відповідного вступу вніс пропозицію на створення, за участю уряду, творчих спілок, наукових установ, масових громадських організацій, комісії, яка випрацювала б проєкт програми розвитку української національної культури. Після дискусії цю пропозицію прийнято всіма присутніми.

Щодо Народного Руху України за перебудову, Кравчук виступив з гострою критикою, чим спровокував також гостру і емоційну дискусію. Секретарі правління СПУ Д.В. Павличко, Ю.М. Щербак, О.К. Глушко й І.Ф. Драч заявили за рухом з тим, що перших трьох допускали можливість глибшого його аналізу, а І.Ф. Драч твердо обстоював становище ініціаторів руху. Деякі дискусанти з загального числа 15, які не були проти, заявили за компромісом, нпр., включення деяких позицій НРУ до програми Комісії. (ЛУ, ч. 14)

Стус друкується! Журнал «Прапор» за квітень помістив вибрані поезії з творчої спадщини В. Стуса.

Українська мова в православній Церкві. З інтерв'ю переведеним «Літературною Україною» з членами редколегії «Православного Вісника» довідуємось, що: дозволено богослужіння українською мовою в тих парафіях, де того бажають віруючі; священникам надано право читати Євангеліє українською мовою і вести проповіді; в 1988 р. вийшло повторне видання Молиловника українською мовою та «Новий Завіт»; православні християни Українського екзархату, отримали 100 тисяч Біблій українською мовою; в Одеській семінарії відкривається відділ з українською мовою викладання; видруковано в Західній Німеччині Біблію в перекладі І. Огієнка. (ЛУ, ч. 7)

Популярність «Літературної України» невпинно зростає. Лише протягом трьох місяців 1989-го року кількість передплатників зросла майже на вісім тисяч. Редакція стоїть на сторожі гласності, сприяє утвердженню в суспільстві нового мислення, відродженню української мови і культури, поглибленню демократичних процесів. (ЛУ, ч. 14)

Українофоби розчаровані. Про виступ поета Бориса Олійника в палаці «Юність» в Донецьку сповіщали афіші. А довідкі Будинку культури розкидані листівки голосили: «Борис Олейник — нацоналіст убирайся во Львов!»

Заля «Юності» на творчу зустріч з поетом Б. Олійником на 1100 з таким місць. Квитки вступу два з половиною карбованці призначені на розвій Товариства української мови імені Т. Шевченка.

ОБ'ЄДНАНІ УКРАЇНСЬКІ ПІДПРИЄМСТВА

U. B. A. TRADING COMPANY LTD.

300 Dwight Ave., Toronto, Ontario M8V 2W7, Tel.: 252-2246

Відділи з самообслугою:

133 Euclid Avenue — Tel.: 366-2324

41 Drummond St. — Tel.: 252-2120

21 Prescott Avenue — Tel.: 656-1921

3543 Danforth Avenue — Tel.: 698-1868

Споживчі товари, тютюнові вироби, солодощі, галантерія,
патентові ліки і т.п.

Вщерть виповнена зала вітала шановного гостя та його друзів: композитора І. Карабиця й довірену особу, голову правління Донецької організації СПУ А. Кравченка стоячи — овацією. (ЛУ, ч. 11/89)

Горбачов радить. 19 березня українська громада Москви дуже успішно влаштувала Шевченківське свято на якому промовляли письменники з Києва Ю. Мушкетик і І. Драч. На запитання публіки, вони розповіли, що під час зустрічі з М. Горбачовим в Києві зайшла розмова про українську національну символіку. Горбачов радив: «...тепер не варто цими символами дразнити людей, це ж бо символ Петлюри і Бандери. Потрібно спершу піднести національну свідомість населення та відроджувати Україну Довженка і Скрипника.»

Делегація УКЦ в Москві. 7-го лютого єпископ Павло Василик, о. Михайло Гаврилів, о. Григорій Сімкайло та голова Комітету оборони УКЦ Іван Гель, поновили вимогу реєстрації УКЦ, на що одержали відповідь, що УКЦ — не релігійна, а нібито політична організація.

8-го лютого відбулася пресконференція делегації із десятима кореспондентами різних західних країн. (УГС)

Мітинги, демонстрації, арешти.

- 19 лютого у Львові під час передвиборчого мітингу за підтримку кандидатури поета Р. Братуня, І. Макар демонстрував проти затримання єпископа П. Василика, за що його арештовано і засуджено, — третій раз, — на 15 днів.

- 19-24 лютого в Києві кожного вечора відбувалися передвиборчі мітинги, на яких висловлювано осуд партійно-бюрократичному апаратові Щербиського. В останній день поліція розігнала людей і затримала чотири особи.

- 10 березня відбувся суд над Іриною Калинець за організуцію «політичного мітингу» 22 січня на святоюрській площі. Вирок суду — 10 днів арешту спровокував протести в залі і близько 1.000 осіб назовні, що перемінилося в кілька-тисячну демонстрацію.

- 12 березня у Львові передвиборчий мітинг, спровокований міліцією, перемінився на демонстрацію протесту, на якій промовляв Богдан Горинь. Маса демонстрантів росла з кожною годиною; під вечір десятки тисяч заповнили центр міста. Міліція почала вульгарно розганяти людей, при чому багато людей побито та арештовано.

- 15 березня арештовано Богдана Гориня і того ж дня засуджено на 15 днів ув'язнення за його участь у передвиборчому мітингу у Львові 12 березня.

- 6 квітня арештовано Михайла Гориня і Валерія Кузьміна — члена УГС в Чернівцях — в Чернівецькому університеті, де Горинь був запрошений студентами університету виголосити доповідь про неформальні товариства в Україні. Того ж дня їх засуджено: Гориня на 15 днів а Кузьміна на 10 днів ув'язнення.

Екуменічна панахида. 26-го лютого у Львова біля Успенської церкви при участі біля 25 тисяч людей відправлено Панахиду в 175-річчя роковин Т. Шевченка. Після Панахиди католицький і православний священики виголосили проповіді. Святокове слово сказав голова Комітету Захисту УКЦ Іван Гель. (УГС)

За звільнення політ'язнів. 3-го березня філія УТС в Києві рішила провести акцію за звільнення п'ятох українських політ'язнів. На підтримку вимоги звільнити Богдана Климчака вирішено провести ланцюгову голодівку членів УТС — по двоє від 9-го до 27-го березня. В цій справі вислано телеграму М. Горбачову.

ТАСС повідомив, що урядова комісія для розглянення злочинів у Биківнянському лісі біля Києва ствердила 24 березня, що тисячі людей похованих у спільних могилах — це жертви сталінського терору 30-х років, а не фашистської окупації, як написано на недавно поставленому пам'ятнику.

Неофіційні джерела подають висоту жертв на 200-300 тисяч.

В неділю, 2 квітня ц.р. на Личаківському цвинтарі у Львові, о. І. Білик, о. Г. Сімкайло і о. В. Михайлюк при співучасті п'ятнадцять тисяч вірних відправили панахиду над могилою св.п. Єпископа Миколи Чарнецького.

Також правили панахиди та відвідували могили визначних українців, м.ін. Володимира Івасюка. Присутні також підписували петиції до влади в справі легалізації УКЦ і відкриття пам'ятника митрополитові Андрієві Шептицькому. (УТС)

Музей Івана Труша у Львові. Тут відкрито художньо-меморіальний музей відомого українського живописця, мистецтвознавця і громадського діяча Івана Труша. Широко відомі пейзажі І. Труша «Дніпро під Києвом», «Могила Т. Шевченка в Каневі», портрети І. Франка, М. Лисенка, Лесі Українки. (МУ, ч. 33)

Україна та українці. Іван Гончар закінчив шістнадцятий том мистецько-етнографічних альбомів, упорядкування яких почав від 1970 року, на основі зроблених ним під час мандрівок малюнків та фотографій. В них представлені народні типи, одяг, житло, звичаї, обряди, пам'ятки архітектури та мистецтва різних областей України. Є сподівання, що скоро почнеться їх видання. (МУ, ч. 35)

КРЕДИТОВА СПІЛКА ПРИ ЦЕРКВІ Св. ПОКРОВИ В ТОРОНТО

Заохочує Вас стати активними членами та користати з наших численних догідних послуг

ПРИЙМАЄМО ощадности на термінові і звичайні ощадностеві депозити
В нас можна відкрити conto зареєстрованого пляну ощадностей на старші роки життя

УДІЛЯЄМО на догідних умовинах особисті та гіпотечні позики

РАДО СЛУЖИМО нашим членам порадами у всіх фінансових справах

НАШЕ БЮРО відкрите від понеділка до четверга від 10 до 6. в п'ятницю від 10 до 8. в суботу від 10 до 1

(TORONTO) ST. MARY'S CREDIT UNION LTD

632 Bloor Street West, TORONTO, ONTARIO, M6G 1M2 Tel.: (416) 537-2163

ПРЕСОВИЙ ФОНД „ВІСТЕЙ КОМБАТАНТА“

В днях в від 16 лютого до 30 квітня 1989 р. адміністрація журналу одержала слідуючі влати на розбудову журналу:

Станиця Братства 1 УД УНА в Нью Гейвен із збірки в пам'ять св.п. пор. Маріяна Панькевича	350.00
Станиця Братства 1 УД УНА в Торонто із збірки на тризні в пам'ять побратима Дмитра Ковча, збірку перевів д-р Василь Сірський. по дол. 20.00: Мирослав Бігус, Осип Торошак — Судбури і Лев Бабій; по дол. 10.00: Роман Бойцун, Іван Падик, д-р Василь Сірський, Іван Василик, д-р Остап Сокольський, Михайло Рудзік, Євген Логаза, Трофим Остапчук, Т. Курило, Г. Сежак, Петро Кудла, Василь Чуприда, Микола Галюк, Петро Смілка, Тарас Качмарчук і Забавний; по дол. 5.00: п-і Ліда Бригідер, Микола Лещишин, І. Москаль, М. Лисий, В. Чемиринський; по дол. 1.00: Осип Ільчишин	разом 246.00
Станиця Братства 1 УД УНА в Чікаго для вшанування пам'яті покійного Друга Мирона Лепака, кол. члена Управи Станиці, Його дружина і друзі зложили пожертви на фонд «Вістей Комбатанта»: П-і Катерина Лепак дол. 100.00; Роман Б. Припхан дол. 20.00; по дол. 10.00 зложили: Богдан Кашуба, Петро Петрів, Теофіль Сорочинський, Степан Гладкий і Іван Печснюк; по дол. 5.00: Михайло Мельник, Михайло Сорока, Остап Івахів, Степан Чучук, Дмитро Гулич, Ілля Місюрак, Осип Рушак, Юліан Юринець, Дмитро Гандзюк, Юліан Чорній, Степан Стрільчук, Петро Жибак, Михайло Орлич та дол. 2.00: Степан Кот. Збірку перевів побр. Р.Б. Припхан.	разом 237.00
П-і Іванна Мазурок — Філядельфія, в пам'ять покійного Мужа Степана	100.00
Станиця Братства 1 УД УНА Вінніпег, із збірки замість квітів на могилу побр. Ярослава Габа.	61.00
Станиця Братства 1 УД УНА в Ньюарку в пам'ять померлого в дні 14 січня 1989 р. побр. Петра Кузіва.	50.00
П-і Ф. Матковська — Торонто, в пам'ять померлого мужа в дні 23 вересня 1988 р. св.п. Юрія	50.00
Микола Плавюк — Гамільтон, в пам'ять тестя, св.п. Володимира Бойка, померлого в дні 3 квітня 1989 р.	25.00
Богдан Кандюк — Глен Спей, в пам'ять св.п. Василя Костики	10.00
Станиця Братства 1 УД УНА Едмонтон, збірка між членством як додаток до привіту-коляди	420.00
Українська Стрілецька Громада, Гол. Управа	100.00
Микола Бута — Філядельфія	45.00
Маріяна Цьолко — Газбрук	40.00
Станиця Братства 1 УД УНА Ст. Кетеринс, з нагоди зустрічі в гостинному домі побр. Іллі Сенкуся, зложили по дол. 5.00: О. Гаврилишин, І. Кардаш, С. Корецький і І. Шкільник, по дол. 3.00: Д. Безпалюк, М. Дейнега, Б. Дуляк, В. Красічинський, М. Левенець, В. Михаськів, М. Шпак і Станиця докинула дол. 19.00.	разом 60.00

по дол. 30.00: д-р Роман Цурковський — Торонто, д-р Мирослав Борисюк — Стемфорд	разом	60.00
по дол. 28.00: Василь Керелюк — Міссіссага, Ярослав Куницький — Торонто, Мирон Мисько — Вінніпег	разом	84.00
по дол. 25.00: Об'єднання б. Вояків Українців у Великій Британії — Г.У., Василь Недошитко — Торонто	разом	50.00
П-ні Анна Гуцайлок — Торонто		22.00
по дол. 20.00: Юра Гнатюк — Вінніпег, Володимир Мартинець — Глен Спей	разом	40.00
М. Білик — Міссіссага		18.00
Петро Семенюк — Мейплвуд		17.00
по дол. 16.00: Михайло Мандрик — Монреаль, о. Степан Кіцюк — Вінніпег	разом	32.00
д-р Мирон Гулей — Декатур		15.00
по дол. 13.00: о. митр. Теодор Прийма — Судбури, Іван Лотошинський — Торонто, М. Петришин — Вінніпег, д-р Александер Ферре — Вінніпег, Василь Гладкий — Монреаль, Петро Кудла — Торонто	разом	78.00
по дол. 12.00: Іван Хомяк — Англія, Петро Антонишин — Бурлінгтон, М. Василега — Австралія	разом	36.00
по дол. 10.00: Павло Лопан — Торонто, А. Макаруха — Торонто, Роман Дуда — Дітройт, Михайло Юраш — Рочестер, о. дек. Петро Огірко — Озон Парк, Михайло Білик — Філядельфія, Мирон Келеман — Бельгія, Богдан Матіяшек — Петерсон, Святослав Василько — Англія, Микола Оглуок — Рочестер, Степан Лось — Лондон (Кан.), п-і Анна Політило — Шорт Гіллс, Ярослав Москва — Тандер Бей, Сидір Новаківський — Голланд, Іван Олійник — Бат, Петро Яцинич Нью-Йорк, о. Василь Волошин — Едмонтон, Михайло Гетьманчук — Торонто, Михайло Бойчук — Саскатун, Степан Янківський — Вінніпег, Іван Лошук — Едмонтон, Євген Левицький — Філядельфія, Михайло Мельник — Чікаго, Богдан Демчук — Салем, Володимир Баран — Фльорида, Володимир Сорочак — Чікаго, Іван Скоромох — Чікаго, М. Боднарчук — Мирнам	разом	280.00
по дол. 8.00: Роман Дошин — Ст. Кетеринс, Теодор Переймибіда — Торонто, Чит. «Просвіта» — Вінніпег, Роман Баран — Вінніпег, Петро Маслій — Англія, Володимир Качан — Оттава, Любомир Городник — Гамілтон, Тарас Турченко — Монреаль, Зенон Городиський — Торонто, Василь Білан — Рочестер	разом	80.00
по дол. 7.00: Александер Камінський — Дітройт і Ярослав Бойко — Австралія	разом	14.00
по дол. 6.00: Юрій Ракобовчук — Монреаль, Лев Івасиків — Тандер Бей, о. митр. Іван Шевців — Австралія	разом	18.00
по дол. 5.00: Ярослав Кульчицький — Гамілтон, Михайло Березовський — Ортонвілл, Володимир Миськів — Бронкс, Осип Головацький — Фльорида, Степан Кучварський — Мінесота, Василь Сердюк — Трентон, Іван Гранківський — Нью-Йорк, Іван Ільчишин — Філя-		

дельфія, Іван Мороз — Бінгемтон, Володимир Катериняк — Ст.
Кетеринс, Михайло Височанський — Монреаль, Іван Ільків — Лонг
Ейленд, Антін Феденишин — Спрінгфілд, Александер Кобаса — Вілі-
ямstown, Адольф Стецький — Бруклін, Роман Чучман — Едмонтон,
Василь Корж — Балтімор, Осип Левицький — Вудгейвен **разом 90.00**

Євген Стахів — Австралія **4.00**

по дол. **3.00**: Богдан Керницький — Ст. Кетеринс, Микола Залевський
— Торонто, Петро Новосад — Саскатун, Богдан Білан — Сідней
(Б.К.), Василь Багнюк — Едмонтон, Ілля Шпот — Ванкувер, Мирон
Ковальський — Торонто **разом 21.00**
РАЗОМ 2,752.00

Родинам, приятелям та знакомих покійних св.п. Маріяна Цанькевича,
Дмитра Ковча, Мирона Лепака, Степана Мазурка, Ярослава Габа, Петра
Кузіва, Юрія Матковського, Василя Бойка та Василя Костика пересилаємо
наше щире співчуття. Дякуємо Управам Станиць, ініціаторам збірок та
збірщикам. Просимо і в майбутньому журнал піддержувати. А передовсім
щире спасибі всім жертводавцям.

Адміністрація В.К.

Просимо справити та доповнити в «Пресовому Фонді» проголошеному у В.К.
ч. 1/89 на стор. 82. В сумі 228.00 є також пожертва дол. 30.00 від сина св.п. Павла
Лісного, Павла Лісного мол. Просимо вибачення за нашу неувагу.

Адміністрація В.К.

«BRODY-LEW» Inc.

БРАТСТВО ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ

ЗЕЛЕНОСВЯТОЧНА ЗБІРКА

на охорону воєнних могил

С Ш А		1987	1988
Амстердам	ам. дол.	50.00	61.00
Бофало		—	—
Вашінгтон, Д.К.		295.00	130.00
Гартфорд		250.00	245.00
Дітройт		393.00	443.00
Клівленд		1,292.00	1,000.00
Лігайтон		90.00	135.00
Ньюарк		967.27	450.00
Нью-Гейвен, Бріджпорт		275.50	272.00
Нью-Йорк		1,001.88	1,396.67
Рочестер		500.00	660.00
Філядельфія		1,203.61	1,335.90
Чікаго		1,501.27	150.45
Ютіка		134.00	163.00
Фльорида		101.00	—

КАНАДА

Вінніпег	кан. дол.	230.50	142.00
Гамільтон		250.00	200.00
Едмонтон		447.00	88.00
Калгари		—	100.00
Лондон		58.00	40.00
Монтреаль		257.00	200.00
Саскатун		100.00	—
Ст. Кетеринс		86.00	125.00
Тандер Бей		137.00	62.00
Торонто		—	282.00

АВСТРАЛІЯ

Вікторія	ам. дол.	175.00	—
Мельбурн		127.00	—

ПОЖЕРТВИ НА ФОНД БРАТСТВА ОХОРОНИ ВОЄННИХ МОГИЛ «БРОДИ-ЛЕВ»

Замість квітів на могилу бл.п. Тетяни Богачевської, вдови по сл.п. інж. Володимирові, яка відійшла у вічність, на фонд Братства Охорони Воєнних Могил «Броди-Лев» зложили: панство Гнатківські — 10.00 ам. дол., Залуцькі — 25.00 ам. дол. та Склеповичі — 50.00 ам. дол. Разом 85.00 ам. дол.

Замість квітів на могилу сл.п. Івана Бродила на нев'янучий вінок на Його могилу зложили на фонд Братства Охорони Воєнних Могил «Броди-Лев»: **по ам. дол. 25.00:** пп. Р. і О. Гаєцькі, А. і Л. Закревські, В. Шеснюк, Г. і Р. Полчі, І. і Н. Олексин; **по ам. дол. 20.00:** Р. і М. Олинець, В. Стадник; **по ам. дол. 10.00:** К. і І. Григорович, Зеновія Зарицька, І. і А. Капчак, О. і З. Левицький, Вол. Лодзюк, О. і М. Слупчинський; **по ам. дол. 5.00:** І. і І. Мокрівські. Разом зібрано 230.00 ам. дол.

Щира подяка жертводавцям і збірщикам.

Управа Братства «Брода-Лев»

Ніягара Фаллс, 17 березня 1989

Вельмишановні Побратими!

В першу чергу хочу звернути Вашу увагу на те, що я вплатив на пресовий фонд «Вістей Комбатанта» \$8.00, а імені мого не було поміщено. Було прізвище дуже подібне до мого і навіть з Ніягари але не моє, бо ж моє не виводиться від «кози», а від славної Казанівки.

Журнал «Вісті Комбатанта» є на сьогодні найліпше редагований і одинокий, який я прочитую дослівно «від дошки до дошки» починаючи, розуміється, від «Ті, що відійшли».

Як доказ моєї солідарности, придбав я нового предплатника і пересилаю чек на суму \$30.00, на передплату і на пресовий фонд. Прошу вислати «Вісті Комбатанта» від першого числа 1989 на нижче подану адресу.

Остаюсь з вояцьким привітом

Д. Казанівський

Ті, що відійшли...

Хорунжий ІВАН ОЛЕКСИШИН

***1.IX.1901 — †17.I.1989**

17 січня 1989 року помер у Філядельфії професор доктор Іван Олексиншин.

Народився 1 вересня 1901 р. в Хрениві, повіт Камінка Струмілова. Юнаком з гімназії вступив до Української Галицької Армії. В УГА служив в Телефонічній сотні при штабі Другої Коломийської бригади, а пізніше, коли був ранений біля Бучача, служив в Телефонічній сотні при штабі Третього Галицького корпусу.

Середню освіту скінчив в Українській державній гімназії в Тернополі в 1924 році, по повероті з Української Галицької Армії. Вищі студії в ділянці географії і геології, як головних предметів та природничих наук, як побічного предмету, скінчив на університеті ім. Івана Казимира у Львові в 1929 році. Докторат філософії в ділянках геології і мінералогії осягнув на Університеті ім. Леопольда Франца в Інсбруку, Австрія, в 1947 році.

По скінченні університетських студій у Львові вчителював у 2-ій польській державній гімназії і в приватній українській гімназії Т-ва «Рідна Школа» та у вечірній фахово-доповнюючій школі для ремісників в Тернополі в роках 1929-1936. В тому часі був позамісцевим членом Методичного географічного огнища Львівської шкільної кураторії. На доручення Львівської шкільної кураторії і геологічного інституту Львівського університету провадив науково-дослідню екскурсію вчителів Шлеської шкільної кураторії на Поділлі на протязі двох тижнів під час літніх фєрїє в 1936 році.

Від 1 вересня 1936 р. вчителював у Філії Української державної гімназії у Львові. У вільний час працював науково в ділянці геології і палеонтології в Геологічному інституті Львівського університету й в Природничому музеї Наукового Товариства ім. Т. Шевченка. Він означив свої палеонтологічні збірки й написав кілька праць.

В 1939 р. став керівником Географічно-природничого відділу в Інституті вдосконалення вчителів при Обласнім відділі Народної освіти у Львові і старшим викладачем, пізніше професором геології і продеканом Географічно-геологічного відділу Львівського університету ім. Івана Франка. В 1940 році покликано його на працю «за сумісництвом» як старшого наукового співробітника в Геологічним відділі Філіялу Української Академії Наук у Львові, що допомогло йому звільнитись від обов'язків в Інституті вдосконалення вчи-

телів, де потрібно було часто виїжджати на провінцію для перевірки навчання в школах.

За час німецької окупації вчив географії в Головній гімназії аж до червня 1944 р.

В липні 1944 року виїхав з родиною до Грацу в Австрії, де іменовано його надзвичайним професором геології в Грацькому університеті. Міський уряд праці не погодився на zatrudнення чужинця по кількох місяцях дослідно-наукової праці, його перенесено на рівнорядне становище в Гірничій технічній високій школі (Montanistische Hochschule) в Леобені.

Коли воєнні дії зближалися до Леобену, виїхав даліше на захід.

Після війни примістився у Зальцбурзі, в таборі для скитальців.

В серпні 1949 року виїхав до ЗДА, поселився у Філядельфії. Від 1953 до 1955 р. був на науково-дослідній праці в Департаменті бактеріології Джефферсон медичного коледжу у Філядельфії. Під час праці, весь вільний час під час літніх ферій, присвячував науково-дослідній праці на просторі стейтів Нью-Джерзей, Меріленду й Вірджинії. На основі зібраного палентологічного матеріалу написав три наукові праці, в яких описав десять нових видів м'якунів. Вони появились друком в «Просідінгах Пеннсильвенійської Академії Наук» і допомогли одержати педагогічну працю в Бостонському університеті, де в 1955/56 р. був інструктором геології, в 1956/59 — асистентом професором геології, в роках 1959-63 — «асоцієт» професором геології, а від 1 березня 1963 повним професором геології.

Вічна Йому пам'ять!

ДМИТРО КОВЧ

*20.II.1915 — †14.III.1989

Торонтська Станиця відпровадила на вічний спочинок свого побратима Дмитра Ковча.

Дмитро, людина благородна, глибоко релігійна, скромна, співчутлива і услужлива. При тому життєрадісна, з вродженими склонностями до гумору, через який він дивився на світ і людей. Навіть у трагічних хвиликах він завважував моменти комічні. Як комедіянт чи гуморист, був він знаний ще у рiмiнському полоні. Своїми жартами здобув собі славу серед загалу нашого Братства не лише в Торонті, а у всіх Станицях Братства в Онтаріо, як: Судбури, Гамільтон, Ст. Кетеріс, Лондон і Монтрсаль у Квебеку — всюди гостював Дмитро і звеселяв побратимів своїми жартами. Найбільшу втрату з відходом Дмитра у засвіти потерпіла Станиця Торонто, членом управи якої був Дмитро ще з 50-их років. Був він референтом суспільної опіки, тобто відвідував хворих побратимів по лікарнях і домах та ніс їм слово потіхи та розваги, і підносив їх на душі, допомагаючи поборювати недомагання.

Мав він велике замилювання до музики і співу.

Народився 20.II.1915 року в селі Любонь Малий біля Львова. Там здобув підставову освіту, а опісля продовжував її у школі ім. Б. Грінченка у Львові. З ранніх років став членом товариства «Просвіти», «Сокола» і маючи добрий голос з абсолютним слухом, став членом церковного хору. У музичній школі ім. Лисенка записувався за засадами теорії музики, а, за порадою с.п. професора Людкевича, закінчив курс строїння фортепіянів. Відбув військову службу. За більшовицької окупації працював у Ширці в Домууправі. За німецької окупації вступив до дивізії, з якою пережив цілу її бойову епопею — бої під Бродами, де був ранений, Словаччина, бої в Австрії і Югославії. Ще два рази ранений опинився в полоні в Ріміні. Звідси через Англію у 1950 році вибрався до Канади — до Судбур. Став членом Стрілецької Громади і диригентом хору. Перейшовши у 1953 р. до Торонта, вступив у члени нашої Станиці Братства, продовжуючи своє членство у «Стрілецькій Громаді», а як любитель співу вступив до хору «Прометей».

В той час, 1961 році, з поміччю полк. Сусідка, видав власним коштом збірник колядок і щедрівок. У 1964 р. приступив до великого діла, а саме зібрання і видання 35 концертів найвидатнішого українського композитора 18-го і початку 19-го століття Дмитра Бортнянського. Забрало це йому 20 років наполегливої праці. Цим виданням покійний Дмитро збудував собі неоцінений пам'ятник. Не з граніту чи мармуру, а невмирущої української пісні. «Наша пісня, наша дума не вмере, не загине.». У ній слава України, і в ній слава побратима Дмитра Ковча.

Дмитро добрий християнин, патріот, громадський працівник, наш

незаступимий друг залишиться у нашій пам'яті назавжди. Не диво, що на панахидах заведення ледве вмійшало його приятелів, а церква в час похоронних відправ була заповнена. Побратими Станиці віддали покійному честь стійкою з прапором, квітами і теплими словами о. митр. Стасіва у церкві, а на поминальному обіді словами О. Торищака з Судбур, мгр-а В. Вериги, д-ра О. Соколяського, І. Падика з Торонта і ін. На панахидах зібрано \$1.090 на «Хрест», а на поминках понад \$200 на «Вісті комбатанта».

Родині покійного побратима Дмитра висловлюємо від Братства найщиріші співчуття, а Дмитрові хай канадська земля буде легкою!

І.П.

ЮРІЙ МАТКОВСЬКИЙ

*25.V.1910 — †21.IX.1988

21 вересня 1988 р. помер в Торонті на 79 році життя Юрій Матковський. Народжений в с. Сваричів, Станіславської області. 1943 р. вступив до української дивізії, а в 1956 р. прибув до Канади, до м. Віндсору, а опісля до Торонто.

Вічна йому пам'ять!

ВАСИЛЬ ПАЛІДВОР

*6.XI.1893 — †8.VIII.1988

8 серпня 1988 року в Гантері, НІ, відійшов у вічність на 95 році життя Василь Палідвор. Покійний народився в с. Залав'я, Тербовельського повіту. Середню освіту закінчив у Тернополі і вписався на студії права у Львові.

Змобілізований в 1914 році до австрійської армії, пройшов вишкіл і поранений в боях в Карпатах попав в російський полон. В час революції втік до Києва, де зголосився до війська УНР. На ланцирнім поїзді «Стрілець» пройшов усі бойові дії і був інтернований в Каліші. В 1922 році вписався на правничі студії в Кракові, які закінчив докторатом. Його приділено до суду в Чорткові, а згодом перенесли його як суддю до Рожнітова, а в 1937 році — до Любліна, де застала його війна.

В 1942 році подався до Станиславова, але другий прихід більшовиків змусив його долучитися до великого ісходу. В 1949 році приїхав до Америки до Стемфорду, Конн., згодом переселився до Нью-Йорку. Тут включився в церковне, політично-громадське й культурне життя: став членом УНСоюзу, «Самопоміч», Товариства правників, ОБВУА. Постійним читачем «Вістей Комбатанта» Покійний д-р Палідвор був довгі роки.

Похований у Бавнд-Бруку.

М.П.

ВОЛОДИМИР БОЙКО

*23.XII.1892 — †3.IV.1989

Володимир Бойко народився у селянській сім'ї 23 грудня 1892 року в селі Чернихівці, повіт Збараж, Галичина. До початкової школи ходив в

с. Чернихівці і Збаражі, до гімназії — в Тернополі. Студіював в університетах: у Києві і Львові. В часі Першої світової війни був заарештований російським окупаційним урядом за як казали, «мазелінство». Сидів 11 місяців у російських тюрмах і був засланий у Сибір до Кіренська над річкою Леною.

З вибухом революції у 1917 році приїхав до Києва і включився до праці в організації українського національного життя. Брав чинну участь у Визвольних змаганнях українського народу в Січових Стрільцях і в Армії УНР. Брав участь у боях за Київ з більшовиками.

За Польщі був арештований у зв'язку з вбвством у Львові шкільного куратора Собінського.

Учителював: на приватних гімназійних курсах: Рідної Школи у Грималові, у Яворові, у державній гімназії у Ніску над Сяном і у Раві Руській. За більшовиків у десятиріччі в Раві Руській і працював у Відділі Народної Освіти як педагогічний інспектор.

За німців учив в народній школі в Березовиці Великій біля Тернополя і державній гімназії у Тернополі.

На еміграції учив у таборівій Учительській Семінарії у Карльсфельді біля Мюнхену у Баварії, у таборівій гімназії у Берхтесгаден, також на матуральних курсах при гімназії і на Промислових курсах.

У Канаді учителював на курсах Рідної Школи в Монреалі, Квебек, і в Гамільтоні, Онт.

У Гамільтоні працював у фабриці м'ясних виробів «Ессекс Пакерс».

Із самого початку приїзду до Канади належав до: Українського Національного Об'єднання і Української Стрілецької Громади початково в Монреалі, а опісля у Гамільтоні. Був постійним читачем і передплатником *Вістей комбатанта*.

**Д-р
ТЕОДОЗІЙ СЕНЬКОВСЬКИЙ**

***27.II.1900 — †17.I.1989**

17 січня 1989 року відійшов у вічність сеньйор-лікар, колишній УСС, член Українського лікарського товариства — відділу Філядельфія, заслужений український патріот, член Об-ВУ, д-р Теодозій Сеньковський. Покійник народився 27 лютого 1900 року в Тернополі, де закінчив гімназію.

Бурхливі роки I-ої світової війни, що давали надію на відродження української держави, спонукали юнака вступити добровольцем до Легіону Українських січових стрільців восени 1917 року. По вишколі в Пісочній брав участь в боях в Маківці під командою сот. Микитки як телефоніст, а в жовтні 1918 року — за Львів на відтинку Підзамча.

В листопаді 1919 року в Тернополі він організує студентську сотню разом з професором Іваном Галуцинським, який став комендантом тієї сотні, і Володимиром Заплітним.

В скорострільній сотні переходить Збруч. Як тисячі галицьких побратимів, хворіє на тиф і попадає у шпиталь у Проскурові. Не зовсім видужавши, в травні 1919 року долучується до частин ген. Павленка, і згодом стає членом штабу Симона Петлюри.

В містечку Тульчині допомагає організувати великий шпиталь, в якому стає рахунковим підстаршиною. Там знову хворіє на тиф. Після 4 місяців прилучується до козаків I-го зимового походу і доходить до Ямполья над Дністром. У Могилеві попадає в польський полон і опинюється у Львові. Під час наступу більшовиків на Львів у 1920 році його звільняють, і врешті він повертається до Тернополя.

Свої медичні студії починає в Українському тайному університеті у Льво-

ві, а закінчує в Граці в Австрії 15 січня 1927 року. Після нострифікації свого диплому в Польщі, виконує лікарську практику у Тухольці та Скольному. В 1931-32 був лікарем загального шпиталю у Львові, а згодом в Устриках Долішніх. Під час німецької окупації був повітовим лікарем у Зборові. В 1944 році знову опинюється в Австрії, а в 1945 році стає лікарем ДП табору в Зальцбурзі. Після приїзду до США здобув право лікарської практики в штатах Пенсильванія, Нью-Джерсі, Нью-Йорк і Огайо.

Філядельфійська громада прощала незабутнього лікаря-патріота 27 січня, а похоронні обряди відбулися 28 січня. Похоронено його на українському католицькому цвинтарі у Факчейсі.

Зі смертю д-ра Сеньковського українська громада втратила щирого патріота, людину кристального характеру й одного з останніх свідків нашої визвольної боротьби — українського січового стрільця, а родина зразкового батька й любого дідуся.

д-р Є. Новосад

ЯРОСЛАВ БАБ'ЯК

***17.X.1923 — †1.I.1989**

Першого січня помер у Пармі на завал серця кол. вистун надрайопової Адміністраційної боївки Української Повстанської Армії — «Ворон» — Ярослав Баб'як. Народився 17 жовтня 1923 р. в містечку Балигороді, повіт Лісько, і в Курені молоді ч. 33 закріпив свої патріотичні переконання, а як член ОУН почав військовий вишкіл.

Щоб уникнути першого виселення (на схід) віп подався з братом Володимиром до УПА і був придільний під команду Шугая, а потім Горислава та відважно виконував службу на Лемківщині до червня 1947 року. Тоді з групою вояків з жандармерії пі-

шов у рейд на захід, і у вересні дістався до Німеччини через границю біля Пассава. З другими упівцями примістився в таборі в Регенсбурзі, а по його ліквідації в Авгсбурзі і в Мітшенвальді, звідки в 1951 переселився до Клівленду. Тут був активний у Відділі Т-ва кол. вояків УПА і коротко його очолював.

Панахиду у закладі Лазути правив о. шамб. І. Ставинський, а похорони 5 січня провів гість з Польщі о. Богдан Крупка, ЧСВВ з катедри св. Йосафата на упівський цвинтар у Пармі. В часі Панахиди і над гробом прощали товариша по зброї Степан Зорій від Відділу, а Іван Оліяр від Головної Управи Товариства. Він же вручив синам покійного Упівські пам'ятки: Зенонові — шапку, Ярославові — відзнаку, а Ігореві — прапор з трунами.

На тризні зібрано 400 дол. на Видвництво Літопису УПА.

Степан Кікта

ЯКІВ ГРИЦАЙ

***24.ІІ.1925 — †6.І.1989**

Управа і члени станиці Братства кол. вояків Дивізії, Української Національної Армії, в Сідней, в Австралії діляться сумною вісткою, що 6 січня 1989 р. по дво-річній тяжкій недужі відійшов у вічність на 63 році життя Яків Грицай.

Покійний народився 24 лютого 1925 р. в селі Грушів Дрогобицького повіту. В 1944-му році перервав навчання у школі і вступив до української дивізії. Після війни попав у полон в Італії. Відбувши роки полону в Італії й Англії, в 1949 році приїхав до Австралії. Відробивши дво-річний контракт на залізниці, заклав своє підприємство. В 1953 році з іншими дивізіонниками помагав заснувати Сідней-

ську станицю, як рівнож включився в громадське життя.

Похоронив і попрощав покійного в церкві і на цвинтарі о. Т. Кліш, а під час тризни попрощав його голова станиці Ярослав Хіцjak. Майже всі члени станиці з прапором взяли участь в церкві і на цвинтарі. Попрощали ми свого довголітнього члена пісню «Видиш, брате мій».

Дружині покійного та родині наші найщиріші співчуття, а покійному Якову ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ.

**Управа і члени станиці
Сідней, Австралія**

ЯРОСЛАВ ГАБА

***21.ІІ.1921 — †10.ІІІ.1989**

Дня 10 березня 1989 р. несподівано помер на серцевий приступ Ярослав Габа, проживши 68 літ. Залишив він горем прибуту дружину Анну, трьох синів, дві дочки та десять онуків.

Покійний Ярослав народився дня 21 лютого 1921 року в селі Кути, Буського району, Львівської області. У дитячих роках він втратив свого батька Петра та виростав при своїй матері Кароліні та старшому братові.

У своїх юнацьких літах помагав братові на господарстві та вів просвітню працю в читальні «Просвіта». Із початком Другої світової війни бачив він та переживав страхіття більшовицької окупації. Переконалий, що для нього не має місця у комуністичній формі урядування, тому очі його були звернені на Захід. І так проживав воєнні невгоди в Австрії та Югославії, а під кінець війни попав у полон у тітовських партизан. Бачив на власні очі знущання над захопленими «четніками» та «ушастами» червоних тітовців. Вдалось йому втекти з полону та опинився він в таборі для повоєнних біженців. В короткому часі переїхав він до Англії

на заробітню працю, де одружився із Анною в 1948 році. При допомозі його доброго приятеля о. Малого та Зосима Паланиці молоде подружжя Габів поселилилось у Вінніпезі.

Нагородив їх Всевишній п'ятьма дітьми: трьома синами і двома дочками. Виховані всі у сімейній любові та співпраці завдяки родичам. Всі його внуки в числі десять — дуже були прив'язані до свого дідуся, — а він небожчик дуже ними гордився.

Від перших днів свого поселення, крім праці при залізній дорозі, включився у працю на ниві національного та релігійного життя. Працював щиро для Т-ва «Рідна Школа» ім. М. Шашкевича, де кількакратно був головою, був в управі Братства дивізійників, активним членом парохії св. Андрея, був у її управі, а діти його виховувалися при цій церкві та залишаються всі в ній по сьогоднішній день.

Дня 13 березня 1989 р. Панахиду відправив преосв. владика Мирон в асисті двох дияконів при співучасті мужеського хору під диригентурою хор. Ю. Гнатюка. Домовину покійного несли та супроводжали його побратими із Братства дивізійників та почесні труноносці. Покійний Ярослав відзначався спокійною та лагідною вдачею, тож велике число людей прийшло на відправи. Під звуки пісні «Видиш, брате, мій», співаної

добре відомим солістом Ярославом Щурем, скінчилась відправа. 14 березня єпископ Мирон в асисті о. диякона Книша відправив Заупокійну Літургію в церкві св. Андрея, та виголосив зворушаючу проповідь, зв'язану з життям покійного.

Похоронено Ярослава на цвинтарі Пресвятої Родини. Над могилою пращав його голова Братства Олег Загорода та під звуки сурми віддано останній салют українському воїнові.

Поминальний обід відбувся у парадній залі св. Андрея. Тризною провадив близький родич покійного Ярослав Габа (Славко). Після вступного слова господаря Славка та по висловах співчуття родині промовляли Владика Мирон, М. Мисько від Т-ва «Рідна Школа» ім. м. Шашкевича та І. Нестор від Братства дивізійників. Найстарший син Ярослава, Юрій, склав щиро подяку від родини.

За згодою родини проведено збірку на українську пресу, яка принесла 244 дол. Розділено по 61 дол. на «Поступ», «Український Голос», «Новий Шлях» та «Вісті Комбатанта».

Нехай вільна канадська земля прибраної його Батьківщини стане йому легкою!

Вічна йому пам'ять!

Славко
Станиця Братства дивізійників
Вінніпег

«Т. Шевченко: історія і сучасність» — під таким кличем проходила в Києві в днях 13-15 березня ювілейна наукова конференція. Зацікавлення викликали виступи професора Ратгерського університету (США) І. Фізера, співробітників Центрального інституту історії літератури АН НДР П. Кірхнера та О. Гьобнера, завідуючого Катедрою Україністики Варшавського університету С. Козака, професора Альбертського університету (Канада) О. Льницького. (МУ, ч. 54/89)

Військові новини

З Франції повідомляють, що президент Франсуа Міттеран має у плані розпочати формальні переговори із усіма європейськими сусідами з метою створення повітряної охорони важливих індустріальних центрів у західній Європі та всіх більших міст в рамках стратегії НАТО. Міттеран заявив, що ці заходи зовсім не порушують доктрини ген. Шарля де Голя, що французька армія може виконувати тільки накази французьких генералів. Франція прийме участь в оборонній програмі НАТО, яка передбачує особливе слідкування за рухами сов. військ, а зокрема діяльністю Варшавського Пакту.

*
**

З Москви повідомила агенція ТАСС про зміну головнокомандувача військами Варшавського Пакту, маршала Віктора Кулікова, який займав цей важливий пост 17 років підряд. Його замінить чотири-зірковий генерал Пйотр Лучев, якого на Заході вважають, що він є одним із прихильників теперішнього генерального секретаря ЦК КПСС, Михаїла Горбачова, як теж звеличником його гласності і перебудови його політики також у відношенні до всього старшинського складу. Є теж повідомлення, що цілий склад старшинського корпусу, особливо старших віком, переводять «на пенсію».

*
**

Палестинська Визвольна Організація відкинула пропозицію прем'єр-міністра Іцєка Шаміра, що він не погоджується на створення незалежної держави палестинців на окупованих територіях. Але зате він пропонує вивести частину ізраїльських військ з окупованих земель в заміну за погодженість палестинців, які живуть на цих землях, на автономію і створення самоуправи. Як передумовину Шамір ставить домагання, щоби палестинці припинили повстання та шукали мирної коєкзистенції з ізраїльськими поселенцями.

*
**

Справа обвинувачення Олівера Норта, що її відкладувано майже два роки, станув перед спеціальним призначеним для судочинства прокуратором, Лоренсом Волшом, який обвинувачує Норта у 12-ох кримінальних переступленнях закону, пов'язаних з ірано-контра аферою. Побоюються, що Олівер Норт може вживати деякі таємні документи, як докази своєї невинности в кримінальній справі проти нього і тому речники уряду побоюються, щоби це не створило важливої небезпеки для уряду США.

*
**

Із Аляски канадський уряд відкликав усі свої війська, які перебували там на зимових вправах разом з американськими спеціальними частинами. За причину до відклику є не лиш катастрофа канадського військового транспортного літака, в якій загинуло вісім вояків, а при цьому були теж знищені окремі споруди для переведення цих вправ в арктичних умовах. Основною причиною катастрофи була хвиля виїмково сильного морозу, який вказував на 64 ступені Фаренгайта нижче зера, а це й заморожувало дослівно всі моторові і рухомі частини.

**

Міністер внутрішніх справ в уряді Зах. Німеччини, Фрідріх Цімерман, заявив представникам преси ФРН, що він буде намагатися заборонити діяльність скрайно-правої націоналістичної організації, яка здобуває серед молодшого покоління німців щоразу більшу популярність і підтримку. Цю заяву висловив Цімерман після висліду поліційної акції, яку було переведено у багатьох містах Німеччини, при чому були переведені арешти та обшуки у мешканнях «правих», де було чимало різнотипної легкої зброї, пропагандивної літератури, плякатів тощо. Керівники правих запитали Цімермана, який плян він виробив відносно підривної діяльності скрайньо лівих елементів, на чолі із т.зв. «червоною бригадою», яка постійно діє.

**

Переведене доосновне слідство в Італії виявило доволі складну справу. У зв'язку з цим слідством арештовано одного із представників американської фірми, а в Італії заарештовано голляндського горожанина, що був замішаний у перепродуванні американських хемікалій для виробу трійливого газу. Американські розвідчі чинники ствердили, що в роках 1987 і 1988 американські фабрики хемікалій доставляли їх до арабських країн на те, щоб вони могли виробляти трійливий газ. Тепер виявилось, що американські хемікалії купувала Зах. Німеччина, звідтіля вони обманною дорогою через Італію ішли на Близький Схід.

**

Телекомпанія «Сі-Бі-Ес» передала неймовірну інформацію, отриману з Близького Сходу, що до збомблення пасажирського літака ам. повітряної лінії «Пен-Ем» в грудні м.р. спричинились Сірія і Лівія. Як пригадуємо, в «Боїнг-747» загинули всі 270 осіб і залога.

Це Лівія хотіла помститися за американський налет у квітні 1986 року.

**

Китайська Народня Республіка замовила в американській компанії «Боїнг» більшу кількість американських гелікоптерів типу «Чайнук-СН-470» і вплатила вже перших 100 млн. доларів. Це, за повідомленням із збройних продукційних кіл, було одно із більших замовлень, яке згодом має включити інші типи, зокрема важкі військові транспортні літаки на дальші віддалі.

CROWN INVESTMENT CORP.

PRECISION PRODUCTS OF HIGHEST QUALITY

1402 Rankin, Troy, Michigan 48083

Tel.: (313) 589-3400

*
**

В Ірані представники опозиційної партії «Муджагедін-Хальк» заявляють, що т.зв. «революціонери в режимі Аятоли Хомейні, починаючи від серпня м.р., або застрелили без будь-якого суду приблизно коло 12.000 осіб. Між вбитими є політичні в'язні, а в тому теж і прихильники з опозиційної партії. «Ассошіейтед Прес» в Нікозії западає, що тільки в місяці січні ц.р. підвищено публічно 18 активістів, а в західній частині Ірану застрелено коло сотні противників Хомейні, в тому коло 20 військовиків.

*
**

На нещодавньому поширеному форумі для закордонних кореспондентів була цікава заява представника армії ген. Юрія Лебедева про те, що совети плянують понад 10.000 перестарілих танків переробити на допоміжний сільсько-господарський реманент. З танків знімуть озброєння і вежу, а залишаться тільки гусениці і їх вживатимуть для перевозу більших вантажів. Лебедев теж заявив, що в СРСР вже від довшого часу працює військова техніка, як турбіни, мотори, пристосовані до молотилок і різних машин, але висловив теж і затурбування, що зменшення армії створить труднощі для багатьох тисяч старшин, яких переведуть у цивільний стан.

*
**

У зв'язку з тим, що представники Південної Африки і Куби підписали в головній квартирі ООН документ про передачу і створення незалежної і самостійної держави Намібії і виведення звідтіля 50.000 кубинських воєнків, але висунулася ще нова трудність: не запросили до участі в переговорах представників повстанців ЮНІТА і вони ще далі діють.

*
**

Оце вже втретє уряд Південної Кореї звільнив біля 300 політичних в'язнів і таким чином започаткував широку амністію для «опозиції», яка виступає проти теперішнього президента Кореї Ро Тай Ву. Але ці «політичні в'язні» висувують домагання, щоб вигнати з Кореї «американських імперіялістів» і нав'язати тісні зв'язки із Північною Кореєю. Ця вимога дестабілізації і боротьба за владу скрайно лівих елементів має повну підтримку від уряду комуністичної Кореї. Як із цього виходить, то сучасний президент Ву бере на себе велике ризико.

*
**

Політичні аналітики США й західньо-європейських країн вважають, що Москва під час роззброєневих переговорів не перестає вельми приспішено дозброюватися. Наприклад, в останніх двох роках збудовано 21 підводних човнів, які своєю якістю майже дорівнюють відомим «Грайдент», тобто із найновішими нуклеарними двигунами та озброєних ракетами із засяжністю 3-4.000 миль. Москва борониться тим, що вона нібито не«добудовує» нових підводних човнів, для того, щоби випередити США в їхній морській перевазі, а просто тому, щоби замінити «старі типи» новими.

*
**

Мілітарні коментатори в США стверджують, що хоч війна у Перській затоці вже давно закінчилася і морські бойові і допоміжні одиниці зредуковано до одної третини того числа кораблів, які були там під час постійного напруження між Іраком та Іраном, але все одно кожний місяць військово-морської активності США в цьому районі коштує біля 50 мільярдів. Ці гроші потрібні на збільшення платні старшинам і воякам, які перебувають у зоні «безпосередньої небезпеки», на запасні частини і т.п. В цю суму не входить ціна за паливо, що його доставляє Кувейт для американських кораблів і літунства.

*

**

У документах «Сі-Ай-Ей» з 1984 року, які тепер щойно стали відомі, говориться, що працівники цієї розвідчої агенції їздили до Південної Африки з пропозицією, щоби вона перебрала на себе частину відповідальності у допомозі антикомуністичним повстанцям «контра» в Нікарагуа. Працівники ці повідомляли про це Дж. Шульца, який, мовляв, схвалював такий плян. Тепер Шульц відмовляється і каже, що це була розвідча дія.

*

**

Може найбільш ревелюційною слід прийняти вістку, що найновіший винахід фотографічної індустрії випродуковував невеликого розмірами фотокамеру, в котрій вживається податливі диски розміром двох інчів, на яких можна схопити і зберегти 50 різнорідних знімок і опісля передати їх на телевізійному екрані. Над вдосконалюванням цієї камери працювали дві великі фірми, «Кенон» і «Соні» ще від 1980 року і тепер диски-ленти можуть продукувати навіть тисячу знімок, кольорових і тривимірних. Кажеться, що вищезгадані камери матимуть особливу важливість для військових цілей, зокрема у розвідчій діяльності.

*

**

Представник антимарксистських партизанів в Анголі ЮНТА, ген. Тоні да Коста Фернандез, прибув до Вашингтону із проханням, щоби теперішній уряд Дж. Буша збільшив доставку зброї та військового виряду. Ми маємо тепер ополчених 75.000 вояків і ми потребуємо протилітунських і протитанкових стрілен тому, що СРСР доставив комуністичному урядові 12 джетових літаків типу МіГ-25 і т.зв. «гелікоптерів-кобра», пристосованих до фронтових дій і ми мусимо від них боронитися. Під сучасну пору, ми контролюємо майже половину території Анголі, в якій назрівають такі самі події, як це було донедавна в Афганістані. Ми є «муджагедіні Анголі».

*

**

M-C DAIRY

• йогурт • гусянка • білий сир • сметана •
212 Mavety Street, Toronto, Ontario — Tel.: 766-6711
УСЕ СМАЧНЕ, ДОБРОЯКІСНЕ!

В Парижі відбувався з'їзд спеціалістів комп'ютерної техніки і звітля со-
ветський вчений-спеціаліст у військових кодових засекречуваннях, 48-річний
Яков Коган, перелетів до Єрусалиму і попросив політичний азиль. Ізраїль-
ський уряд побоюється, що це може дуже негативно вплинути на перспек-
тиви нормалізації між Ізраїлем і СРСР. Є вістки, що втеча Когана, а даліше
плян Ізраїля назначити колишнього політичного в'язня сов. концтаборів На-
тана Щаранського на амбасадора Ізраїля до ООН, можуть викликати в Мос-
кві неприємну політичну реакцію.

*

**

Советська преса повідомила, що останнім військовиком, який покинув
афганську територію, був головнокомандувач советськими збройними си-
лами в Афганістані, ген. Борис Громов. Він, за договором у Женеві, покинув
афганську територію о год. 10-й вранці 15-го лютого цр., і цим закінчився
реченєць окупації і виведення всього війська. В тому самому часі в самому
Кабулі комуністи роздали зброю всім своїм активістам і обложили місто
військовими відділами, випосаженими модерною сов. зброєю, включно із
близькозасяжними ракетами. Найближчий час покаже, чи режим Наджібулі
має реальну силу чи впаде під тиском муджагедінів.

*

**

І знову відложено на неозначений ще проміжок часу відкриття нуклеар-
ної станції, що розташована на березі річки Савани, бо, згідно із речниками
департаменту енергетики, виявилось, що в охолоджувальній системі одного
із реакторів найдено ще зовсім нові щілини. Департамент намагається урухо-
мити цю нуклеарну станцію ще цього року, бо з її закриттям припинилася
продукція трітійом — газу, що є необхідним для виробу нуклеарної зброї.

*

**

Щойно після довгого, бо майже півмісячного мовчання, президент Іраку,
Саддам Гуссейн, признався, що група військовиків намагалася зробити пере-
ворот у країні і перебрати владу в свої руки. Переворот підготовляли ті стар-
шини, які не були задоволені замиренням з Іраком й увесь час протестували
проти переговорів Іраку з Іраном. Гуссейн заявив, що спроба перевороту не
вдалася і що її здушили вірні урядові частини.

*

**

Уругвайський диктатор Альфред Строссенер, який втратив владу у ви-
сліді військового перевороту, переніся до Бразилії, що погодилася дати
йому політичний азиль. Тепер владування перебрав головнокомандувач армії
ген. Андрес Родрігез. Він проголосив себе головою військової хунти і голо-
вою держави. Виступаючи перший раз по радіо, Родрігез приобіцяв перевер-
сти всі конституційні закони.

УКРАЇНСЬКА БУДІВЕЛЬНА ФІРМА
KOSTRUBA & SONS INC.
БУДОВА ХАТ І ФАБРИК

Tel. Bus. 890-0196
Res. 270-0070

846 Lexicon Drive, Mississauga, Ontario, Canada L4Y 2P8

NORTH QUEEN AUTO PARTS LTD.

70 North Queen Street, Toronto, Ontario M8Z 2C9, Tel.: 233-5801

Найбільша в Канаді українська фірма купна та передпродажі
уживаних авт і тягарівок.

Найбільший склад автових частин всіх річників
та всіх американських та заокеанських марок.

Власники: **БОГДАН І ВОЛОДИМИР СЕМБАЙ-І**

БОГДАН ГОЛОВІД

Licensed Real Estate Broker

501 — 90th Avenue N., St. Peterburg, Fla. 33702
Telephone: (813) 577-3848

ФАХОВІ ПОРАДИ В СПРАВІ ЗАКУПУ РЕАЛЬНОСТЕЙ

SIPCO OIL LTD.

— HOME COMFORT DIVISION

Toronto, Ontario M8Z 2X3 — 83 Six Point Road, — Tel.: 232-2262

- Доставляємо якостево найкращу опалову оливу; вкладаємо і фінансуємо догідними вплатами нові печі та звочувачі повітря; провадимо власні бензинові станції **SIPCO** і в них наповняйте авта високоякостевою, а рівночасно по уміркованих цінах бензиною.

Телефонуйте вдень і вночі, а рахунки платіть безпосередньо через
Community Trust Co., — 2299 Bloor Street West

Ціна \$4.25

КУПНО — ПРОДАЖ
домів, підприємств, фермів, вкакаційних дач,
в південному Онтаріо.

CHOLKAN CORPORATION REALTOR

527 Bloor Street West, Toronto, Ont. M5S 1Y5 — Tel.: **532-4404**
2336 Bloor Street West, Toronto, Ont. M6S 1P3 — Tel.: **763-5555**
5302 Dundas Street West, Etobicoke, Ont. M1B 1B2 — Tel.: **236-2666**
Main Street, Port Sydney, Ont. P0B 1L0 — Tel.: **(705) 385-2983**

ОДИНОКА В ТОРОНТІ УКРАЇНСЬКА

COMMUNITY TRUST CO. LTD.

2271 Bloor Street West, Toronto, Ontario M6S 1P1 — Tel.: **(416) 763-7333**

Приймає вклади і ощадності. — Платить найвищі відсотки. —
Уділює особисті і моргеджові позики. — Полагоджує всі
банкові операції. — Завідує спадками і довіреннями (траст).

Урядові години:

**понеділок до четверга — від 9:30 до 5:30 веч.,
п'ятниця — від 9:30 до 7:00 веч.**

WEST ARKA

2282 Bloor Street West, Toronto, Ontario, M6S 1N9 — Tel.: **762-8751**

КНИГАРНЯ-КРАМНИЦЯ З ПОДАРКАМИ

Книжки, журнали, газети, пластинки, машинки до писання, різьба,
бандури, вишивки, полотна і нитки до вишивання, крайки, обруси
і полотна з українськими зображеннями в гуртовій і подрібній продажі.
Біжутерія, кераміка і кришталі. Висилка пачок.

Власники: ОЛЯ і АНДРІЙ ЧОРНІЇ
